

Somalialaiset suomalaisessa tutkimuksessa

Miten Suomen somalialaisia on tutkittu etnografisessa ja hallinnollisessa tutkimuksessa?

Sanni Ojanen
Aluetieteen pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta
Yhdyskuntatieteiden laitos
Syyskuu 2009

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos

OJANEN, SANNI: Somalialaiset suomalaisessa tutkimuksessa.
Miten Suomen somalialaisia on tutkittu etnografisessa ja
hallinnollisessa tutkimuksessa?

Aluetieteen pro gradu -tutkielma, 88 sivua

Syyskuu 2009

Somalialaiset ovat Suomen suurin afrikkalainen maahanmuuttajaryhmä. Vasta laman aikaan 90-luvulta alkaen Suomen valtio on vastaanottanut suuremmissa määrin somalipakolaisia. Syntyi tarve tutkimuksille, jotka tarkastelevat ajankohtaisia maahanmuuttokysymyksiä. Enää ei puhuta vain somalipakolaisista, vaan somalialaisista maahanmuuttajista Suomessa.

Tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten suomalaiset etnografiset ja hallinnolliset tutkimukset esittävät Suomen somalialaiset tutkimuksissa. Se pyrkii selvittämään mitä asioita tutkimuksissa tuodaan esille ja mitä pidetään tärkeänä, sekä millaisessa kontekstissa somalialaiset esitetään tietyssä aikana. Tarkastelussa oli kuusi etnografista ja kolme hallinnollista tutkimusta, jotka on tuotettu 1990-luvun alun ja 2000-luvun alkuvuosien välillä.

Tutkimusmenetelmänä tutkielmassa käytetään väljästi diskurssianalyysia. Se on alue- ja hallintotieteellisessä tutkielmassa käytettynä avustava väline, jonka avulla pyrittiin löytämään mahdollisia merkityksiä asioiden takana. Kohdetutkimukset olivat kaikki suomalaisten toimijoiden tekemiä, jolloin tavoitteena oli löytää asioita, joita nimenomaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja maahanmuuttokeskustelussa pidetään olennaisina. Samoin ajatus toiseudesta ja erilaisuudesta, ja niiden tahattomastakin esilletuonnista tutkimuksissa oli keskeistä.

Tutkielmassa esitetään tietyt kantavat teemat, jotka toistuivat kaikissa tutkittavissa tutkimuksissa. Ne teemat ovat perhe, uskonto, perinteet, sukupuoli, sukupolvi, muutos, pakolaisuus, erilaisuus ja sosiaaliset kontaktit. Tutkielman kohteina olleita etnografisia ja hallinnollisia tutkimuksia tarkasteltiin kyseisten teemojen kautta.

Somalialaisia käsittelevien tutkimusten keskustelun suunta on ollut lähtökohtaisesti tyyliltään ymmärtäväistä sekä monikulttuurisuutta korostavaa. Kuitenkin huomioon ottaen että kaikki kohdetutkimusten tekijät olivat suomalaisia, joilla oli suomalainen yhteisö tai instituutio takanaan, näiden omat intressit sekä arvot ja tarpeet, sekä tietenkin konteksti jossa tutkitaan, määrittävät paljon sitä mitä ja miten tutkitaan. Tieto ei synny tyhjiössä, joten suomalainen somalitutkimuskin heijastaa suomalaista yhteiskuntaa, sekä sen arvoja ja prioriteetteja.

University of Tampere,
Department of Regional Studies

OJANEN, SANNI: Somalis in Finnish research. How have Somalis in Finland been studied in ethnographic and administrative research?

Master's thesis in Regional Studies, 88 pages

September 2009

Somalis are the largest African immigrant group in Finland. Not from until the recession in the 90's Finnish government has received Somali refugees in larger amounts. A need for studies that examine the topical immigrant issues emerged. There is no more discussion about Somali refugees exclusively but Somali immigrants in Finland.

Thesis examines how Finnish ethnographic and administrative research present Somalis in Finland. It aims at reporting what things have been brought out and considered important in these studies, and also in what kind of context Somalis have been presented in a certain period of time. Six ethnographic and three administrative studies that were produced from the beginning of the 90's to the beginning of the millennium were examined in the thesis.

Discourse analysis was used sparsely in this thesis as a study method. It has been applied in this regional and administrative thesis as a tool that was aimed to help searching meanings behind the facts. Finnish operators had produced all the research that was examined in this thesis hence the goal was to find out issues that were considered essential specifically in Finnish society and immigration discussion. Also the fact about otherness and difference and their also unintentional emergence in the research was essential in the thesis.

There are certain themes brought out in the thesis that were repetitively emerged in all the studies examined. These themes are family, religion, traditions, sex, generation, change, exile, difference and social contacts. Target studies in the thesis were then examined through these themes.

Discussion about Somalis in the target studies has been humane and multiculturally oriented. Considering that all the producers of the studies were Finnish, who had a Finnish institution behind them, their own interests, values and needs, and also the context, affect what shall be studied and how. Knowledge can not be produced in a vacuum, that is why Finnish research about Somalis reflect the Finnish society and its values and priorities.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Tutkimuskysymyksiä	6
2.1. Aineisto ja sen rajaus	7
2.2. Metodista	10
2.3. Tiedosta ja tutkimuksesta	12
3. Toiseudesta	14
3.1. Toiseuttaminen	15
3.2. Toinen kirjallisuudessa	17
3.3. Toisenlainen kulttuuri	18
3.4. Koti diasporassa	19
4. Somalialaisten taustaa	22
4.1. Perhe	23
4.2. Etninen tausta	24
4.3. Perinteet	25
4.4. Islam	26
4.5. Somalialaiset diasporassa ja pakolaisina	27
4.6. Suomessa tänä päivänä	30
5. Somalialaiset suomalaisissa tutkimuksissa	34
5.1. Tutkimukset	34
5.2. Tutkimus teemoittain	43
<i>Perhe</i>	43
<i>Uskonto</i>	46
<i>Perinteet</i>	49
<i>Sukupuoli ja sen rakentuminen</i>	51
<i>Sukupolvet ja niiden väliset erot</i>	54
<i>Muutoksen kokeminen Suomeen tullessa ja Suomessa</i>	56
<i>Pakolaisuus</i>	58
<i>Erilaisuus</i>	61
<i>Sosiaaliset kontaktit toisten somalialaisten sekä suomalaisten kanssa</i>	66
5.3. Havaintoja teemojen ulkopuolelta	71
5.4. Pohdintaa teemoista	77
6. Lopuksi	80
Lähteet	83

1. Johdanto

Somalialaiset ovat Suomen suurin afrikkalainen maahanmuuttajaryhmä (Tilastokeskus 2009). Nykyään somalialaisia näkee paljon etenkin pääkaupunkiseudulla, mutta myös muualla Suomessa. Somalialaisia, niinkuin monia muitakin kansallisuuksia on ollut täällä jo melko pitkään, mutta muitakin kuin yksittäistapauksia, heitä alkoi tulla Suomeen vasta muutama vuosikymmen sitten. Tämän jälkeen heistä on tuotettu paljon tutkimusta, ja tarve kaikenlaiseen maahanmuuttajatutkimukseen on yleisemminkin viime aikoina lisääntynyt. Olen itse kiinnostunut maahanmuutosta, maahanmuuttajista, maahanmuuton lieveilmiöistä ja kaikesta muustakin mikä ilmiöön liittyy. Vieraat kulttuurit Suomen maaperällä on mielestäni erittäin kiinnostava tutkimuskohde maailman muuttuessa ja meidänkin yrittäessä muuttua mukana. Muutos ei kuitenkaan tapahdu itsestään, eikä ole helppo, ei maahanmuuttajille kuten ei alkuperäisväestöllekään. Toiset sopeutuvat muuttuvaan maailmaan nopeammin, toiset taas hitaammin. Nykyään Suomessa on paljon maahanmuuttajia monesta maasta, joten pienehkössä maassa ja nykytilanteessa, jossa työmarkkinoiden työvoimapulakin on arkipäivää, on vain sopeuduttava ja tehtävä uusien tulijoiden sopeutuminen helpommaksi, olivat he sitten pakolaisia tai työperäisiä maahanmuuttajia.

Maahanmuuttotutkimuksen alueella Suomen somalialaiset on siis runsaasti tutkittu maahanmuuttajaryhmä. Heidän laajamittainen maahanmuuttaminen sodan ja yhteiskunnallisen epävakauden jaloista 1990-luvun alusta alkaen vaikutti suuresti myös suomalaiseen yhteiskuntaan ja ihmisiin siinä. Suomessa elettiin laman aikaa, jolloin useiden kansalaisten oli vaikeaa selviytyä omista taloudellisista ja sosiaalisista haasteistaan. Tässä tilanteessa suomalaisen yhteiskunnan osaksi tuli vastaanottaa suuret joukot pakolaisia, jotka tulivat vielä täysin erilaisesta kulttuurista. 1990-luvun alussa maahanmuutto Suomeen ei tosin muutenkaan ollut kovin runsasta verrattuna tähän päivään, ja mikä tosin ei vielääkään saavuta edes suhteessa samaa tasoa kuin useimmissa muissa Euroopan maissa (Eurostat 2008). Somalialaisten tullessa Suomeen muun muassa media lietsoi keskustelua Suomen valtion toimista, kun se ensin oli tukenut Somalian hallitusta antamalla kehitysapuna 80-luvulla ja myöhemmin jäädyttänyt kehitysyhteistyövarat maassa, jossa toiminta alkoi olla mahdotonta jatkuvien ihmisoikeusrikkomusten takia. 90-luvun ”pakolaistulvan” aikaan pohdittiin sitä, onko Suomesta Somaliaan lahjoitetuilla rahoilla itseasiassa edesautettu ihmisoikeustilanteen huononemista ja sitä mukaa aiheutettu tilanne, jossa monien somalialaisten oli

pakko lähteä maanpakoon. (Aallas 1991, 7, 13). Laman aikaan 90-luvulta alkaen Suomen valtio on ottanut vastaan lukuisia somalialaispakolaisia, ja lama tekikin pakolaiskysymyksestä entistä haasteellisemman. Pakolaisten vastaanotolla oli Suomessa voimakasta vastustusta mutta myös ymmärrystä. Vuonna 1990 Suomeen tuli turvapaikanhakijoita Somaliasta yhteensä yli 1400 henkilöä (Aallas 1991, 26). Se oli Suomen kaltaiselle maalle ennenkokematonta, jossa aiempi ulkomaalaisten määrä oli ollut vaatimatonta. Tuomarla toteaa muun muassa (2001, 291), että somalialaisten tullessa Suomeen, elettiin vielä aikaa jolloin verraten harva suomalainen oli edes nähnyt mustaa ihmistä omakohtaisesti, ja aikaa, jolloin suomalainen maahanmuuttopolitiikka oli vasta muotoutumassa. Enemmistö suomalaisista, jotka he sitten kohtasivat maahan tullessaan, eivät olleet valmiita vastaanottamaan heitä. Maahanmuuttotutkimukselle syntyi siis suuri tarve, ja erityisesti somalialaisista kiinnostuttiin heidän runsaslukuisuutensa ja todennäköisesti myös erilaisuutensa vuoksi. Vielä nykyäänkin Somalian sekavan hallinnollisen ja poliittisen tilanteen takia pakolaisia pyrkii runsaasti esimerkiksi Suomeen ja muualle Eurooppaan. Nykytilanne Suomessa, puhuttiin sitten taloudellisesta tai asenteellisesta asiointilasta, on toinen kuin 1990-luvulla. Nykyiset tutkimukset keskittyvät somalialaisiin nykykontekstissa, aivan kuten 1990-luvun alussa keskityttiin maahanmuuttokysymyksiin oman aikansa taustatekijöiden valossa. Maahanmuuttotutkimukselle ja somalitutkimukselle on siis yhä kysyntää, kun uusia kysymyksiä ja uusia ihmisryhmiä tulee yhä lisää.

Maahanmuutto Suomeen ei kuitenkaan ole ollut tuolloin 1980- ja 1990-luvun taitteessa millään lailla ennenkuulumatonta. Esimerkiksi Antero Leitzinger toteaa tuoreessa tutkimuksessaan (2008), että Suomessa on aina ollut runsasta maahanmuuttoa, mutta että sen arvioiminen on hankalaa esimerkiksi epämääräisten määritelmien takia (Leitzinger 2008, 297). Hän myös toteaa samaan hengenvetoon, että ulkomaalaiset ovat aina olleet olennainen osa Suomen yhteiskunnallista kehitystä (mt., 299). Siinä mielessä kiihkeä keskustelu jota käytiin somalialaisten tullessa ja haasteen näkeminen ongelmana on tietyllä tapaa epäjohtonmukaista. Suomi on ”selvinnyt” aikaisemmistakin maahanmuutoista ja jopa valloituksista, ja muotoutunut siten omaleimaiseksi maaksi ja kansaksi. Millä tavalla nykyiset maahanmuuttajat olisivat siis sen hankalampi asia käsitellä ja hyväksyä? Arvostelua esimerkiksi somalialaisten suhteen on syntynyt siitä, kuinka Suomen valtio toimii väärin ja kuinka pakolaiset ja muut maahanmuuttajat vievät ”meidän” työmme ja sosiaaliturvamme. Ihmisten muuttamista ja sekoittumista on tapahtunut ennenkin, ja silloinkin suuremmilta kriiseiltä on vältytty. Toki maailman muuttuessa maahanmuuton volyyymi on kasvanut ja kulttuuriset erot suurentuneet, mutta sellaiset seikat eivät kuitenkaan tee asiasta mahdotonta

hyväksyä. Myös nykyinen, yhä paheneva taloudellinen taantuma antanee saman sävöyksen ulkomaalaispolitiikalle ja ihmisten suhtautumiselle kuin 1990-luvun alussa. Kuitenkin, Leitzingerin mielestä suomalaisuus saa oman monikulttuurisen leimansa ja sisällön, kun tunnustetaan ulkomaalaisten osuus suomalaisen yhteiskunnan ja edistyksen rakentajina (mt., 309). Hänkin silti myöntää, että kotoutuminen tänä päivänä voi olla vaikeampaa kuin ennen, mutta silloin on huomio kiinnitettävä Suomeen ja suomalaisiin, sekä vallitseviin asenteisiin. Hänen mielestä kysymys on siitä, onko maahanmuuttajien vastaanottaminen muuttunut ja toimiiko yhteiskunta tässä suhteessa enää yhtä hyvin kuin ennen. (mt., 309). Tässäkin on puhtaasti kyse suomalaisen yhteiskunnan ja suomalaisten omasta, itse luodusta ongelmasta, sekä joskus jopa hieman vinoutuneista tavoista nähdä asiat.

Maahanmuuttajien diasporan konteksti Suomessa on kuitenkin nykyaikana perustellusti yhä aivan toisenlainen kuin esimerkiksi Englannissa, jossa todellista maahanmuuttajuuden historiaa on jo paljon pidemmältä ajalta, ja jossa maahanmuutto on tapahtunut täysin eri volyymilla. Vaikka Suomeenkaan suuntautunut maahanmuutto ei ole uusi ilmiö, näyttäytyy se Suomessa tietyllä tavalla varauksellisemmin kuin monissa muissa maahanmuuttomaissa. Maahanmuuttoon suhtautuminen on tietenkin myös erilaista eri ryhmien kohdalla, esimerkiksi suomalaisten suhtautuminen venäläisiin on erilaista kuin somalialaisiin, vaikkakaan venäläistenkään kohdalla sen ei voida sanoa olevan suvaitsevaista (ks. esim. Jaakkola 1999, 82). Esimerkiksi suomalaisten yhteinen historia venäläisten kanssa ohjaa suomalaisten suhtautumista venäläisiin, kun taas somalialaisten kanssa yhteistä historiaa on paljon vähemmän, ja aiempikin suhtautuminen on rakentunut heikolle pohjalle, esimerkiksi 90-luvun laman ja muiden ongelmien takia.

Aiheen jalostuminen

Kiinnostukseni pohjalta menin keväällä 2008 mukaan Tampereen yliopiston sosiaalitutkimuksen laitoksen koordinoiman Tietokirjojen Afrikka Suomessa –tutkimusprojektin opiskelijaseminaariin. Monivuotisen TAS-projektin tavoitteena on tutkia Afrikkaa, afrikkalaisuutta sekä suomalaisten ja afrikkalaisten kohtaamisia käsittelevää tietokirjallisuutta. Sain seminaariin osallistuessani graduaiheeni, vaikka en gradullani projektiin varsinaisesti myötävaikuttanutkaan. Graduni aiheeksi alkoi muotoutua suomalaisen maahanmuuttajatutkimuksen tutkiminen. Maahanmuuttajat ja lisääntynyt ylijäräinen liikkuvuus on myös mitä suuremmassa määrin aluetieteellinen tutkimuskohde, siksi tartuin aiheeseen. Hiljalleen jalostin aiheita itselleni sopivaksi, ja päädyin

lopulta lukuisien rajauksien jälkeen tutkimaan Suomen somalialaisista tehtyä tutkimusta. Tutkimuksen teko Suomen somalialaisia käsittelevistä tutkimuksista on kuitenkin ollut alusta asti vaativaa, koska vastaavaa tutkimusta juuri tällaisena ei ole aiemmin tehty. Valitsin kohteekseni somalialaiset, koska heistä on julkaistu runsaasti materiaalia, ja tutkimus aiheesta vaikutti tarpeelliselta sekä mahdolliselta.

Pääsin TAS-projektin puitteissa myös osallistumaan Somaliliiton ja TAS- projektin yhteistyönä järjestettyyn somali-workshopiin keväällä 2009. Workshopin aineistoa en kuitenkaan hyödyntänyt tutkimuksessani, työni ollessa tuolloin jo varsin pitkällä.

Uppsalasta

Sain gradutyöni tiimoilta myös mahdollisuuden tutustua pohjoismaiseen Afrikka-tutkimukseen, kun haettuani sain stipendin Uppsalan Nordic Africa Instituteen. Vietin siellä kuukauden etsien materiaalia muun muassa somalialaisista yleensä, heidän diasporastaan ja diasporasta yleensä. Stipendin turvin sain myös työtilan sekä erittäin antoisan ja korkealaatuisen tutkimusympäristön. Kuukauden aikana vein ajatuksen tasolla myös analyysiosiotani eteenpäin, vaikkakin analyysimateriaali oli Suomessa vielä odottamassa. Keskustelut tutkijoiden ja muiden ihmisten kanssa instituutissa antoivat minulle arvokasta tietoa erilaisista tutkimuksen lähestymistavoista ja tavoista käsitellä esimerkiksi toiseus- teemaa.

Miksi tällaista tutkimusta?

Somalitutkimuksen kenttä suomalaisessa tutkimuksessa on laaja. Se ulottuu tilastollisista faktoista erilaisten ihmisten inhimillisiin kokemuksiin osana yhteiskuntaa ja normaalia arkielämää. Tieteellinen tutkimus osana tietokirjallisuutta luo kuvaa maailmasta ja ihmisistä siinä, tässä tapauksessa somalialaisista ja suomalaisesta yhteiskunnasta maahanmuuttomaana. Tietokirjallisuus luo faktoja, joihin ihmiset nojaavat ja luottavat. Etenkin tieteellinen tutkimustieto otetaan yleensä jonkinlaisena totuutena. Huomioon olisi kuitenkin otettava, että tieteellinenkin tieto on aina jostain näkökulmasta tuotettua totuutta (Burr 1995). Se myös aina tuotetaan tiettyssä kontekstissa, tiettyä tarvetta varten. Maahanmuuttajatutkimukseen ei siten voi edustaa tietokirjallisuuden lajina täysin puhdasta, objektiivista totuutta.

Tässä työssä vastataan tarpeeseen tarkastella näitä tutkimuksia hieman uudessa valossa ja haastaa tällainen tieto, nimittäin asettamalla tutkimusten ulkopuolelle niin sanotusti neutraaliksi, puolueettomaksi havainnoijaksi. Tämän tutkimuksen tavoite on toimia hieman eri tavalla somalitutkimuksen kentällä, nimittäin tekemällä metatutkimusta jo tehdyistä tutkimuksista. Maahanmuuttajatutkimuksen alueella on tarve tällaiselle tutkimukselle, jossa ikään kuin tutkitaan tutkimuksia. Se ei ota tarkasteltavien tutkimusten tietoa vain annettuna faktoina, vaan se katsoo niitä kriittisesti havainnoiden, aivan kuten esimerkiksi mediatutkimuksessa median tekstejä tarkkailtaessa. Tutkimuksia somalialaisista Suomessa on tuotettu jo niin paljon, että metatutkimus on mahdollista ja tarpeellista.

Vaikka kyseessä on monikulttuurisuus- ja tietyllä tavalla myös asenne/ennakkoluulo-tutkimus, ei kyseessä ole rasimitutkimus. En aio ottaa kantaa kirjoittajien tai yhteiskunnan rasismiin tai antirasismiin, yritän vain tuoda esiin yleisiä keskustelun suuntia ja mahdollisesti toistuvia asioita, diskursseja sekä konteksteja, joissa somalialaiset esitetään. Erityinen kiinnostuksen kohteeni on se, miten suomalainen yhteiskunta vastaanottaa uuden asian ja käsittelee sitä tutkimuksissa, ja miten tieto ja tutkimus vaikuttaa hallinnollisiin toimenpiteisiin sekä sen myötä suomalaiseen yhteiskuntaan. Tarkoitukseni on etsiä myös sitä, mitä jätetään sanomatta, koska se on usein tärkeämpää kuin mitä sanotaan.

Käytän tutkimuksessani termiä somalialainen, vaikka suomen kielessä usein käytetään myös termiä somali. En puhu somaleista etnisenä ryhmänä, vaan tutkimukseni käsittelee somalialaisia, eli Somaliasta Suomeen tulleita ihmisiä. Kuitenkin selkeyden ja luettavuuden vuoksi käytän toisinaan somali-alkuliitettä, esimerkiksi somalityöistä tai somalitutkimuksista puhuttaessa.

2. Tutkimuskysymyksiä

Tarkoitukseni on analysoida väljästi tietty määrä tutkimuksia, jotka käsittelevät somalialaisia Suomessa. Käyn läpi valitsemieni tutkimuksia ja keskityn niiden sisältöön. Aion yleisesti tarkastella sitä, miten tutkimuksissa Suomen somalialaiset esitetään, millaiseen kontekstiin tai diskurssiin heidät asetetaan, sekä millaisia erilaisia lähestymistapoja erilaisilla tutkimuksilla on. Somalialaiset ovat lähtökohtaisesti tulleet Suomeen pakolaisina, ja yksi olennainen huomio kiinnittyykin esimerkiksi siihen, kuinka yleisesti heidät käsitteellistetään osana pakolaisdiskurssia. Heillä on inhimilliset tunteet ja huoli omaisista sodan ja sekasorron keskellä, joten tutkin representoidaanko heidät esimerkiksi vain pakolaisina vai inhimillisinä kokijoina. Vastaanottavalla yhteiskunnalla on ikään kuin valta määritellä kuka on pakolainen, kuka on maahanmuuttaja, ja mitä kyseiset käsitteet tarkoittavat (Griffiths 2002, 11, 12). Laura Huttusen (2004, 143) mielestä esimerkiksi termi ”pakolaisuus” määrittelee pakolaisen passiiviseksi ja kasvottomaksi avuntarpeen kohteeksi, joka kuitenkin myös sisältää jonkinlaisen oletuksen siitä miksi on joutunut kotimaastaan lähtemään. Pakolaisuus-termin käyttö rakentaa somalialaisista tiettyä kuvaa, johon he eivät voi itse vaikuttaa. Somalialaiset ja muut pakolaiset saatetaan nähdä ja kokea vain passiivisina ongelmatapauksina ja massoina, ei niinkään ihmisinä. Maahanmuuttajia koskeva tutkimus lipsuu siis helposti yleistävään kategorisointiin.

”Maahanmuuttaja” sen sijaan on Huttusen mukaan kategoria, jonka jäsenenä on lukuisia erilaisia ihmisiä. Tämä erilaisuus toisiinkin muodostuu esimerkiksi sukupuolen, iän, koulutuksen ja kulttuurisen taustan johdosta. Silti maahanmuuttajat määritellään ikään kuin samaksi massaksi, ja tällainen kategorinen tieto maahanmuuttajista ja maahanmuuttajuudesta esittää kaikki samanlaisina, persoonattomina kohteina. (Huttunen 2004, 138.) Sellainen tutkimustieto rakentaa maahanmuuttajista persoonattoman ja yleistävän mielikuvan. Toisaalta taas somalialaiset esitetään usein osana uskontodiskurssia, jolloin yhteys jossa heidät esitetään, liittyy aina islamin uskontoon ja muslimiuteen. Joidenkin somalialaisten mahdollinen uskonnollinen radikalisoituminen ei kosketa koko maahanmuuttajaryhmää. Yleisessä keskustelussa somalialaiset muslimit helposti ”uskonnollistetaan” ja muut asiat sivuutetaan, jotka ehkä olisivat olennaisempia jonkin tietyn asian ratkaisemisessa (Martikainen 2008, 67). Tällainen suppea esitystapa voi aiheuttaa paljonkin ongelmia, vaikuttaen suuren yleisön mielipiteisiin, oletuksiin ja asenteisiin. Tässä tutkielmassa on muun muassa tavoitteena tutkia yleisellä tasolla sitä, lähdetäänkö tutkimuksissa

ongelmalähtökohdasta, eli käsitetäänkö somalialaiset pelkkänä ongelmana ja haasteena suomalaiselle yhteiskunnalle, ja miksi näin on. Vai onko tutkimusten tarkoitus tuoda esille neutraalisti somalialaisten asioita, sekä suvaitsevaisuutta monikulttuurisuutta kohtaan. Erittäin tärkeää tässä työssä on muun muassa se, miten erilaiset tutkimukset, jotka on tehty eri tarpeista käsin, esittävät somalialaiset. Samoin huomion arvoista on se, millaiset tutkimukset ylipäätään saavat ääntä ja keillä on tavallaan valta luoda tietynlaista kuvaa somalialaisista, sekä mahdollisesti toimia somalialaisten äänitorvena. Siten kysyn, mihin tarpeeseen tutkimukset vastaavat ja millainen on tutkimuksen rooli tiedonluoja. Tutkimus yleensä vastaa uuden tiedon tarpeeseen ja sitä myötä käsittelee somalialaisia koskevia (erityis)kysymyksiä.

Päätutkimuskysymykset:

- *Miten Suomessa asuvat somalialaiset esitetään erilaisessa tutkimuskirjallisuudessa?*
 - *Mikä on tutkimuksen rooli, eli missä kontekstissa somalialaiset esitetään?*
 - *Miten tutkimuksen ajallinen konteksti eli ajankuva näkyy osana tutkimuksia?*
- *Mitä tutkimus kertoo Suomesta ja suomalaisista, mikä tieto oletetaan tärkeäksi?*

2.1. Aineisto ja sen rajaus

Tutkimuksessa aineistona on akateemisia sekä hallinnollisia maahanmuuttajatutkimuksia jotka käsittelevät somalialaisia Suomessa. Akateemiseksi tutkimusaineistoksi olen valinnut etnografisia tutkimuksia, jotka eroavat niin sanotuista ”kylmän” faktan tutkimuksista, niin kuin esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusjulkaisuista. Tutkimuskysymysteni kannalta olennaista on ollut valita etnografisia tutkimuksia siksi, että niissä on jo käsitelty syvemmin somalialaisten elämää ja olemista Suomessa, ei vain puhtaita faktoja. Etnografisten tutkimusten valinta tutkimukseni kohteeksi tuo tietenkin lisähaastetta, onhan ne jo kerran analysoitu. Myös tutkijan rooli ja omat valinnat sekä tietenkin tutkimuksen konteksti vaikuttavat tutkimusten sisältöön ja tuloksiin, vaikka toisaalta ne juuri ovat kiinnostuksenkohteitani. Toisaalta myös rajanveto etnografisen ja esimerkiksi hallinnon tarpeisiin teetetyt tutkimuksen välillä on ollut rajaamisvaiheessa hieman ongelmallista, koska ne monesti limittyvät yhteen (esim. Pentikäinen 2005). Päädyin siis aineiston valinnassa akateemisten tutkimusten osalta selkeyden ja analysoinnin mahdollistamisen takia lähtökohtaisesti laadullisiin, etnografisiin tutkimuksiin. Jotta tutkimusasetelma ei olisi liian yksinkertainen, olen ottanut lisäksi niin sanotusti heijastelemaan

tarkasteluun hallinnollisia tutkimuksia somalialaisista. Kun puhun hallinnollisista tutkimuksista, tarkoitan hallinnon alaisia julkaisuja, eli hallinnon tiedontarpeisiin vastaavia tutkimuksia, jotka myös käsittelevät nimenomaan somalialaisia Suomessa. Hallinnollinen, esimerkiksi eri ministeriöiden ja muiden viranomaisten tuottama tutkimus 1990-luvulta alkaen on ollut merkittävässä roolissa maahanmuuttotutkimuksen alueella, joten se on myös tiedostettava tässä tutkimuksessa. Hallinnolliset tutkimukset on teetetty suoraan hallinnon tarpeisiin ratkaista selkeitä ongelmia tai tarjota lähinnä määrällistä tietoa.

Kiinnostukseni kohteena ei ole esimerkiksi se, kuinka monta somalialaista Suomeen saapui vuonna 1990, tai se kuinka monta kertaa sanat pakolainen ja somali/somalialainen esiintyvät tutkimuksissa. Kiinnostukseni fokus on siinä, millaisia asioita tutkimus on tarkastellut ja minkälaisia valintoja ja johtopäätöksiä on tehty. Eräs kiinnostuksenkohteeni on myös se, miten erilaisia lähestymistapoja erilaisilla tutkimuksilla on. Oletan, että esimerkiksi eri tieteenalojen tutkimukset tuotetaan aina eri lähtökohdista, ja että eri tieteenalat lähestyvät kohdettaan ainakin hieman eri tavoin, vaikka tutkimusmetodina on kaikilla etnografia tai hallinnollinen näkökulma. Kun mukana on sekä tieteelliset että hallinnolliset julkaisut, voin hieman valottaa sitä, miten tietoa tuotetaan eri tavalla, kun sitä tuotetaan eri tarpeeseen. Molemmat tutkimustyytit vastaavat usein samoihin kysymyksiin ja samat teemat esiintyvät, mutta toisistaan enemmän tai vähemmän poikkeavin tavoin. Molemmat, sekä niin sanottu akateeminen tieto että hallinnollinen tieto ovat erittäin tärkeitä lisätessään tietoaamme somalialaisista Suomessa. Molemmat myös olennaisesti vaikuttavat käytännön toimenpiteisiin ja kertovat suomalaisen yhteiskunnan valmiudesta vastaanottaa uusia asioita ja tehdä toimia niiden eteen. Avaan hallinnollisen tutkimuksen avulla erilaisen tiedon merkitystä suhteessa tieteelliseen.

Rajaan analyysini etnografisen tutkimusmateriaalin selkeästi kokonaisuun tutkimuksiin, kuten väitöskirjoihin ja muihin vastaaviin laaja-alaisiin esityksiin. En siis ole ottanut kohteekseni lukuisia tutkimusartikkeleita, joita somalialaisista on tehty. Hyödynnän työni muissa osissa joitain artikkeleita ja muita maahanmuuttajatutkimuksia, sekä joitain graduja, mutta en siis käytä niitä varsinaisena tutkimukseni aineistona. Työni kohteena ovat tutkimukset käsittelevät lähtökohtaisesti vain somalialaisia. Poikkeuksena yleislinjasta on väitöskirja, jossa käsitellään sekä somalialaisia että vietnamilaisia. Tekstistä oli kuitenkin helppo erottaa somalialaisia käsittelevät osuudet. Tällainen selkeä rajaaminen kokonaisuun somalialaisia käsitteleviin tutkimuksiin mahdollistaa ja helpottaa tutkimusmateriaalin keräystä sekä analyysin tekemistä. Hallinnollinen tutkimusmateriaali

koostuu myös kokonaan somalialaisia käsittelevistä Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuista. Tässäkin joukossa poikkeuksena on tutkimus, jossa tarkastellaan afrikkalaisia naisia ja heidän käsityksiä koulutukseen ja työllistymiseen. Somalinaiset olivat kuitenkin tutkimuksen suurin ryhmä, ja tutkimuksesta oli mahdollista erotella heitä koskevat osuudet.

Tutkimusmateriaalin ajallinen rajaus käsittää tutkimukset 1990-luvulta alkaen. Siitä lähtien maahanmuuttokeskustelu on ollut entistä ajankohtaisempaa ja tutkimuksia on alettu tehdä yhä enemmän. Oletan että silloisen laman hellitettyä maahanmuuttotutkimuksen kentällä on ollut jo mahdollista keskittyä muihinkin asioihin kuin somalialaisten lukumääriin tai heidän asuttamiseen liittyviin ongelmiin. Näyttäisi siltä, että kun Suomen valtiolla alkoi olla varaa taas huolehtia omista asioistaan paremmin, alkoi ikään kuin olla myös varaa huolehtia muistakin, sekä tutkia esimerkiksi somalialaisten perheitä ja heidän omia kokemuksiaan tarkemmin. Tutkimus somalialaisista on tietenkin lisääntynyt ja edennyt 1990-luvulta, mutta yhteiskunnan tämän hetkinen taloudellinen tilanne, eli nykyinen lamakin näkyy todennäköisesti jälleen niin ihmisten asenteissa kuin tutkimuskentälläkin.

Gradutyössä ei valitettavasti voi tutkia ”kaikkea mahdollista”, vaan on asianmukaista rajata opinnäytetutkimus koskemaan juuri niitä tiettyjä diskursseja tai teemoja, joita valikoituneista tutkimuksista löytyy. Monipuolisen kirjallisen aineiston käsittely on muutenkin haastavaa, vaikka aineisto olisi pienempikin. Rajaaminen tiettyyn määrään teoksia on välttämätöntä, jotta tutkimuksen materiaali pysyy hallinnassa tutkimusprosessin aikana. Etnografisia ja hallinnollisia tutkimuksia olisi ollut enemmänkin valittavana tutkimuskohteeksi, mutta rajausvaiheessa jouduin supistamaan aineistoa muutamaa otteeseen työn toteutettavuuden vuoksi.

Päätökseni valita kohteikseni sekä etnografista että hallinnollista tutkimusmateriaalia perustuu tavoitteeseeni tutkia kahta erilaista tutkimustyyppiä ja niiden erilaista reagointia tietyssä ajassa ja paikassa. Siksi en näe tarpeelliseksi selvittää enempää mitä etnografinen tai hallinnollinen tutkimus pitävät sisällään tai mitkä ovat niiden ydinajatuksia. Mielestäni esimerkiksi etnografiaan tarkempi perehtyminen ei palvele tutkimuskysymyksiäni, eikä siksi ole oleellista. Keskittyessäni tutkimuksessani olennaiseen pyrin nimenomaan tarkastelemaan erilaisia tutkimuksia aluetieteilijän monitieteellisen näkökulman kautta. Päädyin valitsemaan etnografiat ja hallinnolliset tutkimukset osaksi tutkimustani, vaikka olisin voinut päätyä toisiinkin tutkimustyyppeihin. Etnografian ja hallinnollisen tutkimusmateriaalin väliset erot ovat kuitenkin selkeät jo ensikatsomalta, siksi

otaksuin tutkimuksen perusratkaisuja tehdessäni niiden tarkastelun olevan mielenkiintoista.

2.2. Metodista

Tutkimusotteeni työhön on väljästi diskurssianalyttinen. Olen käynyt valikoituneet teokset läpi ensin haravoiden tutkimusmateriaalia läpi löyhällä otteella, sen jälkeen olen päätynyt tiettyihin asiakokonaisuuksiin eri tutkimuksissa. Ennen tutkimukseni käsittely/analyysiosuutta valitsin ja rajasin aineiston tarkasti, jonka jälkeen perehdyin aineistoon tarkemmin. Tarkastelin aineistoa ensin kokonaisvaltaisesti ja havainnoin tiettyjä teemoja, jotka teksteistä nousivat jatkuvasti esiin. Sitten aloin keskittyä teemoihin ja tarkastella niitä uudestaan tutkimuskysymysteni valossa. Etsin teoksista erilaisia puhe- ja nimeämistapoja ja ennen kaikkea tapoja luoda tietoa. Analyysin eli tutkimusten tarkastelun tavoitteena oli siis löytää vastauksia siihen, miten somalialaiset asemoidaan ja esitetään tutkimuksissa sekä millaisia ilmauksia ja tapoja kertoa käytetään. Erittäin tärkeää on se, millaiset diskurssit tutkimuksissa toistuvat, eli mikä on oletettu tärkeäksi tiedoksi tutkimuksia tehdessä. Oletan, että se mitä on tutkittu ja mikä on varsinainen kohde, kertoo suomalaisesta yhteiskunnasta, sen tiedon tarpeista, arvoista ja prioriteeteista.

Jotta voisi tehdä diskurssianalyysia ja lähestyä diskursseja joita tutkimusmateriaali sisältää, on ensin oltava jonkinlainen työkalu, väline joka konkretisoi tutkimusmateriaalin ja tekee sen lähestymisen mahdolliseksi. Olen valinnut omaksi lähestymistavaksi tai kehykseksi jälkistrukturalistisen sosiaalisen konstruktionismin, eli lähestymistavan joka korostaa kokonaisuutta sekä kontekstia ja kulttuuria, missä teksti on tuotettu. Se on kriittistä ja tulkitsevaa, jolloin se soveltunee työhöni lähtökohdaksi. Olen siis muotoillut tutkimuskysymykseni sosiaalisen konstruktionismin ohjaamana, osittain jopa tietämättäni. Kuitenkin kehys sitoo tulkintaani vain väljästi analysoitavan aineiston haastavuuden ja määrän takia.

Sosiaalisen konstruktionismin juuret ovat jälkistrukturalismissa, sosiaalinen konstruktionismi kuitenkin on itsessään laajempi käsite. Jälkistrukturalismin perustava oletus on, että todellisuuteen pääsy tapahtuu kielen kautta, ja sama ajatus korostuu sosiaalisessa konstruktionismissa voimakkaasti. (Jørgensen&Phillips 2002, 8.) Omassa tarkastelussani painottuu sosiaalisen konstruktionismin lähtöoletukset, jotka Vivien Burr (1995) on määritellyt: kriittisyyttä itsestään selvänä pidettyä tietoa kohtaan; historia- ja kulttuurisidonnaisuuden huomioiminen; tiedon luominen ja ylläpitäminen sosiaalisissa prosesseissa, eli kielen merkitys; sekä tiedon ja toiminnan

toisiinsa linkittyneisyys (Burr 1995, 3-5). Omassa tutkimuksessani korostuvat myös hieman sosiaalisen konstruktionismin vallan diskurssit, joista muun muassa Foucault on teoretisoinut. Hänen mukaansa tieto liittyy kiinteästi valtaan, valtaa on määrittellä toiset. Myös esimerkiksi normaalin määrittely on vallankäyttöä mitä parhaimmillaan, jolloin se mahdollistaa toisten kategorisoinnin ja kontrolloinnin. (Foucault Burrin mukaan 1995, 64, 66.) Kaikki tieto on aina jonkun näkökulmasta luotua ja palvelee jonkun tarpeita, eli se ei ole objektiivisia faktoja (mt., 6). Lähden itsekin siitä, että tietyt ryhmät, joko yhteiskunta laajemmin tai sitä suppeampi ”ryhmä”, määrittelevät diskurssit jotka ovat ”totta”(mt., 55). Ja omaa analyysiani ohjaa myös ajatus siitä, että mikä meille on tietoa, on todellisuudessa tietty konstruktio jostain joka oletetaan todeksi yhteiskunnassa (mt., 63).

Diskurssianalyysi on sosiaalisen konstruktionismin usein soveltama lähestymistapa (Jørgensen&Phillips 2002, 4), jota sovellan siis väljästi omassa analyysissäni. Diskurssianalyysissä käytettävä metodi on vaikeaa esittää konkreettisesti, koska se ei ole käsinkosketeltavaa, vaan ainoastaan analyysia ohjaavaa. On kuitenkin tietyt periaatteet jotka diskurssianalyysille on määritelty. Diskurssianalyysin tekijä tutkii mitä on sanottu, niitä rakenteita jotka lausuntoja ”rakentaa”, sekä tutkii sosiaalisia seuraamuksia, joita eri todellisuuksien diskursiivisilla representaatioilla on (mt., 21). Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993) ovat määritelleet viisi oletusta, joita diskurssianalyysia koskee, kun se otetaan väljänä viitekehyksenä: oletus kielen käytön sosiaalisen todellisuuden rakentavasta luonteesta; oletus useiden rinnakkaisten keskinäisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta; oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta; oletus toimijoiden kiinnittymisestä diskursseihin (merkityssysteemeihin); ja lopulta oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta (1993, 17-18). Oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoista heidän määrittelyssään on muun muassa se, että diskurssianalyysin tehtäväksi katsotaan selittää miten diskurssit todellistuvat erilaisissa käytännöissä. Myös kontekstilla on suuri merkitys: analysoitavaa tekstiä tarkastellaan tietystä ajassa ja paikassa (Jokinen et al. 1993, 28, 30). Omassa analyysissäni huomioin siis erityisesti kielen ja kontekstin, sekä jonkin verran myös vallan ja tiedon yhteenkytkeytyneisyyden. En kuitenkaan lähde oletuksesta että vallan analyysi toisi esille suuria epäkohtia tiedemaailman tavoista tuottaa tietoa, vaan oletan, että syvälle juurtuneet, kyseenalaistamattomat esioletukset rakentavat maailmaa siinä, mitä asioita oletetaan tärkeiksi ja miksi vain tietyt asiat tuodaan Suomen kontekstissa esiin. Olen siis kiinnostunut siitä, millaisessa kontekstissa somalialaiset esitetään tutkimuksissa, mitkä asiat on oletettu tärkeiksi tutkimuksen valintoja tehdessä ja mitä tutkimusteksti kertoo kulttuuristamme,

arvoistamme ja normeistamme. Lisähaastetta metodin käytölle tarjoaa se, että tutkimukseni kohteena on kahdenlainen tutkimus, joiden taustalla vaikuttavat normit ovat toisistaan poikkeavia. Silti on ollut mielenkiintoista huomata, kuinka samanlaisia diskursseja ja lähtöoletuksia lähes kaikissa tutkimuksissa löytyy.

Sosiaalinen konstruktionismi ei ulotu vain tutkittavaan tekstiin tiedon luojana ja maailman rakentajana, vaan oletan sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtien koskettavan myös itseäni tutkijana, joka tekstiä tulkitsee. Tutkijatkin tekevät tulkintoja maailmasta, joissa tulkinnan määrittelee tietty kieli ja tavat kuvata asioita, jolloin lukematon määrä tulkintoja on mahdollista (Gergen 1999, 51). Tutkijana osoitan tiettyjä asioita analysoitavasta tekstistä, ja päätän itse mikä on relevanttia tässä yhteydessä osoittaa. Tutkijan käyttämä kielikään ei ole kyseenalaistamatonta, yksiselitteistä totuuden kuvausta, vaan konstruktiivista, niinkuin muukin kieli (Jokinen et al. 1993, 23). En siis itsekään väitä olevani sosiaalisen konstruktionismin ulkopuolella, joten samat oletukset pätevät, kun teen omaa tutkimustani somalitutkimuksista. Tieteen diskurssi määrittelee tutkijalle vallan määrittellä kohteensa (Burr 1995, 160), niinkuin tutkittavissani tutkimuksissa on määritelty somalialaiset ja suomalainen yhteiskunta, ja kuinka itsekin määrittelen tulkintani kohteena olevat tutkimukset.

Tutkimuksessani löyhä diskurssianalyttinen menetelmä ilmeni työvaiheessa tarkastelutavan lisäksi tietynlaisina työtapoina. Kävin tutkimusten tarkasteltavat osiot ensin läpi kevyesti tarkastellen, sen jälkeen tiiviimmin ja tarkemmin keskittyen. Löysin heti ensimmäisellä lukukierroksella orastavat teemat, jotka huomasin yhdistävän tutkimuksia. Useamman lukukerran jälkeen ikäänkuin hajotin materiaalin mielessäni uudeksi kokonaisuudeksi, josta vedin erinäiset teemat yhteen. Tarkastelin teemoja sitten uudestaan pyrkien löytämään erilaisia niin sanotusti piiloisiakin merkityksiä. Lopulta kuitenkin työssäni oli pitkälti kyse suomalaisen somalitutkimuksen kartoittamisesta yleensä, eikä vain erilaisten merkitysten etsimisestä.

2.3. Tiedosta ja tutkimuksesta

Tutkimukseni kohteena olevat tieteelliset tutkimukset ja hallinnolliset julkaisut/tutkimukset ovat molemmat tietystä lähtökohdista tuotettua. Molemmilla on omat tarpeensa ja tarkoitusperänsä, eli syyt miksi ne on tuotettu. Tieto ja tutkimus tuotetaan aina tiettyä tarkoitusta varten (esim. Burr 1995). Kohdetutkimuksissani ja -julkaisuissani tiedon kohteena ovat Suomen somalialaiset

suomalaisessa yhteiskunnassa. Kohteena ovat siten yhtäläillä somalialaiset sekä yhteiskunta jossa Suomen somalialaiset elävät. Tiedon tarve on syntynyt monista erityiskysymyksistä, jotka koskevat yleensä maahanmuuttajia sekä maahanmuuttajaryhmää nimeltä somalialaiset. He ovat tulleet osaksi Suomen yhteiskuntaa, ja tutkimus on pyrkinyt vastaamaan suomalaisille, kuinka tässä uudessa tilanteessa toimitaan. Tieto on tuotettu siis periaatteessa suomalaisia varten ja vastaamaan kysymykseen, miten ”selviämme” somalialaisten mukana tulleista odotuksista. Toisin sanoen: mikä on Suomen yhteiskunnan rooli suhteessa somalialaisiin.

Näyttäisi siltä, että alun perin tiedon tarpeeseen vastasivat hallinnolliset julkaisut sekä tilastot, joissa kerrottiin somalialaisista, heidän taustastaan ja syistä tulla Suomeen (esim. Virtanen 1993). Ajankohtaiset kysymykset kohdistettiin aluksi ongelmiin, joita syntyi esimerkiksi heidän asuttamisestaan, sopeuttamisestaan ja elämisen tukemisesta. Myöhemmin tiedon tarve on jossain määrin muuttunut, sopeutumisasioiden ollessa yhä edelleen tärkeitä. 2000-luvun vaihteessa ja sen kuluessa tutkimuksissa ovat nousseet esille entistä enemmän niin sanotut arkisemmat ja syvemmät asiat. On tutkittu sitä, miten somalialaiset elävät omaa elämäänsä, mikä heille on tärkeää, miten he kokevat pakolaisuuden ja muuton Suomeen, sekä miten heidän elämänsä on muuttunut täysin erilaisessa yhteiskunnassa kuin heidän omansa (esim. Marjeta 2001, Tiilikainen 2003). Maahanmuuttajakysymykset, oli kyse sitten somalialaisista tai muista maahanmuuttajista, ovat haasteellisia ja dynaamisia, ajassa muuttuvia. Tiedon tuottamisen kautta määritellään muun muassa kuka on somalialainen ja kuka on maahanmuuttaja. Samoin kysymykset kuinka kauan ihminen on maahanmuuttaja ja milloin hänestä tulee suomalainen, ovat hankalasti määriteltäviä ja avoimia kysymyksiä maahanmuuttajatutkimuksessa. Tiedolla ja tiedon luojilla on epäilemättä suuri valta: he määrittelevät niinkin suuria asioita sekä ohjaavat kysymyksen asettelua niin, että tietyistä asioista ylipäänsä tulee ajankohtaisia ja keskustelun arvoisia. Nämä keskustelut ja tiedon määrittelyt vaikuttavat monen ihmisen, esimerkiksi Suomen somalialaisen elämään.

3. Toiseudesta

Maahanmuuttajatutkimus on tieteen kentällä erittäin ajankohtainen aihe ja maahanmuutto on paljon tutkittu alue. Maahanmuuttajia tulee Suomeen entistä enemmän ja ihmisten yleinen liikkuvuus lisääntyy jatkuvasti sen helppouden ja sen tuomien mahdollisuuksien ansiosta. Niin sotapakolaiset kuin eri alojen siirtotyöläisetkin liikkuvat entistä enemmän ja voivat muuttaa alkuperäisestä kotimaastaan joko rauhallisemman elämän tai työmahdollisuuksien perässä. Lisääntynyt globaali liikkuvuus sekä erilaisten ihmisten ja kansojen sekoittuminen vaikuttaa ihmisten elämiin paljon ja se aiheuttaa tietenkin myös erilaisia lieveilmiöitä, niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Erityisesti Suomessa, jossa olemme tottuneet elämään periaatteessa keskenämme melko pitkään, sopeutuminen muuttuvaan maailmaan ja yhteiskuntaan vaatii työtä. Kun erilaiset ihmiset kohtaavat, on opittava toimimaan arjessa yhdessä, tai ainakin samassa tilassa, mutta aina se ei näytä olevan mahdollista. Maahanmuuttajilla on usein omia ongelmia, esimerkiksi huoli omaisista kotimaassaan, mikä muiden tekijöiden ohella vaikeuttaa heidän sopeutumistaan. Joskus maahanmuuttajilla ei yksinkertaisesti ole voimia edes yrittää sopeutua, ja silti suomalaiset tulkitsevat heidän toimettomuuden vaikkapa vastuun pakoiluna tai laiskuutena. Todellisuudessa monilla maahanmuuttajilla esimerkiksi mielenterveydelliset ongelmat tai sosiaaliset ja yksilölliset sopeutumisvaikeudet hidastavat kotoutumista (esim. Alitolppa-Niitamo 1994). Sopeutumisvaikeudet, ihmisten erilaisuus ja erilaisten ihmisten kohtaamiset avaavat monenlaisia kysymyksiä, joihin muun muassa maahanmuuttotutkimus ja rasismintutkimus pyrkivät vastaamaan.

Toiseus on käsite, joka erottaa ”meidät” ”toisista”, eli on ikään kuin olemassa me ja maahanmuuttajat. Tutkimuksissa ja arkielämässä tällainen toiseuttaminen on eräänlaista vallankäyttöä, nimeämisvaltaa siitä, kuka on kukin. Määritellessämme toisen määrittellemme myös itsemme (Wahlbeck 1999, 11). Olli Löytyn mukaan (2006) toiseus-käsite jäsentää suhdetta tutun ja tuntemattoman tai normin ja poikkeavan välillä. Se kuvaa valtasuhdetta, jossa jokin on erilainen ja alempi suhteessa toiseen, ja se taas rakentaa tietynlaista arvohierarkiaa. Eroavaisuudet eivät siis näyttäydy neutraaleina tai tasa-arvoisina, vaan tuosta ”toisesta” tehdään vertailukohtaansa vähäisempi, toinen. (Löytty 2006, 147.) Maahanmuuttajat ikään kuin arvotetaan toisiksi, jotka ovat esimerkiksi pakolaisuuteen liittyvissä päätöksissä ja toimenpiteissä suomalaisen yhteiskunnan avun kohteita, eivätkä aina niinkään suomalaisten kanssa samanarvoisia yksilöitä.

3.1. Toiseuttaminen

Vieras kulttuuri ja erilaisuus merkitsee usein erilaista uskontoa. Islam erottaa maahanmuuttajat länsimaisesta kantaväestöstä, olivat he sitten somalialaisia tai vaikka irakilaisia. Uskonto piirtää voimakkaan rajan suhteessa meihin ja muihin, islamin uskonnon esiintyessä länsimaisille kristityille jo valmiiksi leimaantuneena. Islamin globaali politisoituminen, jota voidaan nimittää uskonnollistamiseksi, rakentaa mediassa islamista tietynlaista konteksteistaan ja syy-yhteyksistään irrotettua kuvaa. Uskonnollistaminen liittää kaikki saman uskonnon edustajat samaan ryhmään, jopa ne länsimaistuneet muslimit, joilla ei ole mitään tekemistä esimerkiksi ääri-islamin kanssa. Uskonnollistamisen myötä tiettyyn ryhmään liittyvät kysymykset ja seikat käsitteellistetään aina uskonnon kautta. Se yksinkertaistaa monimutkaisia asioita ja avaa niitä vain uskonnon kautta. Samalla muslimiudesta tulee kaiken selittävä tekijä, ja muut taustatekijät, kuten henkilön koulutus tai henkilökohtainen historia häivytetään. (Martikainen 2008, 67.) Näin Suomessakin on helppo huomata jo tapahtuneen, median yksipuolisen tarkastelun kautta yleistämme niin somalialaiset kuin muutkin muslimit tiettyyn kaavaan. Mediassa myös esitetään vain tietynlaista materiaalia muslimeista tai islamin uskon edustajista, niin sanotuista ”normaaleista” muslimeista harvemmin. Oletamme myös, että kaikki muslimit ovat samanlaisia, mikä ilmenee esimerkiksi peruskoulutusta suunniteltaessa, jolloin kaikille muslimitaustaisille lapsille annetaan oman kulttuurin opetusta ”yleis-islamin” mukaan, jolloin erot taas häivytetään, ja unohdetaan että ”muslimiuttakin” on monenlaista ja monella tavalla määriteltyä (Sakaranaho 2008, 174). Uskonnollistaminen ja toiseuttaminen ja näyttäisivät monesti kulkevan käsi kädessä.

Toiseuteen Suomen kontekstissa, niinkuin yleensäkin ”valkoisten” länsimaiden kontekstissa näyttäisi liittyvän kiistanalainen käsite ”rotu”. Yksinkertaistetusti sanottuna ihminen joka edustaa eri ”rotua”, on erilainen. Käsitteenä rotu on kuitenkin hankala määritellä, sillä sen vanhat biologiaan perustuvat määrittelyt on jo pitkälti kumottu ja vääriksi perusteltu. ”Rotu” on sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoitu käsite, fiktiivinen luomus, jolla on todellisuudessa materiaalisia ja ulossulkevia vaikutuksia. Se toimii niin sanottuna luonnollistajana ja sitä käytetään luonnollistamaan erilaisuutta, jolloin vahvistuvat taas eriarvoistavat kulttuuriset rakennelmat ja hierarkiat. (Moore et al. 2003, 9.) ”Rodun” käsitteen myötä syntyvillä oletuksilla siis luodaan toiseutta, vaikka tosiasiallissa se ei ole se olennaisin asia, mikä tekee meistä erilaisia. Rodullistaminen (racialization) on käytäntö, joka määrittelee rajoja, valtasuhteita, ja sitä mihin kuulumme. Se on diskurssi, joka legitimoit tietynlaisen hallitsemisen ja etuoikeuden, niin institutionaalisissa kuin

jokapäiväisissä käytännöissä. (Sawyer 2000, 14.) ”Rotu” käsitteenä, esimerkiksi maahanmuuttajatutkimuksissa ei siis ole ongelmaton saati viaton. Erotumme kuitenkin toisistamme muun muassa fyysisillä ominaisuuksillamme, ja usein se ilmaistaankin juuri rotu –käsitettä käyttämällä, joko suoraan tai epäsuoraan. Brazielin (2008, 32) mielestä rotu –käsitteeseen liittyy monimutkaisia konnotaatioita ja historiallisia ja kulttuurisia sävyjä. ”Rotu” voidaankin määritellä muun muassa biologisesti, kulttuurisesti, historiallisesti, materiaalisesti, poliittisesti ja niin edelleen. Se on vaikea käsite, koska se ylläpitää rasismia ja hierarkisia valtasuhteita lähtökohtaisesti ihonvärin perusteella. (Braziel 2008, 32.) Myös ajatus ”puhtaasta rodusta” on yhtä epäselvää, joten on vaikeaa todellisuudessa määritellä ketään selkeästi mihinkään tiettyyn ”rotuun” kuuluvaksi. Prahin mukaan (2002, 27) ”puhdasta rotua” ei ole koskaan ollut, eikä tule olemaan. Ihmisryhmät, joiden määritellään kuuluvan johonkin ”rotuun”, ovat tulosta loppumattomasta sekoittumisesta, joka on jatkunut ja jatkuu koko ihmiskunnan historian ajan. (Prah 2002, 27.)

Samaan tapaan esimerkiksi kansallisuus on sosiaalinen konstruktio, niinkuin oletus valkoisesta suomalaisesta on pelkkä nationalistinen myytti, joka on rakennettu tiettyyn tarpeeseen tietynä aikana. Kansallisuutta pidetään yllä kertomalla kansojen tarinoita, narratiiveja, jotka vahvistavat tunnetta kansallisesta identiteetistä ja yhdistävät kansan ja kansalaiset tiettyyn yhteiseen moraalikäsitteeseen. Kansojen narratiivit linkittyvät puolestaan identiteettiin, ja ihmiset mieltävät itsensä osana jaettua yhteisyyttä, kansalaisuutta. (Sawyer 2000, 19.) Diasporassa elävien somalialaisten keskuudessa narratiivit yhteisestä kansallisuudesta puolestaan vahvistavat käsitystä yhteisestä kotimaasta ja yhteisestä taustasta, kuten esimerkiksi uskonnollisuudesta, joka voi helpottaa uuden diasporisen identiteetin muodostumista. Etnisyys-käsite liittyy usein myös kansalaisuuteen, joka voidaan nähdä vähemmän latautuneeksi käsitteeksi kuin ”rotu”, vaikka sillä usein viitataan samoihin asioihin. Etnisyys-käsitettä käytetään kuvaamaan ryhmien kulttuurisia piirteitä ja yhteistä kieltä, käytäntöjä, uskontoa, maantieteellistä alkuperää, historiaa ja niin edelleen (Prah 2002, 29). Etnisyys tarkoittaa siis tiettyä, ”meistä” jollain tavalla erilaista ryhmää. Wahlbeck toteaa (1999), että monikulttuurisiksi mielletävissä yhteiskunnissa oletetaan, että etniset ryhmät muodostavat selvästi erilaisia ja tunnistettavia joukkoja. Näin ei kuitenkaan ole, sillä esimerkiksi pakolaisryhmien sisällä on selvää, että tällaisia selkeitä rajoja ei voida määritellä. Näin monikulttuurisen yhteiskunnan käytännöt osallistuvat ja myötävaikuttavat ryhmien erilaisuuksien rodullistamiseen ja kulttuuristamiseen yhteiskunnassa. (Wahlbeck 1999, 17.) Vaikka ”monikulttuurisen” yhteiskunnan tavoitteena olisikin ajatus edistää erilaisten ryhmien sopuisaa olemassaoloa yhteisessä tilassa, se ei aina ole niin mutkatonta. Eri termien ja käsitteiden

käyttäminen siis osaltaan ylläpitää tiettyjä arvorakennelmia ja esioletuksia, siksi ei olekaan yhdentekevää miten esimerkiksi viralliset instituutiot määrittelevät ”toisen”.

Edellämainitut termit pyrkivät viittaamaan ”meistä” erilaisten ryhmien yhteisiin piirteisiin, liittyi siihen sitten tarkoituksellisesti mitään ideologista tai ei. Olemme kuitenkin erilaisia niin yksilöinä, kuin jossain määrin myös sosiaalisina ryhminä, eikä sitä voi esimerkiksi tutkimusteksteissä sivuuttaa. Mielenkiintoista onkin se, miten erilaisuus ilmaistaan. Suomessa tunnetusti monikulttuurisuuden historia on nuorta, jolloin tapa luoda ja ilmaista erilaisuutta on hyvin poikkeava esimerkiksi Iso-Britanniasta, jossa erilaisuus on arkipäivää (esim. Berns McGown 1999). On toisaalta myös huomioitava, että Iso-Britanniassa on yhtä pitkä historia niin rotuja arvottavalla rasismilla kuin erilaisuudellakin. Suomessa kuitenkin niin sanottu erilaistamisen kieli on vielä nuorta ja kertoo tämän hetkisestä yhteiskunnasta ja sen suhtautumisesta erilaisuuteen, oli kyseessä sitten seksuaaliset, etniset tai uskonnolliset vähemmistöt.

3.2. Toinen kirjallisuudessa

Eri kulttuureja koskevassa kirjoittelussa, esimerkiksi matkakertomuksissa Afrikasta, kirjoittelun kohde usein nähdään eksoottisena toisena. Emme pidä ruotsalaisia kovinkaan eksoottisina, koska he ovat kulttuurisesti sekä maantieteellisesti meitä lähellä. Arvotamme heidät melko samanlaisiksi meidän kanssamme. Löytty kertoo (2006), että mitä eksotisoivampi jokin kuvaus ”toisesta” on, sitä etäämpänä kirjoittaja on kohteestaan. Eksoottisuus tarkoittaakin vierautta ja poikkeavuutta, ja samalla se myös kiehtoo. Tällaiset eksoottiset kulttuurit sijaitsevat kaukana ”meistä” sekä maantieteellisesti että historiallis-evolutionistisesti. (Löytty 2006, 242.) Lukuisat ei-länsimaalaisia, eli afrikkalaisia tai ”itämisiä” koskevat kirjoitukset sisältävät tällaisen eksotisoivan elementin (ks. esim. Said 1987).

Esimerkiksi koloniaalinen kirjallisuus sisältää hyvin voimakkaita arvottavia tekijöitä. Marjo Kaartinen (2004) on tutkinut kiistellyn ”neekeri”-sanan käyttöä ja sen historiaa, ja todennut tarkastellessaan koloniaalisia matkakirjoja, että niistä voidaan nähdä kaksi strategiaa, jotka ainakin jossain määrin ovat poliittisesti latautuneita. Toinen strategia sisältää ajatuksen ”toisen” historiattomuudesta, eli aivan kuin kolmas maailma olisi jollain tapaa vääristynyt, ei niinkään inhimillinen kuin ”meidän” maailmamme. Toinen on taas ajatus jonkinlaisen hallitsijan asenteesta, joka on ikään kuin kaiken nähnyt hallitsija. Länsimainen hallitsija, joka katsoo toista korkeammalta

asemalta, ja näkee yleistettyjä kokonaisuuksia toisesta, eikä näe toista yksilönä tai mitenkään kiinnostavana. (Kaartinen 2004, 21.) Koloniaalinen kirjallisuus ja tekstintuotto ei sinänsä vastaa enää tämänpäivän tekstituotantoa, etenkin tieteellistä tuotantoa, mutta samankaltaisia arvorakennelmia voidaan yhä nähdä esimerkiksi median toiseuttamisessa tai eksotisoinnissa, sekä tiettyjen termien käytössä julkisuudessa. ”Me” asetetaan yhä useammin toisen yläpuolelle, oli kyse sitten maahanmuuttajista tai muualla asuvista toisista. Länsimaat ja ”me” on ikäänkuin aina eri asemassa katsoa toista ja tämän maailmaa. Länsimaat on ikäänkuin se mielenkiintoinen ja ”normaali”, josta voidaan arvottaa ja luokitella ”toisia”.

3.3. Toisenlainen kulttuuri

Toisen kohdatessaan länsimaiset ihmiset luokittelevat hänet sen mukaan, miten hän eroaa ”meistä” muista. Erot eivät välttämättä ole todellisia tai konkreettisia, tai ainakaan kovin perustavanlaatuisia. Mutta itse nähdään vastakohtana toiseen ja toisinpäin, sekä ulkonäön että luonteenpiirteiden osalta. (Löytty 2008, 23.) Sama pätee myös erilaisiin kulttuureihin ja niiden kohtaamisiin. Toisen edustama kulttuuri on tavallaan vastakohta omalle kulttuurille, siksi niin mystinen ja käsittämätön.

Toiseuteen kuuluu siis omalaatuinen ja erilainen kulttuuri. Suomalainen kulttuuri on suomalaiselle tuttua ja tavallista, mutta kun siihen alkaa sekoittua vivahteita erilaisista kulttuureista ja perinteistä, voi suomalainen kokea tilanteessa sopeutumisvaikeuksia. Erilaisia kulttuureja ja kansoja pidetään sinänsä rikkautena, mutta kulttuuri tuntuu aina olevan hyvä syy vedota, kun erilaiset ihmisryhmät tai yksilöt ovat törmäyskurssilla keskenään. Esimerkiksi vieraiden kulttuurien tavat ja tottumukset saatetaan kuitata antamalla itsestään selvä ja helppo selitys kulttuurista, jonka pitäisi selittää miksi tiettyjä asioita tehdään, kuten tyttöjen ympärileikkaus (Johnsdotter 2002, 178). Annika Forsander (2002) on tutkinut maahanmuuttajien työllistymistä Suomessa ja toteaa, että juuri ”kulttuuriksi” nimettävä, tarkemmin kuitenkin määrittelemätön tekijä hankaloittaa merkittävästi maahanmuuttajan työllistymisprosessia. Suomalainen työnantaja tai työelämä näkee, että kulttuuria tulee ikäänkuin maahanmuuttajan mukana liikaa. Kulttuuri ja siitä aiheutuva käytös on epäselvää, mystistä ja tulkinnanvaraista, siksi siitä muodostuu yksinkertainen ongelmakategoria selityksiin, jolloin asioita ei voi selittää muilla tavoin. Kulttuurista on muodostunut Forsanderin mukaan selitysmalli myös esimerkiksi viranomaistyössä tai tutkimuksissa, kun asiantuntijuus ei riitä selittämään muuten. (Forsander 2002, 237.) Erilaiset tutkimuksetkin siis saattavat selittää vaikkapa joitain kotoutumiseen liittyviä ongelmia erilaisella kulttuurilla. Siihen on helppo vedota.

Muun muassa Löytyn mukaan (2008) kulttuuri ei ole selkeästi mitattavaa eikä selkeärajaista, vaan sen sijaan se on monimuotoista. Monikulttuurisuus taas sisältää erilaisia kulttuureita samassa paikassa. Yleisellä tasolla monikulttuurisuutta arvostetaan kuten kulttuuria, mutta se on silti erotteleva tekijä. (Löytty 2008, 117.) Monikulttuurisuus-käsite luo ajatuksen erillisistä kulttuureista, kun taas transnationaalisuus korostaa yhteyksiä, joita eri kulttuurien edustajilla on yli valtio- sekä kulttuurirajojen (mt. 169). Monella meistä on sukutaustoja esimerkiksi Venäjällä tai Ruotsissa, joten niin sanottua sekoittumista on tapahtunut jo kauan sitten. Nykyään transnationaalit suhteet mahdollistavat entistä todennäköisemmän kulttuurien sekoittumisen ja sulautumisen. Maahanmuuttajat elävätkin transnationaalissa maailmassa, jossa pidetään yhteyttä omaan sukuun ja ystäviin, jotka elävät kaukana Suomesta. He muodostavat ikäänkuin oman todellisuuden kahden tai useamman kulttuurin välissä tai kaikissa yhtä aikaa.

3.4. Koti diasporassa

Käsitteenä diaspora on ongelmallinen ja vaikeasti määriteltävä. Esimerkiksi selitys ”etnisestä ryhmästä”, joka on siirtynyt paikoiltaan määrittelee diasporan ainakin jollain tasolla, mutta sisältää omat vaikeutensa. Assalin mielestä (2006) on vaikea olettaa, että etnisyys sisältää aina oletuksen identiteetistä alkuperän perusteella. Hän olettaa, että etnisyys perustuu kotimaahan sekä yhteiskuntaan johon on asetettu. Diasporassa se uudelleen järjestäytyy ja muotoutuu. (Assal 2006, 183-184.) Diaspora identiteettikysymyksenä on hankala, koska kansat ovat rajattuja ja diasporat sen sijaan ei-rajattuja, transnationaaleja. Identiteetti konstruoituu ja muotoutuu eri konteksteissa. Diaspora tarkoittaaakin assimilaatioprosesseja, jotka tapahtuvat eri kansakunnissa, ja se myös tarkoittaa kansojen sisäistä eriytymistä. (Manger & Assal 2006, 18.) Se myös tarkoittaa vastaanottavien kansakuntien identiteettien konstruoitumista ja kansallisuuden uudelleen järjestäytymistä. Suomalaisessa kontekstissa erilaisuus diasporassa toimii eri tavalla kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa erilaisista taustoista peräisin olevia kansoja on ollut jo kauan olemassa ja elänyt lähekkäin. Erilaiset historialliset ja maantieteelliset kontekstit vaikuttavat siihen miten erilaisuus toimii (Moore et al. 2003, 41). Myös Berns McGown (1999, 59) huomauttaa, että vastaanottajamaan historia ja poliittinen kulttuuri, eli sen konteksti, vaikuttaa siihen, millaiseksi vähemmistöjen rooli diasporassa muotoutuu. Jatkuvan dynaamisen muutoksen myötä maan poliittinen kulttuuri, sen arvot ja normit muuttuvat ja kehittyvät yhdessä maan koko ajan muotoutuvan historian kanssa (Berns McGown 1999, 59). Esimerkiksi Yhdysvaltain rikas

maahanmuuttohistoria on se mikä se tänä päivänä on, sen kokeman historian ja politiikan kehittymisen ansiosta. Niin somalialaisten kuin muidenkin maahanmuuttajien historia Suomessa on vielä nuorta, ja vaikka historiaa jo hieman on, se on lyhyt verrattuna muihin maihin. Kuitenkin asiaintila muuttuu jatkuvasti sen myötä, miten erilaisuus nyt hyväksytään ja otetaan osaksi Suomea ja suomalaisuutta.

Moni diasporassa elävä on joutunut lähtemään kodistaan sodan takia. Tuolloin puhutaan yleensä pakolaisuudesta. Termi pakolaisuus voi myös olla hankala, sillä valtiosta pitkälti riippuu, minkä statuksen se antaa avun tarvitsijalle. Se voi olla turvapaikanhakija tai pakolainen, joka tapauksessa, paikoiltaan siirtyneillä ihmisillä itsellään ei ole sananvaltaa tässä asiassa, vaikka status tulee määrittelemään heidän etujaan, oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan uudessa valtiossa. Pakolainen eroakin niin sanotusta tavallisesta maahanmuuttajasta jyrkästi, sillä tämän syyt lähteä maasta ja oikeudet vastaanottavassa maassa ovat erilaiset. Maahanmuuttajat lähtevätkin maastaan yleensä hyvin varustautuneina, itsenäisen päätöksen synnyttyä. Pakolaiset taas ovat joutuneet lähtemään kiireessä, yleensä suurina massoina avuntarpeen ja hädän pakottamana. (Bariagaber 2006, 12.) Pakolaisuuteen liittyy siis vahvoja assosiaatioita ikävästä ilmiöstä joka on pakottanut siirtymään uuteen tilanteeseen. Kuitenkin, jos pakolaisuus nähdään diasporisena, korostetaan pakolaisten suhdetta niin alkuperämaahan kuin myös uuteen valtioon johon ollaan siirrytty. Eli näin ajateltuna diasporan käsite voi helpottaa pakolaisten omaa määrittelyä omasta tilanteestaan. (Wahlbeck 1999, 31.) Toisin sanoen, diasporassa eläminen voi olla pakolaiselle helpompaa kuin pakolaisena oleminen. Toisaalta, diaspora ei tarkoita vapautusta pakolaisuudesta, sillä se voi osaltaan herättää myös henkiin vanhoja riistomuotoja, mutta uudessa asetelmassa (Wahlbeck 1999, 37). Todettakoon siis jälleen käsitteellinen vaikeus, kun määritellään paossa olevia, kotimaastaan irrotettuja, ”meistä” erilaisia ihmisiä.

Jotta pakolaiset voisivat asettua ja aloittaa uutta elämää uudessa kotimaassa, on heidän selvittävä monenlaisista haasteista, joihin vastaanottava valtio yrittää myös myötävaikuttaa. Pakolaisten fyysinen turvallisuus on ensin taattava, sen jälkeen tulee asuttaminen, sosiaaliturvan hakeminen, kielen opiskelu, koulutus, työ ja niin edelleen. Sen jälkeen lisähaasteina pakolaiset kohtaavat vielä monimutkaisempia kysymyksiä, joita on muun muassa somalialaisten kohdalla muslimi-identiteetin ja länsimaisen yhteensovitus. Samoin muuttuvat suhteet muihin ”kaltaisiinsa” sekä tietenkin vastaanottavan maan asukkaisiin luotavat suhteet ovat erittäin monimutkaisia ongelmia ratkaista (Berns McGown 1999, 14-15). Voidakseen jatkaa tai edes aloittaa elämäänsä uudessa ympäristössä

diasporassa, on tietyt kysymykset ratkaistava, ettei jäädä yhteiskunnan ulkopuolelle. Näin valitettavan usein tapahtuu pakolaisten kohdalla, etenkin jos he ovat kouluttamattomia ja itsekin ehkä asenteellisia ympäröivää kulttuuria kohtaan. Tuolloin diasporassa eläminen tarjoaa todellisen haasteen niin maahanmuuttaville, kuin vastaanottaville viranomaisillekin. Samat haasteet kohtaavat niin pakolaiset kuin muutkin maahanmuuttajat, vaikkakin maahanmuuton eri taustatekijät vaikuttavat sopeutumiskyvykkyyteen.

Pakolaisuus voidaan myös kokea ongelmana vastaanottajamaassa muutenkin kuin monimutkaisen sopeuttamisprosessin takia. Bariagaberin mukaan (2006, 3) erityisesti kehittynyt pohjoinen näkee pakolaiset uhkana alueen omalle turvallisuudelle. Siitä johtuen länsimaissa on käytössä tiukat pakolaislainsäädännöt ja –käytännöt. Vaikka virallisesti korostetaankin humanitaarista vastuuta ja avuntarpeen todellisuutta, silti maahanmuuttokäytännöt ovat selkeästi kansalliseen ja kansainväliseen politiikkaan kytkeytyneitä (Bariagaber 2006, 4). Siksi pakolaisstatuksen saaminen Suomessakin on pitkän hakuprosessin takana, ja erittäin hankalaa. Kuitenkin, tiukalla lainsäädännöllä pyritään varmistamaan niin sanotut oikeat pakolaiset. Toisaalta ”oikea” pakolainen ei välttämättä saa pakolaisen asemaa tiukkojen säädösten takia, jolloin inhimillinen avuntarve sivuutetaan maan lain ja oman turvallisuuden nimissä, ja unohdetaan niin sanottu globaali vastuu, kun koetaan uhkaa jota ei todennäköisesti edes ole olemassa.

Pakolaiset kohtaavat myös henkilökohtaisia, sisäisiä ongelmia uuteen tilanteeseen astuessaan ja uuteen maahan saapuessaan. Tilanne maahantulon hetkellä on hyvin stressaava, sillä yleensä lähtöön saati uuteen maahan ei ole ehditty varautua millään tavalla, eikä tiedetä mitä odottaa. Pakolaisuudesta aiheutuu monenlaista henkistä kuormitusta, mikä koetaan eri yksilöiden kohdalla eri tavoin. Yleistä pakolaisille uuteen yhteiskuntaan siirtymävaiheessa on ainakin voimakas tunne pakotetusta paikaltaan siirtymisestä (displacement), juurettomuudesta ja vieraantumisesta (Wahlbeck 1999, 102). Myös psykosomaattiset oireet kuuluvat yleensä pakolaisen kokemuksiin, ja usein vasta jonkin aikaa uuteen maahan saapumisen jälkeen alkaa ilmetä muun muassa päänsärkyä, vatsakipua, huimausta, sekä jännittyneisyyttä ja henkistä väsymystä (Laitinen 1987). Toki oirelta ja pahoinvointia on monenlaista ja niiden kesto ja vakavuus riippuu monista taustatekijöistä. Useimmiten sopeutuminen ja uuteen maahan onnistunut asettuminen on parasta ehkäisyä sekä hoitoa näihin oireisiin. (Laitinen 1987.) Jokainen pakolainen on kuitenkin yksilö, jolla on aina erilainen tausta ja kokemukset kuin toisella, jolloin myös ympäröivän yhteiskunnan tuen antaminen on erittäin tärkeää, joskin haastavaa sopeutumisen edistämässä.

4. Somalialaisten taustaa

Kun yli 1400 somalipakolaisen ”tulva” yllätti suomalaiset 1990-luvun alussa, somalialaiset olivat sitä ennen kokeneet paljon omalla maallaan. Suomen kansa ja media aprikoivat, miksi Suomeen tulee niin paljon pakolaisia ja voidaanko niin montaa turvapaikanhakijaa sijoittaa tänne. Suomen valtion taloustilanne oli huono, mikä myös vaikutti suomalaisten voimakkaaseen vastustukseen. Monet somalialaiset saivat kokea suomalaisten ennakkoluuloisuuden, rasismien ja ymmärtämättömyyden tilanteessa, jolle he eivät itse voineet mitään.

Lyhyt historia

Somalialaiset ajatuivat Suomeen ja muualle maailmaan sisällissodan ja siitä aiheutuneen sekasorron takia. Vallasta syösty kenraali Siad Barre oli pitänyt Somaliaa diktaattorimaisessa otteessaan 21 vuotta (esim. Virtanen 1994; Serkkola 1992). Jo ennen Barren valtakautta Somalia oli tietyiltä osin ollut epävakainen maa (esim. Aallas 1991, 18-19). Barren aikana tavoiteltiin ainakin virallisesti klaanijaon korvaamista sosialismilla, mutta silti klaanisuosiminen ja nepotismi jatkui tämän hallinnossa. Barren kaudella yritettiin uudistaakin Somaliaa, esimerkiksi sukupuolten eriarvoisuutta pyrittiin vähentämään ja demokratiaa kohentamaan. (Serkkola 1992, 65.) Tavoitteet kuitenkin kuihtuivat demokratian ihanteen ollessa kaukana todellisuudesta, ja viimeistään silloin kun sisällissota puhkesi tuhoten ainakin jossain määrin jo toteutuneet tavoitteet. Barren vastustus kasvoi vähitellen omien joukkojenkin sisällä, ja lopulta tämä syöstiin vallasta (mt., 71). Aiemmat sisäiset sekavuudet alueiden jaoista ja Barren jälkeensä jättämä sekasorto ajoivat maan kaaokseen 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Eri klaanit ja ihmisryhmät ottivat lopulta yhteen erityisesti pohjoisessa sekä pääkaupunki Mogadishussa, jossa tapettiin ja vainottiin viattomia (esim. Aallas 1991). Tuolloin jälleen lukuisat somalialaiset joutuivat lähtemään maanpakoon henkensä uhalla ja jättämään perheenjäseniä ja ystäviä Somaliaan. Lopulta vuonna 1990 maanpaossa oli yhteensä 1,3 miljoonaa somalialaista (Serkkola 1992, Berns McGown 1999). Osa heistä päätyi siten Moskovan kautta Suomeenkin (Virtanen 1993). Maa jäi hallinnottomaan ja epäselvään tilaan, jossa se vielä tätäkin kirjoitettaessa on (esim. Pentikäinen 2005, 84; Ruotsalainen 2003).

4.1. Perhe

Somalialaisille perhe on elintärkeä ja merkittävä elämän jokaisessa käänteessä. Joskus kuitenkin perheverkostot hajoavat ja jäsenet erkaantuvat toisistaan, niinkuin esimerkiksi sodan aiheuttamassa diasporassa. Somalialainen perhe on laaja käsite. Heille perhe ja klaani tarkoittaa yhtä laajaa perhettä, reer. Somalialaisten quaraan-järjestelmä edellyttää, että jokainen reer:in jäsen saa apua toiselta taloudellisesti tai muuten tarpeen vaatiessa, ja auttaa toista kun tarvitaan. (esim. Alitolppa 1994, 45.) Myös diasporassa lähetetään esimerkiksi rahaa perheenjäsenille Somaliaan, jos vain pystytään. Tosin aina tätä normia ei käytännössä toteuteta, ja siitä voi syntyä kitkaa perheen sisäisissä väleissä. Perhe on kuitenkin sosiaalisen järjestelmän ydin, ja jälkeläisten yhdistäessä sen muihin, perheestä tulee laajempi kokonaisuus (Virtanen 1994, 6).

Somalian kansaa jakavat klaanit, jonka päähaaroja on kuusi: Darood, Dir, Hawie, Isaaq, Rahanwein ja Digil (esim. Serkkola, 1992, 15; Alitolppa-Niitamo, 1994 ; Marjeta, 24, 2001). Klaanijäsenyys on voimakkaasti ja laajasti somalialaisia yhdistävä tietynlainen verkosto, jossa saman klaanin jäsen on kuin samaa perhettä. Se, kuinka paljon klaaneilla on ollut merkitystä esimerkiksi viimeisimmän sisällissodan tekijänä, saati sitten nyt diasporassa eläville somalialaisille, herättää vilkasta keskustelua somalialaisten kesken ja eriäviä mielipiteitä esiintyy. Monessa läpikäymässäni tutkimuksessa somalialaisilla piirtyy klaaneista erilaisia merkityksiä (ks. esim. Alitolppa-Niitamo 1994). Joidenkin mielestä klaanisiteet elävät yhä ja vaikuttavat vahvoina, jopa vahvempina nyt diasporassa kuin ennen kotimaassa. Toisille klaanien merkitys on vähäpätöinen, toisille taas arka asia. Moni haluaisi vain rauhaa Somaliaan. Toisistaan eroavat mielipiteet ja kannanotot kertovat muun muassa siitä, kuinka somalialaiset ovat sisäisesti vaihteleva, toisistaan eroavien ihmisten ryhmä. Siten yleispäteviä representaatioita somalialaisista Suomessa, niinkuin muistakaan maahanmuuttajista, on tarpeetonta ja mahdotontakin tehdä.

Verinen ja julma sisällissota veti ihmisiä erilleen läheisistään, ja ennen tuttu naapuri saattoikin olla yhtäkkiä vaarallinen vihollinen. Klaanisiteiden merkitys saattoi korostua sisällissodan alussa, kun piti tietää mille ”puolelle” kuului. Toisaalta monikaan ei varmaan ollut perillä siitä, miksi ja mistä syystä sota alunperin syttyi. Somalia ja sen eri osat olivat olleet jo pitkään ennen sisällissodan puhkeamista tulenarkaa aluetta. Virtasen (1994, 75) mukaan klaanisiteiden vuoksi maanpako koettiin ainoaksi mahdollisuudeksi pelastaa oma henki. Oli mahdotonta jatkaa elämää maassa, jossa ei enää voinut olla varma tuttavuuksistaan ja heidän suhteistaan toisiin, kenties ”vääriin” klaaneihin

kuuluviin jäseniin.

Klaaniyhteiskunnassa elää Keynanin mukaan (2001, 243) ajatus miesten roolista suojelijoina. Sosialisatio Somaliassa on mennyt siihen suuntaan, jossa palkitsemisen arvoista on aggressiivisuus, urheus, voima ja kovuus. Se näkyykin selvimmin juuri klaanijärjestelmässä, joka on Keynanin mielestä aggressiivisen maskuliinisuuden ilmentymä. Klaanien voimakas merkitys on edistänyt somalialaisen yhteiskunnan politiikan maskulinisoitumista, joka taas on johtanut naisten margianalisoitumiseen ja ulkopuolelle sulkemiseen. (Keynan 2001, 243). Klaanien väliset vihamielisyydet sekä erityisen veriset ja pitkäaikaiset sotatoimet selittynevätkin ainakin osittain klaaniyhteiskunnan aggressiivisen maskuliinisuuden arvostuksella ja siihen liittyvillä arvoilla.

4.2. Etninen tausta

Vaikka somalialaiset on perinteisesti käsitetty varsin homogeeniseksi ryhmäksi, todellisuudessa kielellisesti ja uskonnollisesti somalialaisten kesken on löydettävissä suuria eroavaisuuksia, niin maantieteellisesti kuin klaanien myötä. Klaanit erottuvat toisistaan keskinäisten erojen vuoksi, toisissa klaaneissa on perinteisesti oltu paimenia, toisissa taas maanviljelijöitä ja niin edelleen. (Assal 2006, 172.) On myös ajateltu jo pitkään, etenkin somalialaisten keskuudessa, että heidän homogeenisen yhteisön perusta on oletettu yhteinen esi-isä Arabiasta. He eivät kuitenkaan ole niin yhtenäinen joukko, vaikka heillä suurella osalla onkin samanlainen paimentolaiskulttuuri ja sama kieli. (Eno 2008.) Kuitenkin selvät erilaisuudet ja ihmisten eri sijainnit ovat todennäköisesti aikoinaan johtanut klaanien muodostumiseen. Myös diasporassa on huomattu että somalialaiset eivät olekaan niin yhtenäinen kansa kuin on luultu. On selkeitä eroja pohjoisten paimenten ja eteläisten somalialaisten välillä, esimerkiksi erilaiset kulttuurit, kieli, omat tarinat ja perinteet. (Berns McGown 1999, 21.)

Väite somalialaisten perinteisestä etnisestä samankaltaisuudesta murtuu viimeistään silloin, kun tuodaan esiin faktoja etnisistä vähemmistöistä Somaliassa. Esimerkiksi bantu-heimoa edustavat bantut ovat Somaliassa melko harvinainen ja pienilukuinen, jopa syrjitty ryhmä erilaisuutensa perusteella. Senkään takia somalialaisia ei voi pitää yhtenäisenä ryhmänä. Bantut ovat osa Somaliaa, siksi somalialaisia. Tosin osa somalialaisista joka edustaa suurta enemmistöä saattaa nähdä asian toisin. Maan sisällä on todettu harjoitettavan etnistä syrjintää bantuja kohtaan, vaikka hekin ovat osa Somaliaa, siinä missä enemmistökin. (Eno 2008). Tosiasia somalialaisten

vähemmistöstä Somaliassa herättääkin kysymyksen siitä, kuka on ”oikea” somalialainen/somali.

4.3. Perinteet

Monet perinteet elävät vahvana myös vieraan länsimaisen kulttuurin keskellä. Somalialaisten vahvat esimerkiksi uskontoa ja eläväistä puhe-kulttuuria koskevat perinteet pysyvät merkityksiltään vahvoina myös diasporassa. Toki uudessa ympäristössä, erilaisen kulttuurin ympäröimänä oma kulttuuri on joutunut uuteen tarkasteluun. Suomalaisessa yhteiskunnassa kirjallisen kulttuurin painotus esimerkiksi virallisessa toiminnassa voi olla hämmäntävää somalialaisille, joille puhe on aina ollut tärkeämpää kuin kirjoitus. Heidän perinteensä, uskomuksensa ja tietonsa ovat kiertäneet sukupolvelta toiselle suullisen perinteen myötä. (esim. Serkkola 1992.)

Suomessa monet erilaisuudet suhteessa suomalaisiin korostuvat. Esimerkiksi heidän monisatavuotiset tapansa esimerkiksi moniavioisuudesta tai tyttöjen ympärileikkauksesta ovat olleet yleisen arvostelun ja kauhistelun kohteena Suomessa. Uskonnolliset ja muuten vain vanhat syvällä olevat perinteet elävät vahvasti, etenkin vanhempien sukupolvien keskuudessa. Monia asioita ei kyseenalaisteta, eikä niitä halutakaan epäillä. (Aallas 1991, 57, 61.) Jatkuva keskustelu julkisuudessa sekä nuorien sukupolvien maahanmuutto tai niin sanotun toisen sukupolven maahanmuuttajien aikuistuminen muuttaa kuitenkin vähitellen somalialaisten keskuudessa eläviä ajatuksia esimerkiksi tyttöjen ympärileikkauksesta, ja nykyään monikaan ei enää halua lastaan leikattavan (Isotalo 2006, 117; Johnsdotter 2002).

Ympärileikkauksen monet perustelut menettävät merkityksensä vähitellen, kun uudessa ympäristössä ei ehkä enää ole niin suurta merkitystä esimerkiksi yhteisön sosiaalisella hyväksymisellä, joka Somaliassa on yksi itsestään selvä syy ympärileikkaukselle (Hakola 1993). Esimerkiksi Ruotsissa on havaittu, että ympärileikkaus on somalialaisille sosiaalinen strategia, joka muuttuu silloin kun olosuhteetkin muuttuvat. Pakolaisuudessa tai diasporassa ei enää ole tarvetta valita tätä strategiaa, jolloin ympärileikkausta ei enää haluta tehdä. (Johnsdotter 2002, 18.)

Ympärileikkausperinteen kuohuttavuus on lisännyt tutkimusta aiheesta Suomessakin, kun perinne on tullut tutuksi somalialaisten myötä Suomen perusterveydenhuollon piirissä (esim. Hakola 1993, 1996, Mölsä 1994). On syntynyt tarve uudentalaiselle tiedolle asiasta, joka voi olla erittäin arkaluontoinen asia käsitellä. Nykyään myös ihmisoikeusasiat ovat saaneet aivan uutta jalansijaa ja

näkyvyyttä esimerkiksi kansainvälisessä ja kansallisessa mediassa. Maailmalla ympärileikkaus on jo vähitellen muuttunut tabusta kiistanalaiseksi aiheeksi, josta voidaan jo keskustella niin kannattajien kuin vastustajien, sekä leikattujen että leikkaamattomien naisten kesken. Aiheesta on myös syytä keskustella, sillä perinne saattaa yhä miljoonat tyttölapsen ja naiset hengenvaaraan ja terveydellisiin ongelmiin, joista he kärsivät todennäköisesti vuosikautia (esim. Mölsä 1994). Välittöminä haittoina esiintyy muiden muassa shokki ja verenmyrkytys ja pitkäaikaisempina haittoina esimerkiksi vaginan ja/tai virtsatien tukkeuma ja jopa lapsettomuus (Mölsä 1994, 15-16).

Erityisesti Somaliassa perinne on elänyt vahvana jo erittäin kauan, mikä tekee perinteen kitkemisestä vaikeaa. Somalialaisten muuttaessa uuteen ympäristöön ja erilaiseen yhteiskuntaan, jossa leikkaamattomuus onkin normi, joutuvat he uuden tilanteen eteen ja kokevat nyt olevansa ulkopuolisia. Somaliassa sen sijaan leikkaamaton tyttö joutuu suvun ja yhteisön ulkopuolelle, ja saattaa koko suvun häpeään. Leikattuun tyttöön liitetään puhtauden ihanne, samoin tavoite neitsyydestä ja koskemattomuudesta ennen avioliittoa taataan leikkauksella. (esim. Hakola 1993.)

Suomeen tullessa arvoja joudutaan käsittelemään uudestaan, kun somalialaiset kuulevat ympärileikkauksen vaaroista ja uhista joita siihen sisältyy. Olennaista on myös kertoa, että leikkaamaton tyttö on normi suuressa osassa maailmaa, ja hän on yleensä myös terveempi, ja saa kokea täysipainoisemman ja kivottomamman elämän. Aihe on kuitenkin kiistanalainen, sillä siihen liitetään erityisesti vanhemman ja oppimattoman sukupolven taholta suurta painostusta jopa diasporassa elävien keskuudessa. Myös uskonnolla ollaan perinteisesti perusteltu leikkaamista, mutta islamin uskonnossa ei missään ole määritelty välttämättömäksi ympärileikata tyttöjä tai naisia. (Mölsä 1994.)

4.4. Islam

Uskonnon merkitys on suurelle osalle somalialaisista erittäin tärkeää. Etenkin diasporassa, uskonnon ja yhteisten perinteiden merkitys saattaa voimistua. Tietenkään kaikki somalialaiset eivät välttämättä ole uskonnollisia, mutta keskimäärin islamia tunnustetaan somalialaisissa yhteisöissä ja harjoitetaan aivan eri mittakaavassa kuin luterilaisuutta Suomessa. Uskonto on somalialaisille muslimeille osa elämää. Monet tutkimukset osoittavat uskonnon suuren osuuden jokapäiväisen elämän jäsentäjänä (ks. esim. Tiilikainen 2003, Pentikäinen 2005). Uskonto vahvistaa tunnetta omasta identiteetistä, ja voimakas perinteiden vaaliminen korostuu. Monet vanhemmat haluavatkin

lastensa pysyvän muslimeina ja noudattavan sen oppeja, jotta heidän perinteensä ja arvonsa säilyisivät myös vieraalla maalla. Uskonto myös vaikuttaa lukuisiin asioihin ja säätelee muslimien käytöstä julkisessa ja yksityisessä tilassa. Esimerkiksi pukeutumisen säätely on muslimeille tärkeää. Pukeutuminen ilmentää muslimi-identiteettiä, eritoten naisilla ja tytöillä. Se luo eroa maskuliinisuuden ja feminiinisuuden välille. (Helander, 2002, 112) Pukeutumisen merkitys erityisesti tytöillä korostuu siinäkin mielessä, millaiseksi nuori tulkitaan. Vaikkakin omat mieltymykset ja muoti voi vaikuttaa, islamin säädöksiä on monen nuoren naisen mielestä parempi noudattaa. (Isotalo 2006, 112-113.) Pukeutuminen ilmentää somalitytön kunniallisuutta, ja kunniallisuus ilmentää koko tytön perhettä yhteisön silmissä: ”kunnon tyttöä” arvostetaan (Helander 2002). Diasporassa on siis tärkeää kunnioittaa perinteitä, vaikkakin nuori sukupolvi on ristiriitaisessa välimaastossa erilaisen, suomalaisen kulttuurin ja omien perinteiden sekä odotusten välimaastossa.

Uskonnon merkitys vahvistuu diasporassa silloinkin, kun uskonnolliset somalialaiset kohtaavat suomalaiset tapaluterilaiset. Somalialaisille suomalaisten tapa viettää vapaa-aikaa uskonnolliset arvot unohtaen ja vaikkapa alkoholia nauttien, on vierasta ja hämmentävää, jopa paheksuttavaa. Mahdollisesti nämäkin arvot muuttunevat ainakin jossain määrin, etenkin kun nuoret somalialaiset löytävät paikkansa uudessa yhteiskunnassa ja myös omassa suvussaan uudessa tilanteessa. Kuitenkin, uskonnon merkitys elämän jäsentäjänä on tärkeää muslimeille. Monesti uskonnolla on jopa voimaannuttava ja yhteisöä vahvistava vaikutus, erityisesti naisten keskuudessa ja rankoissa pakolaiskokemuksissa. (Tiilikainen 2003.) Myös muun muassa ruotsalaisessa tutkimuksessa havaitaan, että monet somalialaiset naiset turvaavat uudessa tilanteessa uskontoon enemmän kuin aiemmin kotimaassaan (Johnsdotter 2002, 45). Uskonto on somalialaisia suomalaisista ja monista muista länsimaalaisista erottava tekijä, joka näkyy arkipäivän tasolla, jokapäiväisessä elämässä.

4.5. Somalialaiset diasporassa ja pakolaisina

Somalialaisten diaspora on yksi maailman laajimmille levittynein, sillä somalialaisten pakolaisryhmä on maailman neljänneksi suurin (Somaliliitto 2008). Vuonna 1990 Somaliasta pakolaisuuteen lähteneitä tai kotoaan pois lähteneitä oli 1,3 miljoonaa ihmistä (Virtanen 1994, 8). Suomessa somalin kieltä puhuvia oli vuonna 2008 10 647 henkilöä (Tilastokeskus 2009). Lähes mahdottomat elinolot kotimaassa ja siitä aiheutunut pakolaisuus on aiheuttanut tämän suuren muuttoliikkeen, mikä on siis näkynyt pienessä Suomessa ja laajemmissa mittakaavoissa esimerkiksi

Pohjois-Amerikassa (ks. esim Berns McGown 1999).

Maanpaossa myös perheenjäsenet erkaantuvat toisistaan, kun osan on pakko jäädä kotimaahan (Virtanen 1994, 75), ja toiset joutuvat pakenemaan muihin maihin. Nykypäivän diasporassa somalialaiset säilyttävät kuitenkin perhe- ja ystävöverkostonsa ja pitävät yhteyttä toisiinsa jatkuvasti. Kehittynyt teknologia mahdollistaa yhteydenpidon tänä päivänä, ja teknologian avulla voidaan ylittää karttaan painetut valtioiden rajat (Valentine 2001, 313). Voidaankin sanoa, että usein somalialainen perhe elää transnationaalisti samanaikaisesti useissa eri maissa. Maantieteelliset rajat eivät ole esteenä, silti toisten tapaaminen ja kanssakäyminen on mahdollista. Somalialaisdiaspora on riippuvainen mediasta myös informaation tuottajana. Somalialaiset myös haluavat vaikuttaa kotimaan asioihin ja globalisaation tuomien mahdollisuuksien myötä se on mahdollista. (Issa-Salwe 2006.)

Diasporassa eläminen ja asuminen vaatii voimia ja poikkeuksellista rohkeutta, sillä useimmiten kellään ei ensinnäkään ole ollut halua lähteä kotimaastaan ja monesti heitä ei olla otettu mielellään vastaan. Vastaanottajamaassa he todennäköisesti kohtaavat monia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haasteita, joihin on pyrittävä vastaamaan. Uuteen yhteiskuntaan sopeutuminen vaatii monenlaista sopeutumista ja yrittämistä, esimerkiksi kielen opiskelua, työn hakemista ja uuden yhteisön sääntöjen oppimista. Koulutusta pidetään avaimena uuteen yhteiskuntaan siirtymisessä. Maahanmuuttajien koulutus koetaan somalialaisten keskuudessa mahdollisuudeksi tulla tasavertaiseksi maan enemmistön kanssa. Somalialaiset ovat etninen, näkyvä vähemmistö Suomessa, ja koulutus parantaa vähemmistön asemaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihin. Koulutus nähdään myös vastapainona yleisesti stigmatisoidulle somali-kuvalle, jota siis voidaan näin yrittää vähin erin muuttaa. (Fangen 2007, 83.) Riittävän koulutuksen saavuttaminen ja yleisesti hyväksytyin maahanmuuttajan ”leiman” saaminen kuitenkin vaatii diasporassa eläviltä somalialaisilta erittäin suurta yritystä ja sinnikkyyttä, sillä heihin piirtynyt negatiivinen stigma on voimakas. Uuteen yhteiskuntaan ei siis vain voi tulla yrittämättä sopeutua, muuten siitä seuraa ongelmia, niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Se myös lisää negatiivista vaikutelmaa enemmistön silmissä. Kolikon toinen puoli on valitettavasti se, ettei vastaanottajamaan enemmistö aina huomaa somalialaisten yritteliäisyyttä, juuri voimakkaan negatiivisen stigman ja ennakko-oletusten takia. Se ei kuitenkaan poista yrittämisen ja koulutuksen tärkeyttä.

Diasporassa moni asia muuttuu. Somalialaisten on itsekkin muututtava, voidakseen omaksua uuden

yhteiskunnan sääntöjä, ja samalla säilyttää omia perinteitään ja arvostuksiaan. Jotkin asiat saattavat kaukana kotoa muuttua tai jopa hävitä, mutta toiset asiat jäävät. Esimerkiksi klaanit ja klaanien väliset suhteet merkitsevät somalialaisille eri asioita diasporassa. Klaanikeskustelu jatkuukin Berns McGownin (1999) mukaan kiivaana diasporassa. Ristiriitaisuutta ja keskustelua herättää se, onko väliä mistä klaanista kukakin on ja voiko diasporassakaan olla toisten kanssa tekemisissä (Berns McGown 1999, 20). Keskinäiset erot korostuvat silti ympäristössä, jossa klaanien merkityksen voisi olettaa vähenevän. Eroavaisuudet ja ristiriitaisuudet todentavat myös sitä, että somalialaiset ovat todella sisäisestikin toisistaan eroava joukko. Alitolpan mukaan (2001, 42) somalialaisten etninen yhteisö Suomessa on jakautunut. Tähän ovat syynä perinteiset poliittiset ja sosiaaliset yhteisön rakenteet, mutta myös keskeisen luottamuksen puute, mikä taas johtuu sisällissodasta. Lukuisat eri etniset yhteisöt joita Suomessa on perustettu, ovat osoitus etnisen ryhmän sisäisestä jakaantumisesta. Etnisyydestä myös neuvotellaan somalialaisten kesken diasporassa tällä tavoin, eli mikä on arvostettua ja oikeaa ”somialiutta” tai muslimiutta, mikä on hyväksyttävää käytöstä ja niin edelleen. (Alitolppa 2001, 42.) Myös esimerkiksi Lontoossa on havaittu somalialaisten keskuudessa selvää alueellista jakautumista klaaneittain (Griffiths 2002, 104).

Klaanit ja klaaneista puhuminen muualla kuin Somaliassa on somalialaisten keskuudessa arka aihe julkisesti keskusteltavaksi. Sitä pidetään jopa tabuna julkisessa diskurssissa, siksi somalialaiset monesti puhuvat klaaneista keskenään erityisin taktiikoin. Klaaneja kun käytetään myös diasporassa selvittämään mistä klaanista kukakin on. (Bjork 2007, 106.) Klaaneista puhumista julkisuudessa siis vältetään, todennäköisesti siitä syntyvien ristiriitaisten konnotaatioiden vuoksi. Monissa tutkimuksissa on ollut vaikeaa selvittää somalialaisten mielipiteitä klaaneista, sillä niistä ei haluta avautua ulkopuoliselle (esim. Griffiths 2002, 101). Klaaneista ollaan myös montaa mieltä, se mikä toiselle somalialaiselle on tärkeää, on toiselle merkityksetöntä. Ja vaikka klaanisuhteet pysyvät keskeisinä diasporassa, ne ovat kuitenkin alttiita muutoksille ja uudelleenarvioinnille uudessa ympäristössä (Griffiths 2002, 101).

Diasporassa syntyy myös ongelmia kantaväestön asenteista ja tavoista esittää maahanmuuttajat. Erityisesti somalialaisten kohdalla media vie yleistä keskustelua valitettavan usein suuntaan, joka vie huomion olennaisista asioista. Norjassa on huomattu, että mediassa somalialaiset usein ”uhriutetaan” ja somalialaiset yleistetään kansaksi, joka kohtelee huonosti naisiaan. Norjan media on stigmatisoinut Norjan somalialaiset yksipuolisesti ja negatiivisesti 1990-luvulta alkaen, aivan kuten Suomessa on tapahtunut. Norjalaisille termi ”somiali” onkin yhtä kuin väkivalta, khatin

käyttö, ympärileikkaus, moniavioisuus ja sopeutumisongelmaisimmat maahanmuuttajat (Fangen 2007, 78). Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan julkinen keskustelu pitää yllä käsitystä somalialaisista ”tyttäriään silpovina ja kulttuurinsa johdattelemina” ihmisinä. Samalla pidetään yllä yhteiskunnassa vellovaa moraalista keskustelua oikeasta ja väärästä. (Johnsdotter 2002, 19.) Samanlaisia vaikutuksia näkee tietenkin myös Suomessa. Tällainen keskustelu johtaa siihen, että esimerkiksi keskustelu somalialaisten huonosta asemasta yhteiskunnassa unohtuu, ja huomio kiinnittyy oletettuihin ongelmiin heidän kulttuurissaan tai muslimiperinteissä. (Assal 2006, 189.) Islamin uskonnosta ja vieraasta kulttuurista tehdäänkin julkisuudessa usein itse ongelma, vaikka se ei useinkaan ole oleellisinta.

4.6. Suomessa tänä päivänä

Suomeen tullessaan somalialaiset ovat herättäneet kuumiakin tunteita. Kuitenkin vähitellen monet somalialaiset ovat asettuneet Suomeen ja verkostoituneet keskenään. Monet ovat myös luoneet suhteita suomalaisiin, mutta helppoa se ei ole ollut. Monien saapuessa maahan pakolaisina 90-luvun alussa, suomalaiset olivat hämillään: eikö pakolaisen pitäisi olla köyhä ja varsinkin afrikkalaisen? Somalialaisten keskiluokkaisuus hämmensi, mietittiin voiko sellainen edes olla pakolainen. Somali-sanasta tuli sittemmin synonyymi pakolaiselle, ja sanaan liitettiin oletuksia omituisesta ryhmästä joka oli jostain syystä tullut Suomeen. (Aallas 1991.) Myöhemmin somalialaisten määrä Suomessa on kasvanut, ja jonkinlaista molemminpuolista tottumista tai hyväksymistä on jo tapahtunut. Somalialaiset kuitenkin ovat enemmän tekemisissä keskenään, onhan heillä yhteinen kulttuuri ja monilla myös klaanisiteet jotka yhdistävät. Toisaalta taas Suomessa klaaniverkostot eivät enää ole olleet niin merkittäviä, kaikilla kuitenkin on täällä samat olot. Suomalaisiin sen sijaan koetaan vaikeaksi saada kontaktia, heidän jäädessä etäisiksi. (Virtanen 1994, 88.) Myös muun muassa suomalaisten alkoholimyönteinen kulttuuri on monille pelottavaa, eikä ylisosiaaliseen tai aggressiiviseen humalaiseen suomalaiseen haluta ottaa kontaktia (Tiilikainen 2003, 163).

Somalialaisten keskinäisessäkin elossa Suomessa on ollut haasteita. Somalialaisten voidaankin katsoa elävän diasporassa identiteettien välissä, uutta somalialaisen identiteettiä etsien ja muodostaen (Griffiths 2002, 107). Vanhempi sukupolvi joutuu uuden ongelman eteen kun nuorempi sukupolvi kohtaa suomalaisen kulttuurin. Nuoret haluavat ja pystyvät sopeutumaan uuteen kulttuuriin, niin kielellisesti kuin muutenkin, tehokkaammin kuin vanhempansa. (esim. Alitolppa-Niitamo 2004.) He joutuvatkin usein kahden maailman väliin ikään kuin tulkiksi

vanhemmilleen, jotka eivät ymmärrä kieltä eikä ympäröivää kulttuuria (Helander 2002, 116). Tästä taas aiheutuu kitkaa vanhempien ja lasten välillä, kun vanhemmat haluaisivat varjella lastaan pahoilta vaikutuksilta ja säilyttää omaa kulttuuriaan. Lapsi tai nuori on kahden kulttuurin ja suuren paineen välissä, ja samalla joutuu pohtimaan omaa paikkaansa maailmassa (Alitolppa-Niitamo 2004). Samat ilmiöt ovat näkyvissä myös eri maissa tehdyissä somalitutkimuksissa. Esimerkiksi Kanadassa, Englannissa ja Norjassa tehdyt tutkimukset osoittavat, että muutokset ovat todellisia. Vanhemmilla on huoli lastensa ”menettämisestä” ja yhteisten arvojen, kuten uskonnollisuuden ja vanhempien kunnioituksen katoamisesta. (Berns McGown 1999, 17; Assal 2006, 169.) Sukupolvien väliset yhteenotot ovat väistämättömiä, kun lapset omaksuvat paikallisen kulttuurin ja pyrkivät sulauttamaan sen erilaiset arvot osaksi omaa kulttuuriaan (Helander 2002, 116). Se taas aiheuttaa lapselle epäilemättä tarpeetonta stressiä ja tekee aikuistumisesta entistäkin vaikeampaa. Maahanmuuttajanuorella onkin suuremmat haasteet astua aikuisten maailmaan, kuin esimerkiksi kantasuomalaisella nuorella. Maahanmuuttajanuoren identiteetti on Helanderin mukaan (2004, 124) dynaaminen ja jatkuvassa liikkeessä. Jatkuva sopeutuminen sekä aikuisten maailmaan että uuteen, erilaiseen kulttuuriin vaatii myös kykyä muuttaa omaa identiteettiään tilanteen mukaan. Samalla vaatimukset omilta vanhemmilta ja suvulta, sekä ympäröivän yhteiskunnan paineet tekevät nuorten sopeutumisen erittäin haasteelliseksi. Somalialaiset kokevatkin, että lännen individualistiset vaikutukset diasporassa uhkaavat heidän sukulaisuussuhteitaan, verisiteitä ja traditioita. Heidän islam-näkökulmasta katsottuna yksilö on nimittäin vastuussa teoistaan aina ensisijaisesti Jumalalle, mutta myös perheelle ja sukulaisille. (Berns McGown 1999, 137.) Uudessa ympäristössä nämä siteet ja traditiot voivat olla uhattuna.

Eroja on paitsi sukupolvien, myös sukupuolien välillä. Esimerkiksi nuorilla, joilla sopeutumistilanne uudessa maassa on erilainen kuin vanhemmillaan, erot korostuvat tyttöjen ja poikien välillä. Vaikkakin nuoret tytöt ja pojat ovat enemmän osa suomalaista yhteiskuntaa kuin vanhempansa, ovat pojat yleensä erilaisessa asemassa suhteessa tyttöihin. Somalialainen ja islamilainen kulttuuri antaa pojille enemmän mahdollisuuksia ja vapauksia (Isotalo 2006, 121). Somalialainen kulttuuri on perinteisesti patriarkaalista, ja se antaa automaattisesti pojille ja miehille oikeuden toimia enemmän kodin ulkopuolella. Sen sijaan koti on naisten hallitsemaa aluetta. Somalialaisia tyttöjä opetetaan Suomessakin asuessaan useimmiten tekemään suurimman osan kotitöistä ja auttamaan perheen asioissa, eikä tyttöjen koulutukseen välttämättä panosteta niin paljon. Samoin tyttöjen mahdollinen vapaus suomalaisessa kulttuurissa saattaisi altistaa heidät epätoivottuihin lopputuloksiin, kuten avioliiton ulkoisiin seksuaalisiin suhteisiin tai jopa

raskauksiin, mikä taas merkitsisi koko suvulle kasvojen menetystä. Suomalainen avoin seksuaalimoraali nuorilla ja aikuisillakin on täysin vastakohtainen suhteessa ihanteisiin ja odotuksiin somalialaisten tyttöjen käyttäytymisestä. Vähittäinen kulttuurimuutos myös seksuaalisuuden alueella on vaikuttanut nuorten tyttöjen ja naisten käsityksiin ympärileikkauksesta ja sen välttämättömyydestä. (Isotalo 2006, 115.)

Samoin miesten ja naisten erot suomalaisessa kulttuurissa muuttuvat toisiksi siitä, mitä ne ovat olleet Somaliassa. Perinteisesti mies on ollut perheen elättäjä ja nainen kodin toimija (Serkkola 1991, 28). Suomessa roolit saattavat kääntyä pääläelleen, kun mies joutuu työttömäksi ja nainen saa uusia oikeuksia, kuten mahdollisuuden opiskella, hallita omaa rahaa, ja omaa aikaa. (Joronen 2007, 307.) Miehen on nyt osallistuttava kodinhoitoon ja muuhunkin perheen toimintaan eri tavalla kuin ennen, kun entisenlaista sosiaalista tukiverkkoa ei enää olekaan kodin ympärillä. Miehen ja naisen identiteetti käy läpi muutosta, karkeasti sanottuna näyttäisi olevan niin, että nainen voimaantuu ja mies kriisiytyy.

Tilanne ei tietenkään jokaisen kohdalla ole näin yksioikoinen, mutta useimmissa tutkimuksissa muutoksen on havaittu tapahtuvan tämän suuntaisesti. Esimerkiksi Norjassa, Englannissa ja Kanadassa on havaittu sama muutos: miesten ja naisten roolien muutos on voimakas uudessa ympäristössä, kun miehen paikka perheen elättäjänä ei enää olekaan itsestään selvää, ja naisen asema suhteessa mieheen muuttuu merkittävästi. Torontossa ja Lontoossa on myös todettu merkittävän paljon lisääntyneitä avioeroja somalialaisten kesken. (Berns McGown 1999, 17; Assal 2006, 169.) Lontoon ja Toronton somalialaisten kohdalla havaittu myös suurta yleistä pelkoa muutoksista, kuten sukupuoli- ja sukupolviroolien muutoksista (Berns McGown 1999, 138-139). Muuttaminen eri kulttuurista näkyy siis niin perheissä yleensä kuin yksilöidenkin kohdalla, ja muutos pelottaa. Kusow toteaa (2007, 38), että länsimaihin tullessaan somalialaiset kohtaavatkin erilaisen sosiaalisen rakenteen, jossa sukupuolten väliset suhteet ovat ainakin nimellisesti tasa-arvoisia. Naisilla on myös pääsy taloudelliselle kentälle, ja he voivat nyt pitää itsestään huolta siirtyessään miesvaltaisesta sosiaalisesta maailmasta pois. Esimerkiksi jos naisille määrätään ensisijainen oikeus vastaanottaa perheen sosiaali- ja taloudelliset tuudet, taloudellinen valta kääntyy kokonaan toisinpäin, ja mies joutuu ikäänkuin perääntymään perheen asioiden hoidosta. (Kusow 2007, 38.) Tällaisia roolien ja traditioiden muutoksia pelätään, koska ne mahdollisesti aiheuttavat uusia ongelmia, kuten miesten syrjäytymisongelmia, niin omasta perheestään kuin ympäröivästä yhteiskunnastakin.

Pelot ja muutokset ovat yhteisiä monissa somalialaisten vastaanottajamaissa. Niin Kanadassa, Englannissa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa on havaittavissa kitkaa syntyvistä eroista sukupolvien välillä, ja pelkoja perinteiden häviämisestä ja erilaisen somalialaisen identiteetin syntymisestä (esim. Griffiths 2002, 116). Kulttuuriset normit kasvatuksessa ja seksuaalisuudessa eroavat uuden maan ja Somalian välillä, jolloin joudutaan punnitsemaan perinteitä ja tapoja uudelleen (Johnsdotter 2002; Griffiths 2002, 117). Myös sukupuolien väliset muutokset ovat merkittäviä, esimerkiksi miesten roolin pieneneminen ja naisten valtaantuminen koetaan suurina muutoksina (esim. Griffiths 2002, 119). Ja näihin muutoksiin somalialaiset yrittävät keskenään ja uuden yhteiskunnan normien alla sopeutua ja muokata uutta identiteettiä, joka on väistämättä erilainen kuin ”alkuperäinen”. Tietenkin muutos on merkittävä myös kotiyhteiskunnasta irtautumisessa, toisista huolta pitävästä kulttuurista tasa-arvoisempaan mutta individualistiseen kulttuuriin, jossa jokainen on lopulta vastuussa itsestään ja jossa samoja tukiverkostoja ei välttämättä enää ole.

5. Somalialaiset suomalaisissa tutkimuksissa

Analyysin kohteena on kuusi etnografista tutkimusta ja kolme hallinnollista julkaisua. Niissä esiintyvät teemat ovat tarkastelussa nimenomaan tutkimuksen ”roolin” kautta. Silloin oma tutkimukseni ei jää kiinni toistuviin aiheisiin, kuten ympärileikkaus, islamin uskontoon liittyvät asiat tai pakolaisuus. Ne usein valtaavat alaa yleisessä keskustelussa somalialaisista, ja merkitsevät heidät aina tietyn asian piirissä oleviksi, ikään kuin muita asioita ei sitten olisikaan tai niitä ei ainakaan tuoda esille. Tutkimukset tiedonluojina tarkastelevat eri asioita joita käsitellään ja jotka ovat ajankohtaisia, ja sitä myöten mahdollisesti muuttavat tai mahdollistavat hallinnollisia toimenpiteitä ja ratkaisuja. Aionkin pohtia muun muassa sitä, miksi useimmat tutkimukset keskittyvät toistuvasti vain tiettyihin asioihin, esimerkiksi somalialaisten asioiden käsittely ja ongelmallistaminen aina uskonnon kautta, tai miksi somalialaisia koskeva keskustelu on useimmiten ongelmapiirteistä (rikollisuus, työttömyys, naisten alistaminen). Mikä on niin sanotusti autenttinen somalialainen tutkimusdiskurssin mukaan? Tarkoituksena on eritellä millainen asiointi näyttäisi Suomessa tällä hetkellä olevan.

5.1. Tutkimukset

Seuraavaksi esittelen valitsemani tutkimusaineiston, etnografiset ja hallinnolliset tutkimukset, jotka käsittelevät somalialaisia Suomessa. En myöhemmin enää erittele tutkimuksia tarkemmin, vaan kuvaan tutkimuksille yhteisiä piirteitä ja havaintoja. Varteenotettavia tutkimuksia olisi ollut vielä enemmänkin, mutta tutkimukseni mielekkyyden ja toteutettavuuden johdosta olen tietoisesti päätenyt vain tiettyihin teoksiin. Kerron seuraavaksi tutkimuksista lyhyesti sen mitä ne käsittelevät, niiden mahdolliset rajoitukset oman tutkimukseni kannalta ja perustelut miksi valitsin kyseisen tutkimuksen aineistokseni. Joitain tutkimuksia olen käyttänyt myös faktatiedon lähteinä ja apuvälineinä aiemmissa taustoittavissa kappaleissa. Tässä kappaleessa sen sijaan tarkastelen tutkimusten avulla tiedon rakentumistapoja, en niinkään tiedon sisältöä.

Etnografisissa tutkimuksissa tarkemmassa tarkastelussa ovat lähtökohtaisesti tutkimusten analyysiosiot ja jonkin verran myös tutkimusmenetelmäosiot, koska ne selittävät analyysia ja tutkimuksessa tehtyjä valintoja. Hallinnolliset tutkimukset sen sijaan eivät aina noudata tieteellisen tutkimuksen kaavaa, ja siksi muutama tutkimus on tarkastelussa kokonaan tai tietyiltä osin. Työni

etnografiset tutkimukset ovat lähinnä väitöskirjoja tai muita akateemisia tutkimuksia, ei kuitenkaan pro gradu- töitä tai sitä suppeampia. Hallinnolliset tutkimukset ovat Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja. Loppuun esittelen nopeasti muutaman tutkimuksen, jotka jätin tarkoituksella pois, vaikkakin kriteereiltään olisivat olleet sopivia aineistokseni.

Etnografiset tutkimukset

Marjeta: Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa (s. 43-102):

Joensuun yliopiston etnografinen tutkimus kertoo miten äidit ja tyttäret elävät naisina ja kasvavat naisiksi uudessa, vieraassa kulttuurissa. Se kertoo myös heidän keskinäisesti poikkeavista sopeutumisistaan, eli siitä kuinka nuorten tyttöjen on helpompi omaksua uuden kulttuurin tavat ja tottumukset kuin aikuisten. Äidit ja tyttäret ovat naisina erilaisessa asemassa vieraassa yhteiskunnassa kuin somalimiehet, joka myös vaikuttaa heidän sopeutumiseensa.

Äitien ja tyttärien elämää voimakkaasti sävyttävä asia on tietenkin pakolaisuus, joka lyö heidän sopeutumiseen oman leimansa. Somalinaisten elämään kuuluu myös voimakkaasti uskonto, joka tässä tutkimuksessa tuodaan esiin voimaannuttavana ja heidän elämässään olennaisena asiana. Tutkimus muodostuu naisten haastatteluista ja tutkijan kentältä keräämistä somalinaisten kokemuksista. Äidit ja tyttäret sisältää tärkeää tutkimusaineistoa esitellessään ainakin jossain määrin vaiettujen äänien, eli naisten omia kokemuksia pakolaisuudesta.

Hautaniemi: Pojat (s. 55-162):

Nuorisotutkimusverkoston tutkimus kertoo somalipojista ja heidän kasvamisestaan miehiksi erilaisessa kulttuurissa kuin mihin heidän vanhemmat ovat tottuneet. Hautaniemen Pojat-tutkimuksen kohteena olleet pojat ovat monet tulleet Suomeen yksin ja eläneetkin täällä yksin, ilman omaa perhettä. Somalialaisten poikien asema yhteiskunnassa ja perheessä on myös hyvin erilainen kuin siskojensa, koska he saavat vapauksia ja oikeuksia eri tavalla, niin omassa yhteiskunnassaan kuin suomalaisessakin, vieraassa yhteiskunnassa. Tutkimus kertoo heidän sopeutumisestaan ja miehiksi kasvustaan.

Tutkimus on ajankohtainen monessakin mielessä, mutta esimerkiksi suomalaisten suhtautuminen nimenomaan somalialaisiin poikiin ja miehiin tuntuu olevan vielä voimakkaampi verrattuna somalinalaisiin tai tyttöihin. Tutkimus avaa hieman sitä todellisuutta, kuinka somalipojat käyttäytyvät

kokemuksistaan huolimatta aikalailta samalla tavoin kuin muutkin teinipojat. Samalla se voi kertoa siitä, kuinka yhteiskunta itsessään saattaa aiheuttaa esimerkiksi sen, miksi aina joku somalialainen nuori mies eksyy niin sanotusti kaidalta, perinteitään ja perhettä, sekä suomalaista yhteiskuntaa kunnioittavalta tieltä rikoksen tai muun pahan polulle.

Pentikäinen: Loputon matka (s. 72-238):

Loputon matka on etnografinen väitöskirjatutkimus somalialaisista ja vietnamilaisista pakolaisista. Se kertoo pakolaisten matkasta pois kotoa, pakolaisena elämisestä ja sen synnyttämästä leimasta irrottautuessa. Pentikäisen viesti on kertoa että matka on pitkä, ja että vastaanottavan yhteiskunnankin tukeminen voisi olla tehokkaampaa. Pentikäinen kertoo pakolaisten omista karmaisevista kokemuksista ennen ja jälkeen pakoa. Tutkimus luotaa syvälle ja perehtyy nimenomaan pakolaisuuteen ja sen herättämiin tuntemuksiin.

Loputon matka on samalla väitöskirja sekä työpoliittinen tutkimus. Määrittelin sen kuitenkin selkeämmin akateemiseksi etnografiaksi kuin hallinnon julkaisuksi. Koska se kuitenkin on Työministeriön julkaisu, oletettavasti sillä on haluttu pyrkiä erityisesti vaikuttamaan päätöksentekoon ja konkreettisiin muutoksiin maahanmuuttopolitiikassa.

Loputon matka käsittelee samalla sekä vietnamilaisia että somalialaisia pakolaisia. Tutkimuksesta kuitenkin oli helppo poimia somalialaisia käsittelevät osat, koska ne olivat selkeästi erillään. Pakolaisuuden traumat ovat hyvin yhteneväiset, mutta kuitenkin myös erilaiset johtuen esimerkiksi erilaisesta kulttuurisesta ja uskonnollisesta taustasta. Valitsin tämän tutkimuksen aineistokseni somalialaisten pakolaisdiskurssin merkittävyyden kannalta.

Alitolppa-Niitamo: The Icebreakers (87 sivua yhteensä, artikkelit):

Alitolppa-Niitamon tutkimus on väitöskirjatyö ja Väestöliiton julkaisu. Se perehtyy somalialaisnuoriin Suomen koulumaailmassa. Se tutkii myös sukupolvien välisiä eroja, eli kuinka erot vahvistuvat, kun nuori sosiaalistuu osaksi suomalaista yhteiskuntaa, toimien usein kielellisenä ja kulttuurisena tulkkina vanhemmilleen. Sukupolvien erot aiheuttavat myös kitkaa ja auktoriteettiongelmia, joita Alitolppa-Niitamo erittelee.

The Icebreakers on etnografinen tutkimus, mutta eroaa muista etnografioista siinä että se ei noudata samaa akateemisen tutkimuksen kaavaa kuin muut tutkimukset. Siinä on erillisinä liitteinä

varsinainen käsittelyosio, viisi aiemmin julkaistua artikkelia, jotka pureutuvat kuhunkin asiaan erikseen. Otan siis varsinaiseksi tutkimuskohteekseni kyseiset artikkelit, jotka muodostavat ikäänkuin Alitolpan tutkimuksen analyysiosion.

Hassinen-Ali-Azzani: Terveys ja lapset ovat jumalan lahjoja (s. 105-202):

Tutkimus on etnografinen väitöskirjatyö, joka keskittyy somalialaisten perhekäsityksiin suomalaisen ja somalialaisen kulttuurin välissä. Uskonnon merkitys korostuu somalialaisten käsityksissä suhteessa terveyteen, mikä on luettavissa jo otsikosta. Se käsittelee siis muutosvaihetta kulttuurista toiseen ja muutoksen herättämiä kysymyksiä mitä tulee muun muassa terveys- ja perhearvoihin. Suomalainen terveyskulttuuri ja arvot sekä tottumukset jotka liittyvät esimerkiksi synnytykseen tai pikkulapsen kasvatukseen ovatkin hyvin erilaisia somalialaisten näkökulmasta, ja aiheuttavat paljon hämmennystä somalialaisille.

Aineisto on hyvin olennainen käsiteltäessä somalialaisia suomalaisessa kulttuurissa, liittyvähän terveysasiat kaikkien jokapäiväiseen elämään. Myös uskonto korostuu tutkimuksessa ja se tekeekin siitä tärkeän, nimenomaan oman tutkimuksen kannalta, jonka lähtökohta oletuksia on että uskonto on merkityksellistä somalialaisten jokapäiväisissä arvoissa sekä valinnoissa.

Tiilikainen: Arjen islam (s. 113-280):

Tiilikaisen tutkimus on myös etnografinen väitöskirja. Se käsittelee somalialaisten naisten uskonnon värittämää elämää Suomessa. Uusi ja erilainen kulttuuri tuo haasteita naisille ja uskonto yhteisten perinteiden sekä tapojen ja tottumusten ohella myötävaikuttaa naisten sopeutumiseen ja pärjäämiseen. Uskonto värittää naisten arkea niin perheessä kuin sen ulkopuolellakin. Uskonnolla on naisia yhdistävä ja voimaannuttava merkitys, jota Tiilikainen on kentällä havainnoinut ja raportoinut tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksen merkittävyys oman työni kannalta kiteytyy naisten arkielämän ja uskonnon aseman ymmärtämiseen. Uskonto on muslimeille selvästi tärkeämpää kuin kenellekään tapaluterilaiselle suomalaiselle, mutta sen merkitys vielä korostuu uuteen kulttuuriin siirryttäessä. Omat perinteet ja uskomukset halutaan säilyttää. Oman työni kannalta Tiilikaisen tutkimus tuo nimenomaan arvokasta aineistoa uskonnon asemasta somalialaisten naisten, ja yleensäkin somalialaisten elämässä.

Virtanen: Somalipakolaiset Suomessa:

Virtasen tutkimus on Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, joka tuotettiin melko tuoreeseen tiedontarpeeseen 1990-luvun alussa. Tuolloin somalialaiset pakolaiset olivat uusi ja iso pakolaisryhmä maassamme, ja heistä tarvittiin ensi käden yleistietoa. Tutkimus tarjoaa sitä, sekä tietoa pakolaisuudesta, sen määrittelystä ja pakolaispolitiikasta yleensä.

Tutkimus tarjoaa lähinnä määrällistä informaatiota mutta myös tutkittavien omia kokemuksia ”omin sanoin”. Tutkimuksen tieto on tuolloin ollut uutta ja tarpeellista, erityisesti pakolaistyön kentällä toimiville, ja miksi ei suomalaisille yleensäkin. Somalipakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrä on lisääntynyt tutkimuksen ajoista, ja tietokin on muuttunut ja lisääntynyt, mutta Virtasen tekemällä työllä on eittämättä ollut kysyntää ilmestymisensä aikaan. Siksi Sosiaali- ja terveysministeriö on tuottanut kyseisen tutkimuksen, ja se myös tarjoaa sopivaa aineistoa omalle työlleni tarjoten erinomaisen ajankuvan.

Ekberg-Kontula: Toimettomuus tylsistää:

Toimettomuus tylsistää on Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2000-luvulta. Lyhyehkössä tutkimusraportissa on tutkittu pääkaupunkiseudun afrikkalaisia naisia ja heidän koulutus- ja työllisyystietojaan. Afrikkalaisista tutkittavista suurin osa on somalialaisia, siksi otin tutkimuksen aineistokseni. Tutkimuksessa selkeästi ilmoitettiin, mikäli kyseessä oli jokin muu kansallisuusryhmä.

Tutkimus tarjoaa lähtökohtaisesti enemmän laadullista kuin määrällistä tietoa. Työssä tarkasteltiin erityisesti naisten eri tasoista koulutusta ja sen suhdetta työttömyyteen tai työllisyyteen, sekä ylipäätään heidän suhdetta koulutukseen. Myös syrjintä ja muut koetut vaikeudet saada töitä kartoitetaan tutkimuksessa. Niiden lisäksi arki ja suhteet suomalaisiin olivat tutkimuksen kohteena.

Alitolppa-Niitamo: Somali refugees in Helsinki:

Alitolppa-Niitamo tutkii Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa somalialaisten sosiaalista järjestelmää, eli verkostoja Helsingissä ja heidän suhdetta myös suomalaisiin. Somalialaiset käsitteellistetään tutkimuksessa pakolaisiksi ja havainnoidaan sen kautta. Erityisesti klaanijärjestelmät ja niiden näkyminen sekä niiden merkitys Suomessa ovat tutkimuksen kohteena.

Tutkimus on alunperin julkaistu Alitolppa-Niitamon jatko-opintojen osana Columbian yliopistossa, jonka jälkeen Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi sen myös Suomessa. Tarkastelen kyseistä tekstiä sen alkuperäiskielellä, vaikka se on myöhemmin julkaistu myös suomen kielellä.

Tutkimus tarjoaa lähinnä laadullista tietoa klaanijärjestelmistä ja sosiaalisista suhteista, sekä lisäksi yleistä taustatietoa somalialaisista, jota lähes kaikki muutkin työni tutkimukset tarjoavat. Tutkimus on tuotettu aikana, jolloin aihe oli erittäin ajankohtainen ja melko vieras. Vaikkakin työni aineistoon on jo valikoitunut Alitolppa-Niitamon väitöskirjatutkimus *The Icebreakers*, otan mukaan myös tämän aiemman, selvästi hallinnollisen dokumentin aineistooni. Se tarjoaa olennaista tietoa, ja eroaa jonkin verran aineistoni muista hallinnollisista tutkimuksista sen ollessa myös opintoihin liittyvä tutkimus. En aio vertailla tutkijan eri foorumeilla tuotettuja tutkimuksia keskenään, koska tutkin tutkimustekstejä itsessään ja niiden tapoja rakentaa somalialaisista muodostuvaa kuvaa.

Poisjätettyjä tutkimuksia

Mölsä: Tyttöjen ympärileikkauksen hoito ja ehkäisy Suomessa:

Mulki Mölsä on somalialaissyntyinen tutkija ja lääkäri, joka on ollut Suomessa ensimmäisiä tyttöjen ympärileikkauksen tutkijoita (vrt. esim. Hakola 1993, 1996). Aihe tuli ajankohtaiseksi lukuisten somalialaisten tullessa Suomeen ja kun heidät ensi kertaa kohdattiin suomalaisessa terveydenhuollossa. Mölsä esittelee faktoja ympärileikkauksesta ja sen ongelmista hyvin neutraalisti ja selkeästi, vaikkakin samalla ympärileikkausta voimakkaasti vastustaen. Tutkimus on tuotettu uuden tiedon tarpeeseen asiasta, joka oli Suomessa ennenkokematonta, ja johon täytyisi osata suhtautua oikein. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa työkaluja esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaisille, jotta voitaisiin antaa tietoa somalialaisille ja muillekin ympärileikkausta toteuttaville ihmisryhmille Suomessa, jotta tyttöjen ympärileikkauksen haitat ymmärrettäisiin ja lopulta luovuttaisiin perinteestä.

Mielenkiintoisuudestaan ja informaatioarvostaan huolimatta jouduin jättämään tutkimuksen analyysiaineistostani ulkopuolelle. Tutkija eroaa muista tutkijoista siinä, että hän on itse alun perin Somaliasta, minkä uskon myös vaikuttavan tutkimukseen. Tutkimukseni tarkastelun kohteena on nimenomaan perinpohjainen suomalainen tapa rakentaa tietoa toiseudesta Suomessa, jolloin tutkijan esioletukset ja omat taustat tulevat todennäköisesti esiin, etenkin näin arkaluontoisessa asiassa. Alunperin suomalainen tutkija myös todennäköisesti tarkastelee asiaa aivan eri tavalla kuin

somalialaisperäinen, joka ei esimerkiksi toteuta toiseuttamista samaan tapaan, vaikka suomalainen nykyään onkin. On oletettavasti todennäköistä, että kantasuomalainen tutkija ”syyllistyy” helpommin tietynlaiseen toiseuttamiseen jopa tahtomattaan, ja sen myötä rakentaa tietoa ja toiseuttamisen kulttuuria Suomessa.

Abdi: Somalina Suomessa:

Somalina Suomessa on Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu vuodelta 1992, jonka on kirjoittanut psykologian professori Yusuf Omer Abdi. Työ on yleisluontoinen selvitys somalialaisista ajalta, jolloin he muuttivat Suomeen ja tarvittiin tietoa somalialaisista. Teos on siis erittäin merkittävä uuden tiedon tuottaja oman aikanaan. Kirjoittaja ei kuitenkaan ole suomalainen vaan somalialainen, joka vietti vuoden Suomessa aiheen tiimoilta. Tällöin kirjoittajan oma tausta tulee epäilemättä esiin, vaikkakin se on tuotettu suomalaisessa kontekstissa ja suomalaiseen tarpeeseen. Selvitys on tarkoitettu nimenomaan viranomaisille ja muille aiheen kanssa työskenteleville apuvälineeksi uudessa tilanteessa. Teos kertoo myös ajankuvasta ja tilanteesta jossa tuolloin elettiin. Tekijän alkuperä kuitenkin vaikuttaa tietoon ja tiedon luomisen tapoihin niin merkittävästi, että joudun jättämään kyseisen selvityksen pois aineistostani. Teos ei siten kerro suomalaisessa kontekstissa toiseudesta ja suomalaisista tavoista luoda tietoa ”toisista”.

Ekholm: ”Oletan heidän olevan muslimeja”- Miten terveydenhoitaja kohtaa somaliperheen äitiys- ja lastenneuvolassa:

Tampereen yliopiston lisensiaatintyö käsittelee terveysaihetta niin kuin Hassinen-Ali-Azzanin väitöskirjatyö. Jätän tutkimuksen pois, koska samantyyppisiä aiheita käsitellään muissakin töissä, eikä ole tarpeellista ottaa vielä yhtä vastaavaa tutkimusta aineistokseni, etenkin kun kyseessä ei ole väitöskirja. Tutkimus oli myös hankala saada käsiin, koska se ei ollut kotiin lainattavissa.

Degni: The social and cultural determinants of the use of contraception among Somali women living in Finland:

Stakesin julkaisu ja akateeminen tutkimus Turun yliopistosta perehtyy naimisissa olevien somalialaisten naisten suhtautumisesta ehkäisyyn ja terveydenhoitoon yleensä. Työ tarjoaa sekä laadullista että määrällistä tietoa ja on erittäin laaja. Työ ei kuitenkaan tarjoa sinänsä mitään sellaista, joka antaisi omalle tutkimukselleni lisäarvoa. Toki se kertoo tiedon tarpeesta ja vastaakin varmasti tiedon kysyntään 2000-luvulla, mutta ei ole välttämätön omalle tutkimukselleni. Aihepiirinä terveys on jo aineistossani esillä, siksiäkään tutkimus ei ole työlleni välttämätön.

Hakola: Auta äitiä, suojele tyttäitä; Kun sukupuoli on terveysriski:

Päivi Hakola on ollut Mulki Mölsän lisäksi ensimmäisiä Suomessa ympärileikkausta tutkineita ja siitä raportoineita henkilöitä. Hänen ensimmäinen työnsä vuodelta 1993 oli opinnäytetyö terveydenhuolto-oppilaitoksesta sekä Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu. Samoin hänen pro gradu -työnsä vuodelta 1996 oli Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, jossa hän jatkoi siitä mihin jäi aiemmassa opinnäytetyössään. Vaikka molemmat ovat hallinnon julkaisuja, en kelpuuta niitä omaksi aineistokseni niiden ollessa perustutkintotasoisia opinnäytetöitä. Molemmat tarjoavat tosin arvokasta tausta-aineistoa somalialaisten ympärileikkauskysymyksestä.

Aineiston järjestäytyminen ja kehys

Ajallisesti aineisto järjestäytyy siten, että hallinnollinen materiaali on lähtökohtaisesti julkaistu 1990-2000 -luvulla, kun taas etnografiat painottuvat selkeästi 2000-luvun puolelle. Voisi siis päätellä, että ensin on syntynyt tarve niin sanotun ensihädän konkreettiselle, puhtaasti informatiiviselle tiedolle. Myöhemmin on alettu tutkia syvemmältä niitä asioita, jotka ovat jääneet tai jotka on tietoisesti jätetty selvittämättä. Tällaisia myöhemmin tutkittuja asioita on muun muassa uskonnon merkitys voimaannuttajana somalialaisille naisille, kun taas aiemmin on vain selvitetty, että erilainen uskonto ja erilaiset arvot tulee huomioida esimerkiksi silloin kun erilaiset ihmiset kohtaavat arjessa. Etnografinen tutkimus, siinä missä hallinnollinenkin, on vaikuttanut hallinnollisiin ratkaisuihin ja päätöksentekoon antaen informaatiota ja työkaluja esimerkiksi maahanmuuttotyöhön, vaikkakaan ei todennäköisesti niin konkreettisesti kuin esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisut. Erityinen merkitys etnografisella tutkimuksella lienee keskustelun ja huomion herättäjänä. Se perehtyy enemmänkin somalialaisten elämien taustalla vaikuttaviin asioihin, kuten uskonto ja perinteet, joita tulisi jo huomioida tämän päivän Suomessa, kuten muun muassa lainsäädännössä, terveydenhuollon ja koulutuksen suunnittelussa. Hallinnon julkaisut sen sijaan ovat ikään kuin staattisempaa tietoa kuin etnografinen/akateeminen, joissa sopeutuminen ja muutos uuteen sekä muut vastaavat teemat ovat olennaisia. Pääteemat ovat molemmissa aineistotyypeissä samoja, lähestymis- ja käsittelytavat vain erilaisia. Tavoitteina molemmilla on lisätä tietoa ja ymmärrystä aiheesta josta emme tiedä tarpeeksi, sekä mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa päätöksentekoon ja politiikkaan eli toimenpiteisiin. Vaikka tutkittavien tutkimusten kohteena siis on varsinaisesti somalialaiset Suomessa, tarkoittaa se yhtäläillä suomalaista yhteiskuntaa, jossa somalialaiset elävät suomalaisten kanssa. Oletettavasti akateeminen ja

hallinnollinen tutkimus kytkeytyy toisiinsa yhä uudelleen, kun etnografioista tuotettu tieto tarjoaa uutta ”todellisuutta” hallinnollisenkin piiriin, eli tiettyjä asioita aletaan jälleen tutkia niin sanotusti virallisesta diskurssista käsin, kun sitä on ensin tutkittu etnografisesti hieman eri lähtökohtia korostaen, ja toisin päin.

Vaikka somalialaiset ovat fyysisesti sisällä suomalaisessa yhteiskunnassa, niin ovatko he sitä todella käytännössä? Mietinkin, miten tutkimus rakentuu ja konstruoi osaltaan toiseutta ja ”normalisointia”. Tällaista maailman rakentamista ei todennäköisesti tehdä tarkoituksella, mutta se vain kertoo siitä, miten ympäröivä todellisuus käsitteellistetään ”meidän” näkökulmasta. Kiinnostavaa onkin, miten tutkimuksen tai käsiteltävän asian näkökulma määräytyy. Se miten tutkimus rakentuu, kertoo osaltaan siitä, miten esimerkiksi yhteiskunta käsittää maahanmuuttajat ja somalialaiset. Samoin se, miksi somalialaiset ja pakolaiskeskustelu yleensäkin käsitteellistetään osana ongelmadiskurssia, miksi se ongelmallistetaan (tutkimuksessa, mediassa, kirjallisuudessa), kertoo tavasta jolla kohtaamme ja lähestymme ”niitä toisia”. Toisaalta erityisen haasteen tarjoaa se, että suurin osa tutkittavasta aineistosta on jo valmiiksi analysoitu ja on mahdollisimman neutraalia ja objektiivista, sekä lähtökohtaisesti tehty suvaitsevaisuusdiskurssista käsin jolloin ”me-he” – jaottelut on tietoisesti pyritty jättämään pois.

Teemat

Löysin tutkimuksista niitä yhdistävät teemat eli aihepiirit, jotka toistuvat eri tutkimuksissa yhä uudelleen. Luokittelin ne seuraaviin kokonaisuuksiin: *perhe; uskonto; perinteet (sisältää ympärileikkauksen); sukupuoli ja niiden erilaisuuksien esittäminen; sukupolvet ja niiden erilaisuuksien esittäminen; muutoksen kokeminen Suomeen tullessa ja Suomessa asuessa; pakolaisuus; erilaisuus* sekä *sosiaaliset kontaktit toisten somalialaisten ja suomalaisten kanssa*. Eri teemat menevät jonkin verran päällekkäin, eivätkä ne muutenkaan tule jatkuvasti tarkastelussani esiin. Ne kuitenkin antavat jonkinlaisen kehyksen ja toimivat eräänlaisina apuvälineinä omaa tutkimusta kootessani.

Olen seuraavassa myös merkinnyt muutamia sanoja kursiivilla, kun haluan erityisesti tuoda esiin tutkimusten sanankäyttöä ja sanavalintoja. Muuten olen keskittynyt tutkimusteksteihin väljemmin ja tarkastellut suurempia kokonaisuuksia. Esitän aineistolleni tarkempia kysymyksiä ja teen havaintoja edellä esiteltyjen teemojen kautta sekä jonkin verran myös teemojen ulkopuolelta.

5.2. Tutkimus teemoittain

Perhe

Somalialaiset määritellään tutkimuksissa erittäin perhekeskeisiksi, kollektiivisiksi ihmisiksi. Yhteisö ja perhe edeltää yksilöä. Perhekeskeistä kuvaa luodaan niin tutkimuksen ”äänen” kuin somalialaisten omien määrittelyjenkin kautta. Somalialaisperhe esitetään tutkimuksissa lähes poikkeuksetta patriarkaalisena, uskonnollisena ja monilapsisena perheenä. Monilapsisuus tuodaan esiin moneen otteeseen ja se näytetään tavallaan myös itsestäänselvyytenä, merkkinä vanhoista perinteistä ja ajatuksesta, että lapsi tuo vanhemmilleen turvaa. Perhearvot ja perheen tärkeys tulevat esiin nimenomaan tutkittavien itsensä määrittelemänä ja ne ovatkin yksi somalialaisia suomalaisista erotteleva tekijä. Monilapsisuus vaatii perheiltä, erityisesti äideiltä paljon, ja tämä raportoidaan lähinnä tutkimuksen roolin kautta. Itse somalialaisten kerrotaan pitävän monilapsisuutta rikkautena ja ennen kaikkea Jumalan siunauksena. Kuitenkin, monilapsinen, uskonnollinen perhe luo kenties tahattomasti ehdottoman kuvan lapsia jatkuvasti synnyttävästä kouluttamattomasta ja kielitaidottomasta äidistä, joka ei todennäköisesti integroidu yhteiskuntaan. Tutkimusten synnyttämän kuvan mukaan on merkittävää, ja länsimaisin silmin katsottuna ongelmallista, jos nuori äiti ei saa eikä voi opiskella, saati kehittää itseään muutenkaan runsaan lapsikatraan ja kodinhoitovelvollisuuksien takia. Toisinaan naiset eivät välttämättä edes halua muuta, myöskään tutkimusten antaman kuvan mukaan, vaan lapset ovat etusijalla heidän elämässään. Ja toisinaan taas perheelliset naiset haluavat koulutusta siinä missä ”me” länsimaalaisetkin, ja tavoittelevatkin mahdollisuuksiensa mukaan toteuttaa pyrkimyksiään. Niitä pyrkimyksiä tulisikin suomalaisen yhteiskunnan tukea, mikä tulee ilmi tutkimuksessakin. Hallinnollisessa tutkimuksessa, joissa konkreettisempia kehittämisehdotuksia esitetään toisinaan suoraankin, tuodaan esille muun muassa somalialaisten oma toive siitä, että pienten lasten äideille koulutusta tulisi kehittää, ettei heidän tarvitsisi aina keskeyttää kielikoulutusta ja aloittaa alusta lasten takia.

Monilapsisuus määritellään tutkimuksissa toisinaan suoranaiseksi ongelmaksi, somalialaisnaisten itse kertomana he ovat kokeneet asenteellisuutta suomalaisessa kontekstissa, eli muun muassa terveydenhuollon henkilöstön tai muun ympäristön toimesta. Tutkittavien naisten taustoja selvitellessään hallinnollinen tutkimus ilmaisee eräällä naisella olevan suomalaisittain katsottuna

jopa kuusi lasta, ja että somalialaisilla on *keskimääräistä* enemmän lapsia. *Keskimäärällä* viitataan ilmeisesti suomalaisten keskimääräiseen lapsilukuun, joka kertoo suomalaisten arvostuksista ja tarpeista liittyen lapsiin ja perheenperustamiseen. Monilapsisuus näyttäytyy siis suomalaisessa yhteiskunnassa haastellisenä, jopa ongelmallisena asiana. Ongelmia syntyy, kun vastaanottava yhteiskunta suhtautuu eri tavalla lapsien hankintaan kuin kotimaa, jossa lähes poikkeuksetta kaikilla perheillä on paljon lapsia.

Monilapsisuus määritellään tutkimuksessa siis lähes itsestäänselvytenä, ja yleensä somalialaiset naiset itsekin vahvistavat oletusta. Myös arvostus niin sanottua perinteistä perheasetelmaa kohtaan, jossa mies hankkii perheelle elannon kun äiti ja/tai muut perheen naiset hoitavat lapset ja kodinhoidon, on ilmeisen paikkansapitävää. Perinteiset asetelmat ovat tosin suuressa muutoksessa diasporassa, jossa perheet elävät jatkuvassa muutoksessa. Äidin ja naisen tärkein tehtävä on edelleen monien naisten itsensä mielestä perhe ja lapset. Kuitenkin, vaikka ajatus naisesta perheen arjen pyörittäjänä on totta suurimmassa osassa perheitä ja kertoo somalialaisen yhteiskunnan perinteisistä arvoista, ei se kuitenkaan sulje pois todellisuutta, jossa somalialaiset, niin naiset kuin miehetkin käyvät jatkuvaa neuvottelua sukupuolirooleista ja asemista perheessä ja yhteiskunnassa, aivan kuten suomalaiset suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksessa ainoa tapa esittää somalialainen nainen tuntuisi kuitenkin olevan lähtökohta, jossa nainen tulee esille miehissä yhteiskunnassa, tai sitten nainen on ensisijaisesti äiti, liitettyä lapseen tai perheeseen. Toki joissain tutkimuksissa esitetään myös poikkeuksellisia perheitä, joissa äiti voi olla niin sanotusti länsimaiseen tapaan vahva ja itsenäinen, miehestään ehkä eronnut nainen. Tällainen kuitenkin ilmaistaan enemmänkin poikkeuksena. Kuitenkin myös yksinhuoltajuus ja avioerot ovat tutkimusten mukaan melko tavallisia asioita somalialaisyhteisöissä, silti yleistettynä lähtökohtaihanteena esitetään olevan avioliitto ja perhe, vaikka sitä ei suoraan sanottaisikaan.

Somalialainen perhe eroaa suomalaisesta perheestä, ja se tuodaankin esiin monella tapaa. Perhearvojen kerrotaan olevan muun perheasetelman tapaan niin sanotusti perinteiset, eli lapset kunnioittavat vanhempiaan aidosti, ja somalialaisten itsensä mukaan enemmän kuin suomalaiset lapset omia vanhempiaan. Vanhemmat kokevatkin omien sanojensa mukaan suomalaisen kulttuurin mahdollisesti uhkaavan islamilaisia perhearvoja suomalaisessa ympäristössä, lasten saadessa huonoja vaikutteita länsimaisesta kulttuurista ja integroituvan suomalaiseen kulttuuriin ehkä liiankin hyvin. Muitakin perhearvoja esitetään erilaisina, myös suomalaisten äänellä. Esimerkiksi lasten kasvatusta eroaa tutkimuksen neuvolan hoitohenkilökunnan äänellä, joissa *rajuun kasvatukseen*

ja lasten fyysiseen kuritukseen on puututtu. Myös pienten lasten vähäinen lelumäärä ja aikainen itsenäistyminen on esitetty tutkimuksessa haastellisena suomalaisen hoitotavan ja lasten kasvatuskulttuurin kautta katsottuna. Suomalainen järjestelmä onkin tutkimuksen mukaan puuttunut toimintaan, jota Suomessa ei lain mukaan hyväksytä. Kasvatusmetodien erilaisuus ja arvot nostavat esille samalla kysymyksen oikeasta ja väärästä, vaikka toki selvään väkivaltaan on jo lain velvoittamana puuttuttava. Toisaalta tutkimuksessa tehty valinta mainita hoitohenkilökunnan kertomasta fyysisestä kurituksesta nostattaa myös kysymyksen siitä, kuinka yleistä se somalialaisten perheissä todellisuudessa on. Lisäksi toisaalla tuodaan esiin somalialaisten näkemä runsas väkivaltaisuus suomalaisten perheiden sisällä. Olennaista onkin miettiä, onko somalialaisissa perheissä todella sellaisia perheensisäisiä ongelmia, joihin tulisi puuttua. Kuten todettu, todellisuudessa suomalaisissa perheissä vastaavaa ongelmakäyttäytymistä voi olla enemmän, jolloin nimenomaan siihen viranomaisten tulisi puuttua. Vaikkakin tietysti kaikkia selkeästi ongelmallisia perheitä tulisi kulttuuritaustasta riippumatta tukea parhaalla mahdollisella tavalla. Ongelmien osoittaminen ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista.

Kenties selvimmin perheen merkitys tulee esiin somalialaisten itse määrittelemänä siinä, kuinka ikävä ja huoli heillä on perheestään diasporassa. Monilla on tutkimusten mukaan vain hajanainen perhe mukanaan Suomessa, jos ollenkaan. Monien tutkittavien perheenjäsenet ovat joko yhä Somaliassa, muissa maissa paossa tai kenties kuolleita. Kokemukset perheiden hajaannuksesta ja erosta on tuotu monissa, eritoten etnografisissa tutkimuksissa tutkittavien äänellä joskus traagisesti ja tunteisiin vetoavastikin esiin. Perheen kuvaillaan olevan läsnä myös hajaannuksessa olevilla yksinäisillä perheenjäsenillä, koska samaan tapaan kuin uskonto, sen merkitys näyttäisi korostuvan diasporassa. Monessa yhteydessä tuodaankin esiin laajan perheen suuri arvo Somaliassa, sen ollessa somalialaisen yhteiskunnan tukiranka.

Perhekäsitys on somalialaisten kesken laaja, mikä tulee esiin niin tutkimusten taustoittavissa osioissa, kuin heidän omienkin sanojen mukaan. Laaja perhe sekä klaanit tulevat monessa tutkimuksessa esiin, muutamassa tutkimuksessa erityisesti (esim. Alitolppa-Niitamo 1994). Muutamassa tutkimuksessa klaaneja tuskin mainittiin, eli niistä ei siis puhuttu tutkittavien kanssa. Klaanien ja laajentuneiden perheiden niin sanottuun perusasetelmaan kuuluu tutkimusten mukaan Quaaraan, molemminpuolinen klaaniapu, joka edellyttää avunantoon ilman ehtoja saman klaanin jäsenten kesken. Quaaraan-käytäntö tuntui olevan olemassa myös niille, jotka tutkimuksissa ilmaisivat pitävänsä klaaneja yhdentekevinä tai vanhanaikaisina. Klaanien kuitenkin todettiin

olevan yhä läsnä voimakkaasti diasporassa. Tutkimus autentisoi klaanit toteamalla niiden läsnäolon olleen havaittavissa tutkimuksen kenttätyössä, ihmisten keskuudessa. Näin ollen klaanien olemassaolo saa vahvistuksen tutkimuksen auktoriteetin myötä, samoin kuin laajat perheet ja muutkin perheavot, jotka moni tutkimus niin sanotusti todentaa. Samassa todettakoon, että klaanien todettiin tuovan jännitteisyyttä somalialaisten välille ja näin ollen ovat tutkimuksen mukaan hankala asia diasporassakin. Joten tutkimuksen mukaan klaanit lienevät varteenotettava haaste myös suomalaisen kotouttamispolitiikan kannalta.

Perhe näyttäytyi lähes yhtäläillä tärkeänä niin hallinnollisessa kuin etnografisessa tutkimuksessa. Etnografisen tutkimuksen pureutuessa keskimäärin hieman syvemmälle kuin hallinnollinen, on sieltä luettavissa enemmän monipuolisia merkityksiä perheelle kuin hallinnollisessa, jossa perhekysymykset ovat ikään kuin itsestäänselviä kysymyksiä esimerkiksi taustoja selvitellessä. Perhe on hallinnollisessa tutkimuksessa enemmän suhteessa pakolaisuuteen ja itsestäänselviin taustatekijöihin, tai klaaneihin. Myös esimerkiksi perheen ja lasten vaikutus äitien koulutukseen ja integroitumiseen tuodaan esiin. Perhekäsityksen merkitys kuitenkin tiedostetaan molemmissa, ja kun se on kerran tuotu esiin, se on kautta tutkimusten tietynlainen itsestäänselvyys. Somalialainen Suomessa identifioidaan usein perheen kautta, koska he tuovat sitä itse esiin, tutkimuksen tyypistä riippumatta. On muistettava että vaikka tutkimusten esivalinnat vaikuttavat siihen mille annetaan merkitystä, perhe kuitenkin näyttäytyy tutkimusten esioletuksista huolimatta aidosti olennaisena somaliuden määrittäjänä.

Etnografinen tutkimus tuo kuitenkin esiin suomalaisen hallinnon byrokraattisen oikeuden määrittellä somalialainen perhe, esimerkiksi hankalissa perheen yhdistämistapauksissa. Tutkimus tuo kritisoiden esiin sen, että hallinnolla on niin sanotusti ylempi oikeus sanoa kuka kuuluu mihinkin perheeseen, ja evätä koetun perheen yhdistäminen lain ja esimerkiksi dna-kokeiden nojalla. Perhe on siis tutkimustenkin mukaan monimutkainen käsite, ei vain laaja, suoraviivainen käsite. Perheen esitetään tutkimuksessa olevan somalialaisille olennainen elämän jäsentäjä, mutta joskus viranomaisten toimesta perhekäsitys supistetaan lain osoittamana ”meidän” näkökulmaan sopivaksi.

Uskonto

Islam toimii eräänä vahvimmista somalialaisten kategorisoinneista. Se ei ilmene pelkästään tutkimuksen kautta, vaan myös muun julkisen sanan, kuten median ja yleisen keskustelun kautta.

Pitäytyäkseni kuitenkin tutkimuksissa, todettakoon että somalialaisten uskonnollisuutta on tutkittu ja määritelty tutkimuskentällä erittäin laajalti. Lähes jokaisessa tarkastellussa tutkimuksessa se näyttäytyi olennaisena asiana, tai ainakin taustalla jonkinlaisena itsestäänselvytenä. Islam on ollut ajankohtainen Suomessa jo siitä hetkestä, kun *eriuskoiset* ja muutenkin suomalaisille ennenkokemattoman erilaiset somalialaiset saapuivat ensi kertaa Suomeen. Uskonnolla on suuri rooli somalialaisten identiteetin määrittäjänä myös heidän itsensä kautta. Monet tutkimukset, erityisesti etnografiset, korostavat somalialaisten omia kokemuksia uskonnostaan ja vakaata uskomustaan Jumalan johdatukseen. Kuitenkin tutkimuksissa muistutetaan että kaikki eivät ”heittäydy” uskonnon armoille, vaan ovat niin sanotusti aktiivisia uskossaan. Uskonnon rooli somalialaisten elämässä tuodaan myös esiin melkein vastakohtana suomalaisten lähes uskonnottomalle elämäntyylille. Somalialaiset itse sanovat kokevansa niin ja tutkimuksissa vahvistetaan tätä vastakohtaisuutta esittämällä kuinka erilaista esimerkiksi uskonnon harjoittaminen on.

Etnografiset tutkimukset joissa tavoitellaan mahdollisimman aitoa kokemusta somalialaisten elämästä Suomessa, tavoittavatkin jossain määrin sen arjen, jossa uskonnollisuus on osa jokapäiväisiä toimintoja. Uskonto on osa somalialaisten elämää, ja sen sanotaan vahvistuvan diasporassa, jossa heille eriuskoiset eli luterilaiset ovat enemmistönä. Uskonto esitetään voimavarana ja voimaannuttajana. Erilaisuus toimii näin oman identiteetin vahvistajana. Uskonnon sanotaan ja todetaan siis olevan osa elämää, niin arjessa kuin juhlassa, niin tutkimuksen sanoin, kuin somalialaisten omallakin äänellä.

Uskonto tuodaan tutkimuksissa esiin ”niin kuin se on”, tai ainakin siihen tutkimuksissa yleensä pyritään. Se esitetään joka tapauksessa suomalaisin silmin katsottuna, jolloin se voi alkaa näyttäytyä ehdottomana ja somalialaisten elämää determinoivana. Uskonto niputetaan yhteen kulttuurin kanssa, jolloin syntyy vaikutelma, että ne ovat yhtä. Toki somalialaisten oman äänen kauttakkin esiin tuotuna näin usein eittämättä on, mutta kun tehdään puhtaasti tutkimusta uskonnon merkityksestä somalialaisten elämässä tai tutkimuksessa kysellään uskonnosta, on epäselvää, muotoutuuko siitä täysin todenpohjainen vaikutelma siitä, mitä se todella merkitsee. Tutkimuksissa kuitenkin halutaan tuoda esiin sitä todellisuutta jossa uskonto on osa kulttuuria ja jokapäiväisiä toimia. Uskonto määrittää elämänarvoja ja elämäntyylejä, ja sen myötä vaikuttaa perhearvoihin ja esimerkiksi vapaa-ajan viettotapoihin. Moni asia näyttää linkittyvän suoraan uskontoon, kuten esimerkiksi terveys, ruokavalio, naisten pukeutuminen ja sosiaaliset suhteet. Siksi ehkä suomalaisten silmin näyttää

siltä, että monia asioita ei edes kyseenalaisteta, niiden yksinkertaisesti ollessa osa uskontoa. Tietenkin asioista keskustellaan ja neuvotellaan somalialaisten keskuudessa, mutta tietynlainen uskontodiskurssi on voimakas somalialaisia määrittävä tekijä, niin yhteisön ulkopuolella kuin sisäpuolellakin.

Käsitys islamin uskonnosta determinoivana voi kenties vahvistua, kun tutkimuksissa esitellään uskontoon kuuluvia tapoja ja uskomuksia. Esimerkiksi ramadanin aikaan vietettävä paasto, voi suomalaisen lukijan silmin näyttäytyä toisaalta kunnioitettavana tapana, toisaalta erikoisena rituaalien täyttämältä ajalta. Paasto esitetään suorituksena uudessa maassa, jossa se ei tavoita samaa merkitystä kuin kotimaassa, eikä sitä ole kovin helppo edes toteuttaa. Uskomukset jotka liittyvät esimerkiksi paastoon tai muutenkin uskontoon, esitetään tutkimuksessa kuitenkin niin sanottuina totuuksina, somalialaisten itsensä kokemina, eli kuinka he ne itse kokevat. Paaston puhdistava merkitys, niin fyysisesti terveyden kannalta kuin hengellisesti tuodaan esiin. Islamin uskonnolliset arvot ja jopa suorat säännöt tai ohjeet eivät sovi suomalaiseen ajatusmaailmaan. Siksi uskonto ja siihen liittyvät toiminnot ja rituaalit näyttäytyvät tutkimuksissa selvästi erilaisina suomalaisiin.

Toisinaan tutkimuksessa halutaan todeta myös, että uskonnollinen elämäntapa ei kuitenkaan ole ainoa tapa somalialaisille elää, vaan esimerkiksi jotkut somalialaiset naiset ovat Suomessa alkaneet ikään kuin uhmata perinteistä tapaa elää. He kokevat omien sanojensa mukaan vapautuvansa uudessa ympäristössä. Tällainen ”maallistunut” elämäntyyli esitetään kuitenkin poikkeavana, mitä se voi ollakin koskien somalialaisia Suomessa. Uskonnollisuus, klaanien ohella, joka tapauksessa jakaa somalialaisia sisäisesti, jolloin uskonnon uudelleen määrittely uudessa, vaihtoehtoja tarjoavassa, ympäristössä synnyttää haasteita.

Hallinnollisessa tutkimuksessa esillä olevat naiset uskovat uskonnon määrittämän pukeutumistyylin olevan ongelma suomalaisille työmarkkinoille pyrkimisen kannalta. Kuitenkin vahvoina uskossaan he eivät annetun kuvan mukaan aio muuttaa omaa pukeutumistaan integroituaan helpommin yhteiskuntaan. Uskonnollisuus esiintyy siis myös ongelmallisena, somalialaisten itsensäkin kokemana. Uskonnollisuuteen liittyvät perhearvot ja monilapsisuus sisältyvät myös tähän länsimaisesti tulkittuun uskonnon ongelmakategoriaan, jota ei tutkimuksissakaan sivuuteta, esimerkiksi toteamalla suomalaisten virkamiesten olleen valmistautumattomia kohtaamaan *eriuskoisia*. *Eriuskoisuus* käsitteenä sisältää itsessään arvottavia tekijöitä. Islamin uskoa ei kuitenkaan tuoda suoranaisesti ongelmana tai uhkana esiin, vaan nimenomaan erilaisuutena, joka voi

olla joko rikkaus tai haaste.

Uskonto näyttäytyy hallinnollisessa tutkimuksessa enemmän oleellisena taustatekijänä, kuin elämää jäsentävänä ohjenuorana. Hallinnollinen tutkimusote ottaa uskonnollisuuden lähes itsestäänselvyytensä tai yksinkertaisena faktana. Sen sijaan etnografisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu pureutua uskonnon arkimerkityksiin ja vaikutuksiin. Samalla selvittäessään uskonnon toteutumista jokapäiväisen elämän jäsentäjänä, etnografinen tutkimus tavoittelee uskonnon laajempaa merkitystä, sitä miten somalialaiset itse kokevat ja määrittävät oman uskontonsa. Kaikilla somalialaisilla ei tutkimustenkaan mukaan ole sama yleistettävä ajatus uskonnosta, vaan tutkimuksissa tunnustetaan somalialaisten elämien monimuotoisuus, niin uskonnon kuin muidenkin arvojen ja elämäntyylien suhteen.

Perinteet

Somalialaisia ikävimmän leimaava perinne lienee tyttöjen ympärileikkaus. Ympärileikkauksella perinteenä on yhä vahva asema somalialaisessa yhteiskunnassa, mutta on nykyään saamassa uusia merkityksiä siitä kamppailtaessa niin diasporassa kuin Somaliassa, ja muissakin sitä harjoittavissa maissa. Tyttöjen ympärileikkaus esitetään tutkimuksissa ”luonnollisesti” vastustettavana, selkeästi vääränä asiana, vaikkakin sen kulttuurinen ja historiallinen tausta tunnustetaan ja ymmärretään. Kuitenkin sen todetaan olevan somalialaisia naisia ja tyttöjä yhdistävä ennen kaikkea negatiivinen kokemus. Tutkimusten naisten erilaiset näkemykset ympärileikkauksen alkuperäisestä tarkoituksesta ja muut siihen liittyvät faktat kuitenkin tuodaan neutraalisti esiin, ja sitä kautta annetaan ymmärtää tyttöjen ympärileikkauksen monimutkaisuus.

Ympärileikkaus on antanut somalialaisille voimakkaan leiman suomalaisessa yhteiskunnassa, jota on vaikea muuttaa. Ongelmadiskurssi tunnustetaan tutkimuksissa ja sen ongelmallisuuden tiedetään vahvistavan ennakkoluuloja ja asenteita joita somalialaisiin kohdistetaan. Ristiriitaisuutta ympärileikkauksikysymykseen tuo lisää tyttöjen sekä poikien ympärileikkauksen ongelmallisuuden tunnustaminen. Erilaiseen kulttuuriin kuuluvat erilaiset tavat arvotetaan uudessa yhteiskunnassa, ja tyttöjen ympärileikkaus on muun muassa lääketieteellisten ja psykologisten seikkojen ansiosta saanut ehdottomasti tuomittavan teon leiman, mutta poikien ympärileikkauksikysymys on jäänyt sen sijaan auki. Etnografisessa tutkimuksessa pohditaan avoimestikin kyseistä seikkaa, jolloin jälleen kysymys oikeasta ja väärästä laajenee, sekä kulttuurin merkitys tekojen oikeuttajana nousee esille.

Poikien ympärileikkauksen sinänsä ongelmallisempi asema tunnustetaan somalialais(muslimi)yhteisöissä, mutta kuitenkin siitä puhutaan vähemmän. Tutkimuksessa todetaan myös, että tyttöjen ympärileikkauksen vammat ja vaikutukset ovat poikien ympärileikkausta vakavammat, mutta yleisesti tutkimusten valinta ottaa useammin puheeksi tyttöjen ympärileikkaus, tekee mahdollisesti poikien ympärileikkauksymyksestä triviaalimman. Tutkimuksessa osoitetaan siis puute, joka yleisestä keskustelusta on uupunut sen keskittyessä selvästi helpommin osoitettavaan ongelmaan, eli tyttöjen ympärileikkaukseen.

Muista perinteistä somalialaiseen kulttuuriin näyttää Suomessakin kuuluvan rikas juhlaperinne. Tutkimuksissa esille tulevat monenmoiset kokoontumiset, joita somalialaiset harrastavat niin diasporassa kuin kotimaassaan. Erityisesti häät saavat tutkimusten mukaan suuren arvon, ja häät suoritetaan monen vaiheen ja valmistelun kautta. Avioliittoon itseensä liitetään paljon odotuksia, jolloin hääjuhlienkin on oltava vaadittavat ja islamin mukaiset. Häiden niinkuin muidenkin juhlien valmistaminen näyttäytyy erittäin suuritöisenä, jolloin syntyy kuva hankalammin järjestettävästä juhlasta kuin suomalaiset häät oletettavasti yleensä ovat. Häiden merkitys korostaa naisten yhteisöllisyyttä, joka vahvistuu yhdessä juhlaa organisoimalla. Annetaan ymmärtää, että perinpohjaisesti järjestetyillä häillä on kuitenkin niin suuri merkitys, että ne halutaan järjestää suomalaisessakin ympäristössä mahdollisimman hyvin. Vaikka paine onnistuneista juhlista onkin kova ja vaatii erityisesti naisilta paljon vaivaa, syntyy kuitenkin ajatus siitä, kuinka hyvä asia on että naiset säilyttävät tapansa ja perinteensä vaikka se vaatisikin suuremman vaivan hankalassa ympäristössä. Siitä kertookin jotain tutkimuksessa esitetty toteamus lukuisista naisista jotka ovat suosiolla ahtautuneet pikkuruiseen suomalaiseen keittöön häitä valmistelemaan. Pakolaisuutta ja mahdollista ulkopuolisuuden tunnetta Suomessa ei siis pidetä esteenä normaalin elämän elämiselle, ja monet tutkimukset kuvastavatkin tätä somaliuden kokemusta diasporassa, joka jatkuu perinteidenkin kautta vaikka elämä muuttuukin.

Vaikka monessa yhteydessä korostetaan avioliiton yhteisöllistä merkitystä, harvoin tuodaan esiin avioliittoon haketuneiden henkilöiden omaa tarinaa avioliitostaan. Kuitenkin annetaan ymmärtää että suomalaisessa ja diasporisessa kontekstissa avioliitossa on kyse rakkausavioliitosta. Asiaan ei kuitenkaan perehdytä juuri enempää, lähinnä avioliiton kulttuurinen merkitys ja kahden suvun yhteen liittäminen korostuu. Samoin itse häiden merkitys erityisesti naisten kollektiivisuuden vahvistajana tuodaan voimakkaasti esiin, jolloin helposti alle jää itse avioliitto kahden ihmisen välillä. Samalla syntyy käsitys siitä, kuinka avioliiton ja häiden merkitys onkin kenties suurempi

yhteisölle kuin itse parille. Myöskään mahdollisista perheiden keskinäisistä sopimusavioliitoista ei puhuta tai asiaa ei erikseen mainita, vaikka ainakin vuonna 1992 somalialaisen tutkijan mukaan kyseinen järjestely olisi yleinen tapa (Abdi 1992, 13).

Vanhoihin perinteisiin voidaan lukea kuuluvaksi myös uskomukset esimerkiksi hyvästä ja pahasta, hengistä ja pahasta silmästä esimerkiksi sairauksien ja vaikeuksien aiheuttajina. Somalialaiseen kulttuuriin ovat perinteisesti kuuluneet monet uskomukset, joita esitellään tutkimuksissa jonkin verran. Kuitenkin tuodaan ilmi, että henkimaailmaa ei tuoda somalialaisten itsensä toimesta kovin paljon esiin, ennen kuin ne otetaan erikseen puheeksi. Ne kuitenkin näyttäisivät ohjailevan joidenkin elämää ja vaikuttavan tärkeiltä taustatekijöiltä erityisesti naisten elämien kulun määrittäjinä. Henkien olemassaolo esitetään tutkimuksessa ikäänkuin naisten faktana, vaikka ei se kaikille naisille sitä tietenkään ole. Henkiasioita käsitellään naisten oman äänen kautta, juuri todennäköisesti sen kokemuksellisuuden takia, länsimaaisen ”faktatiedon” uupuessa. Tutkimuksessa ei oteta kantaa asian totuudenmukaisuuteen tai osoiteta sitä vääräksi tai todeksi. Somalialaisten kuitenkin esitetään kääntyvän ikäänkuin länsimaalaiseen suuntaan, kun todetaan että Suomessa he ovat *jopa* saattaneet kyseenalaistaa henkien olemassaolon. Todennäköisesti kaikilla ei ole syytä uskoa niihin muutenkaan, esimerkiksi nuorempi sukupolvi epäilemättä kyseenalaistaa vanhoja uskomuksia. Kuitenkin, uskomus lienee totta niille jotka siihen uskovat. Käsite *uskomus* myös ohjaa länsimaalaista keskustelua somalialaisten ajatusmaailmasta ja perinteistä hieman latautuneella tavalla, vaikka sanaa ei käytetäkään arvottavassa tarkoituksessa. Sanojen valinnoilla kuitenkin on merkityksensä, eritoten jos joidenkin somalialaisten ajatuksia hengistä sairauksien aiheuttajana pidetään uskomuksina, kun länsimaalainen tapa käsittää sairaudet lääketieteellisesti määrittyviksi faktoiksi. Todennäköisesti lopulta lienee kyse samoista asioista, mutta erilaisista tavoista käsitteellistää ja ymmärtää asiat. Sellaista kuvaa tutkimuksetkin haluavat tuoda esiin, osoittamalla neutraalisti tutkittavien niin sanotun oman totuuden, vaikka sekään ei ole sellaisenaan yleistettävissä jokaiseen somalialaiseen.

Sukupuoli ja sen rakentuminen

Sukupuoli tuodaan tutkimuksissa erittäin tietoisesti ja selvästi esiin. Tutkittavien sukupuoli on osassa tutkimuksia pääosassa ja tutkimus rakentuu sukupuolen ympärille. Sukupuoli määrittyy myös toisen sukupuolen kautta, esimerkiksi naiseudesta puhuttaessa mies on yhtäläillä olemassa ja esillä. Somalialainen nainen tulee esille suhteessa mieheen ja toisinpäin. Somalialaisten sukupuolta

esiin tuodessa korostetaan joko feminiinisyyttä tai maskuliinisuutta sekä erilaisia arvoja ja normeja, jotka naista tai miestä koskettavat. Eri asioiden sanotaan olevan sallittuja miehille ja naisille, ja naisilta tai miehiltä ikään kuin odotetaan tietynlaisia asioita. Myös diasporassa samat säännöt pätevät, somalialaisten itsensä kertomana. Tutkimus tuo kuitenkin esiin varsin jakautuneen ja ehdottoman sukupuolimääritelmän ja sukupuoliroolit. Tietävästi somalialaisyhteiskunnassa tietyt sukupuoleen liitetyt odotukset ovat voimakkaita ja lähes ehdottomia, mutta tutkimus tuo esille vain yhden tavan määrittää sukupuoli, joka ei todennäköisesti kata koko käsitystä sukupuolesta somalialaisessa yhteisössä. Somalialaiset, siinä missä esimerkiksi suomalaisetkin, ovat monella tapaa yksilöllisiä, vaikka edustavatkin kollektiivista yhteiskuntaa. Tutkimusten sukupuolinen jaottelu luo hieman yksinkertaistetun kuvan mieheydestä ja naiseudesta, vaikkakin esimerkiksi etnografinen tutkimus pyrkii todella menemään sisälle somalialaiseen yhteisöön ja tarkkailemaan ja raportoimaan mahdollisimman monipuolisesti siitä, miten käytännössä somalinalaisena tai -miehenä oleminen ilmenee.

Perinteisen sukupuolisen jaon esitetään olevan vallitseva piirre somalialaisten kesken, joten molemmille sukupuolille määritellyt roolit ovat selvät, niin kotona kuin laajemmin yhteiskunnassa. Esimerkiksi naiseutta määrittää somalialaiseen naiseuteen kuuluvat asiat, kuten perhe ja kodinhoito. Somalialaiset elävät niiden arvojen mukaan, jotka he kokevat omiksi arvoikseen. Myös somalialaisissa on tietenkin niin sanottuja poikkeuksia, jotka eivät halua elää patriarkaalisessa yhteisössä tai haluavat opiskella pitkälle ennen lapsia. Nämä ”erilaiset” naiset tuodaan kuitenkin esiin poikkeuksina, erona ”normaaliin” somaliuteen. Mutta kuten monet muutkin sosiaalisesti määriteltävät käsitteet, myös sukupuoli muuttuu. Somalialaisten sukupuoli- ja perheroolit ovat erityisessä muutoksessa diasporassa. Roolien muutos tulee esiin, kun tutkimusten kautta esitetään tosiasiallinen elämäntilanne, jossa somalialaiset naiset saavat alkaa hoitaa perheen raha-asioita ensimmäistä kertaa ja mies joutuu kenties suomalaisen ennakkoluuloisuuden takia jäämään ilman työpaikkaa. Vanhoja perhe- ja ystäväverkostoja ei ole, ja Suomessa vanhemmat joutuvat yhdessä työskentelemään perheen ja lasten eteen. Vanhoista tavoista luopuminen voi toisille miehille olla rankkaakin, mutta toisaalta tutkimuksista syntyy melko positiivinen kuva muutoksesta ja yhteisen vastuun jakamisesta. Lähtökohtaisesti tutkimus näyttäisi haluavan tuoda esiin sukupuoliroolien ongelmallisuuden naisten aseman vahvistuessa, monien miesten sitä paheksuessa. Ongelmaa esiintyy siis perheiden sisällä, sekä suomalaisessa yhteiskunnassa, jonka itsestäänselvä tehtävä tuntuu olevan ohjata somalialaisia perheitä ja -pariskuntia toimimaan suomalaiseen ja niin sanottuun tasa-arvoisempaan tapaan. Voitaisiin kuitenkin kysyä, mikä sitten on aitoa tasa-arvoa, ja

millä auktoriteetilla suomalainen yhteiskunta voi määritellä ”oikealla” tavalla sukupuolen.

Joistain tutkimuksista syntyy yleistävä länsimainen kuva, että naisten asema Somaliassa olisi pysynyt muuttumattomana, ja että naiset yhä elävät diasporassakin perinteiseen tapaan. Kuitenkin toiset tutkimukset kumoavat sen toteamalla kohteenaan olevan koulutettuja naisia, ja että koulutus tiettyyn pisteeseen saakka on melko tavallista molemmilla sukupuolilla. Silti jaksetaan muistuttaa, että keskimäärin Somaliassa arvostetaan poikia enemmän kuin tyttöjä, siksi pojat saavat opiskella enemmän. Naisten suurin syy koulun keskeyttämiseen oli sen sijaan mahdoton tilanne kotimaassa, ilman että se liittyisi millään tapaa sukupuoleen.

Monien tutkimusten päämissiona tuntuisi olevan somalialaisten naisten aseman edistäminen, minkä lisäksi ne tuovat esiin naisten elämien ongelmallisuuden Suomessa. Tutkimuksessa osoitettiin uudessa ympäristössä ilmenneitä haasteita, esimerkiksi lasten hoitamisen vaikeus Suomessa kotimaahan verrattuna, opiskelemisen mahdottomuus kodin hoidon paineen takia, sekä lisäksi ympäristön ennakkoluulojen kohtaaminen ja lasten varjeleminen niiltä. Somalialaiset naiset esittäytyvät kuitenkin varsin vahvoiksi, pärjääviksi ja eteenpäinpyrkiviksi yhteiskunnan jäseniksi. Kenties suomalaisille halutaankin tuoda esiin tutkimustiedon kautta, että somalialaiset (pakolaiset) ovat vähintään yhtä yritteliäitä kuin suomalaiset, ja menevät eteenpäin ympäristön hidasteista huolimatta. Somalialainen nainen on usein tutkimuksen mukaan ennen kaikkea äiti, joka kohtaa haasteita, mutta yrittää parhaansa mukaan selviytyä niistä lähinnä muiden somalinaisten tai perheen tuella.

Somalialaiset miehet ovat etnografioissa päätoimijoina vähemmistö, muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Sen sijaan tarkastellusta kolmesta hallinnollisesta tutkimuksesta kahdessa tutkimuksessa kolmesta tutkittava ”kohde” on mies, liittyen tutkimusten ajankohtaan. Naisten ja muun perheen kerrotaan tulleen Suomeen vasta myöhemmin perheenyhdistämisten kautta. Mies tuotiin tutkimuksissa esiin uuden maan tunnustelijana perheen puolesta, joka ei vastoin yleistä ennakkoluuloista käsitystä jättänyt puolisoaan ja perhettään kotimaahan esimerkiksi pelkuruuden takia, ja miehelle annettiin ikään kuin oikeutus olla pakolainen Suomessa. Miesten kurjuus ja elämisen mahdottomuus kotimaassa tunnustettiin, miesten tuodessa niitä itsekkin esiin. Monella tapaa yritettiin korostaa miesten pakomatkan hyväksyttävyyttä, ja sen kautta kenties haluttiin korjata 1990-luvun alun julkisen keskustelun luomaa kuvaa ”vääränlaisista” pakolaisista, ”hyvinvoivista somalinuorukaisista”.

Somalialaista mieheyttä ei juurikaan tutkimuksissa tuotu yleensä esiin yhtä tietoisesti kuin naiseutta. Somalialaisnaisuuden ja sen ongelmien monipuolinen esiintuonti perustunee osittain tutkimusyhteisöön, joka käsittää 2000-luvun etnografiset tutkijat, joista suurin osa itsekin on naisia. Somalialaisten miesten todettiin kuitenkin olevan tavallaan haasteellisemmassa asemassa suhteessa yhteiskuntaan, sen kohdistuessa suuremmat ennakkoluulot miehiin, niin nuoriin kuin vanhoihin, jotka myös toimivat yhteiskunnassa keskimäärin laajemmin kuin naiset. Naisten kerrotaan tutkimuksissa korostaneen sitä, kuinka miehet todellisuudessa suomalaisen näkemyksen vastaisesti eivät alista vaimojaan, vaan tukevat puolisoitaan esimerkiksi työnhaussa. Korostaen tuotiin ilmi, kuinka aiemmat, ennakkoluuloisetkin käsitykset somalialaisten sukupuolten epätasa-arvosta eivät pidä paikkaansa. Naisten kuitenkin raportoitiin epäilevän sukupuolensa olevan yhtenä syynä heihin kohdistuvaan työnantajien ennakkoluuloisuuteen. Naisten mielestä miesten on helpompi työllistyä suomalaisille työmarkkinoille länsimaisen pukeutumisensa ja yhteiskunnallisen tuntemuksensa ansiosta. Tutkimuksissa mieheys ja miehet jäivät kuitenkin taustalle tietyllä tapaa, etenkin etnografioiden keskittyessä suuresti naisiin. Ehkä se kuitenkin heijastaa sitä todettua tuen tarvetta, joka somalialaisilla naisilla äiteinä ja naisina Suomessa on. Myös kuitenkin karkea suomalainen kategorisaatio ”mustasta miehestä” valkoisessa yhteiskunnassa osoittaa mahdollisen tuen tarpeen myös somalialaisten miesten kohdalla, heidän kamppaillessaan kenties suurempien ennakkoluulojen kanssa todistaessaan suomalaiselle yhteiskunnalle olevansa kelpo isiä, työntekijöitä ja kansalaisia.

Sukupolvet ja niiden väliset erot

Siinä missä vanhat rakenteet koskien sukupuolten välistä jakoa tai perheen työnjakoa, myös sukupolvien väliset suhteet ovat muutoksessa diasporassa. Somalialaisessa yhteiskunnassa sukupolvien väliset erot ovat aiemmin olleet selkeät ja eri sukupolvien on koskenut tietyt odotukset, niin kuin tiettyä sukupuoltakin. Suomessa somalityttöjen ja -poikien kasvuympäristö on erilainen kuin kotimaassa ja tehtävät poikina ja tyttöinä, niinkuin naisina ja miehinäkin ovat erilaiset. Sukupolven vaihdos uudella maalla tapahtuu nyt eri tavalla ja siitä tietenkin neuvotellaan.

Somalityttöjä ja -poikia määritellessä jollain tavalla läsnä ovat aina myös lasten vanhemmat. Monessa tutkimuksessa lähtökohtalettamuksena on vastakkainasettelu lapsi-vanhempi. Tutkimusten antavan kuvan mukaan somalialaisessa yhteiskunnassa lapsi tuntuu olevan jollain tapaa toisarvoinen suhteessa vanhempiin ja aina liitettynä vanhempiin, vaikka lasten suurta

merkitystä vanhempien elämässä korostetaankin. Lapsia ja perhettä pidetäänkin siunauksina. Toisenlaista esimerkkiä osoittavat tutkimukset, joissa kohteina ovat lapset pakolaisuudessa ilman vanhempia. Pakon sanelemisissa tilanteissa näin usein onkin. Sukupolvien erilaisia tehtäviä ei diasporassa tai pakolaisuudessa pystytä aina toteuttamaan, esimerkiksi vanhempien tuki lasta kohtaan voi jäädä antamatta, ja lasten on täytynyt ottaa elämästään itse vastuu jo nuorella iällä. Somalialaiset lapset ovat kuitenkin vanhempiinsa verrattessa kykenevämpiä ottamaan uuden yhteiskunnan asettamat haasteet ja oppimaan uuden yhteiskunnan säännöt. Hankaluuksitta se ei kuitenkaan ole käynyt. Tutkimusten ennako-oletus suomalaisen yhteiskunnan ennakkoluuloisuudesta tuo ongelmia myös nuorten sopeutujien elämään, jolloin perheen tuki olisi korvaamatonta. Nuoret somalialaiset, erityisesti pojat osoitetaan lähtökohtaisesti sopeutumiskykyisiksi ja pärjääviksi. Vaikka toki yksinäisten pakolaislasten tuen tarve on suuri, minkä tutkimuksetkin jo osoittavat.

Sukupolvien keskinäiset erot näyttävät tutkimusten mukaan korostuvan diasporisissa olosuhteissa. Nuorten somalialaisten sopeutumiskykyä pidetään lähes ylivoimaisesti parempana kuin aikuisten. Uudessa tilanteessa nuoret omaksuvat ympäristönsä sulauttaen sen vanhaan ja ottavatkin käänteisen aseman perheessään. Eli hetkellinen valta jakaantuu nuorille, heidän toimiessaan vanhemmilleen yhteiskunnan tapojen tulkkina sekä konkreettisena tulkkina muun muassa viranomaistilanteissa. Tällaisista käytännöistä esitetään aiheutuvan ristiriitaisia tilanteita somalialaisissa perheissä, koska perinteisesti vanhemmilla on ollut valtaa lapseensa, ei toisinpäin. Roolien kääntynyt perheissä on syntynyt uusia haasteita suomalaisen yhteiskunnan asettamien vaatimusten takia. Vanhemmat esitetään jopa voimattomina uuden ongelman edessä. Suomalaisessa yhteiskunnassa sukupolvien välinen ero näyttää kiristyvän, kun somalialaiset vanhemmat pelkäävät suomalaisen ja länsimaalaisen vaikutuksen muuttavan lapsensa liian länsimaalaiseksi. Siihen liittyvä toinen uhka joka tuodaan myös ilmi, on se että vanhetessaan länsimaisen elämänmenon omaksuneet somalialaiset eivät enää huolehtisi vanhemmistaan. Vanhempien, erityisesti äitien kokema pelko vanhan menettamisestä näytetään erittäin aitona. Kunnioituksen ja perinteiden häviämisen pelko tuleekin esiin molempien tyyppisissä tutkimuksissa. Kyseiset pelot ovat todennäköisesti vahvimmillaan uskonnollisilla ja vahvasti perinteitä kunnioittavilla somaliperheillä ja he tuovatkin pelkoaan esiin tutkimuksissa.

Jokainen somalialainen perhe on kuitenkin erilainen, ja joissakin perheissä muutoksen hyväksyminen kaikkien perheenjäsenten kesken ei varmasti ole niin vaikeaa, kuin tutkimuksissa

lähtökohtaisesti annetaan ymmärtää. Esille tuotu vanhempien pelko kuitenkin korostuu, jolloin syntyy kuva muutosta pelkäävistä, yhteiskunnan ulkopuolelle eristäytyvistä somalialaisista vanhemmista. Tuodaan jopa esiin, kuinka vanhemmat hyvää ajatellessaan saattavat pilata lapsen koulunkäynnin pelätessään heidän oppivan liikaa vääriä arvoja. Monesti kuitenkin pelkoon näyttäisi olevan todellisia syitä, erityisesti nuorten poikien kohdalla. Sopeutumisongelmat ajavat vapaammin liikkuvia ja ”länsimaistuvia” somalipoikia mahdollisesti entistä enemmän somalialais- ja suomalaisyhteisöstäkin niin sanottuihin huonoihin piireihin. Toisaalla taas todetaan kuinka hyvin monet nuoret pojat ovat pärjänneet omillaan, ja soveltaneet uutta kulttuuria itselleen sopivaksi. Tyttöjen esitetään perinteiden myötä olevan yhä melko suojeltuja ulkoiselta pahalta, jolloin myös perinteiset arvot naisesta äitinä pysyvät muuttumattomina. Somalityttöjen kasvatus ja liikkumisen rajoittaminenkaan eivät voi olla puhtaasti yleistettävissä kaikkiin somalialaisiin perheisiin, sillä kuten aiemmin todettiin, perheitä on monenlaisia ja niin myös tapoja kasvattaa lapsia. Vaikka tiedettävästi somalialaiset tunnustavatkin yhteisöllisesti pitkälti samoja arvoja ja normeja. Suurelta osin tutkimus onkin osoittanut vain esimerkkejä tutkimistaan perheistä ja yksilöistä, jolloin asioita ei voi täydellisesti yleistää.

Muutoksen kokeminen Suomeen tullessa ja Suomessa

Pakolaisuus itsessään on muutos, mutta pakolaisuuden myötä somalialaisten voisi sanoa kohtaavan muutosten vyöryn. On suuri elämänmuutos lähteä sodan takia omasta kotimaastaan, erota kenties perheestään, vanhemmistaan ja ystävistään. Toisaalta on myös muutos lähteä perheenjäsenen perään uuteen ja tuntemattomaan maahan. Uuteen yhteiskuntaan sopeutuminen on ehkä muutoshaasteista suurin, sisältäähän se lukemattomia uusia asioita. Niistä asioista tutkimukset ovatkin pääosin kiinnostuneita, myös pakolaisuus kietoutuu käsitteen ”muutos” ympärille. Jo aiemmin on todettu kuinka perhe, sukupuoli ja sukupolvi ovat kohdanneet muutoksia ja käsittelevät niitä diasporassa neuvotellen, mutta myös muita haasteita ja ongelmia kuuluu muutokseen.

Ensimmäinen huomio mikä kiinnittyy tutkimuksissa suhteessa muutokseen, on muutoksien ketjusta aiheutuvat ongelmat ja haasteet. Niin somalialaisten itsensä sanoin tutkimuksissa kerrottuna, kuin yleisestikin todettuna, muutos ja tulevaisuus sisältää ennen kaikkea paljon ongelmia. Koetuiksi ongelmiksi ajatellaan muun muassa sairaudet, väsymys ja sopeutumisvaikeudet, samoin kuin sää, byrokrania, kulttuurinen ero, suomalaisten sulkeutuneisuus ja kenties merkittävimpana työttömyys. Molempien tyyppisissä tutkimuksissa samanlaiset ongelmat esiintyivät, oli kyseessä sitten vapaasti

itse esiin tuotu kokemus tai haastattelukysymykseen vastaaminen. Muutos koetaan siis todellisena haasteena, eikä olosuhteita ajatellen ole ihmeekään että tutkimuksetkin tarttuvat muutoksen kokemukseen ja siihen, miten siihen voitaisiin parhaiten myötävaikuttaa. Suomalainen konteksti muutoksessa osaltaan aiheuttaa muutoksen kokemuksen. Esimerkiksi suomalaiset juopuneet ja ennakkoluuloiset, rasistisetkin ihmiset tuodaan usein esiin, ja näin ollen ne toimivat sopeutumisen hidastajina.

Suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen on myös erittäin vaikeaa ilman työtä, ja sen todetaankin olevan somalialaisten yksi suurimmista ongelmista. Todetaan että heille on vaikeaa, kun ensimmäistä kertaa elämässä joutuu vain olemaan tekemättä mitään ja olemaan niin sanotusti tyhjän panttina. Työttömyys aiheuttaa myös muita ilmiötä, kuten taloudellisia ongelmia ja masennusta. Halutaan tuoda esiin, kuinka somalialaiset tutkittavat itse korostavat haluavansa työllistyä, mutta suomalaiset työmarkkinat eivät anna siihen mahdollisuutta. Myös koulutetut, suomen kielen taitoiset somalialaisperäiset ihmiset ovat jääneet ilman töitä, ja ahdistuvat toimettomuudestaan. Työttömyys koetaan nöyryyttävänä, aivan samaan tapaan kuin esimerkiksi suomalaisetkin kokevat. Annetaan kuva, että suurin osa ajasta on vain odottelua ja elämä on tyhjää. Avuttomuus ja oman elämän hallitsemattomuus tuodaan usein esiin. Tilanteen muuttumattomuus sen sijaan luo ahdistusta lisää. Lukuisissa yhteyksissä tulee myös ilmi, kuinka tyytymättömiä somalialaiset ovat elämäntilanteeseensa Suomessa, eivätkä halua jäädä pysyvästi Suomeen. Samalla täytyykin pohtia sitä, miksi he edes yrittäisivät integroitua, jos yhteiskuntaakaan ei ota kunnolla vastaan eikä tue haasteissa. Esiin tietenkin nostetaan myös se, kuinka monet somalialaiset lähtökohtaisesti yrittävät ja haluavat päästä eteenpäin, ja vievät elämänsä muutosta vaikeuksista huolimatta eteenpäin.

Muutosta ei koeta tutkimusten mukaan kuitenkaan pelkkänä ahdistuksena. Sopeutuminen sisältää myös onnistumisen kokemuksia ja odotuksia. Haasteetkin voidaan nähdä positiivisina, ja se tuodaankin esille, kuinka monelle uuteen yhteiskuntaan integroituminen on vain ollut iso haaste ja siitä on selvitty. Suomen kielen oppiminen on vain yksi haasteista, joka on toisille helpompaa ja toisille vaikeampaa, muun muassa taustoista ja asenteesta riippuen. Somalialaiset haastateltavat itse toteavat hallinnollisessa tutkimuksessa, että kieli on avain sopeutumiseen. Samaa viestiä annetaan etnografioista, joissa eteenpäin pyrkivät ja onnistuneet sopeutujat ovat ymmärtäneet kielen oppimisen merkityksen. Tutkimuksessa todetaan kuinka motivoituneita somalialaiset ovat oppimaan kieltä, aivan kuin se pitäisi autentisoida vielä sanomalla erikseen. Mutta ehkä sitä vaaditaan, jotta suomalaiset itsekkin voisivat muuttua ja uskoa somalialaisten aitoon yritteliäisyyteen.

Tutkimustenkin mukaan muutos voi tuoda mukanaan hyviä asioita, uudesta kulttuurista osataan myös soveltaen ottaa itselle sopivasti identiteetin rakennusaineksia.

Uusia ihmissuhteita mainitaan valitettavan harvoin, mutta ilman suomen kielen taitoa on vaikea olla kontaktissa suomalaisiin. Muutoksen positiivisuus tuodaan esiin odotuksina, joita monella somalialaisella kaikesta huolimatta näyttää olevan. Työn saamiseen suhtaudutaan tutkimusten mukaan periaatteessa melko optimistisesti. Koulutetuilla kerrottiin hallinnollisessa tutkimuksessa olevan kunnianhimoisia tavoitteita. Samaan hengenvetoon annetaan kuitenkin käsitys, että tutkimuksen kanta koulutettujen odotuksiin olisi hieman epäilevä, ikäänkuin odotukset olisivat hieman liian korkealla. Lähtökohtaisesti odotuksia pidettiin tutkimuksessa *realistisina*. *Realistisuus* itsessään on melko epäselvä käsite, ja herää kysymys mitä sillä tässä yhteydessä halutaan tarkoittaa. Varmasti halutaan kuitenkin luoda kuva, että koulutukseen ja työhön suhtaudutaan positiivisesti ja että elämää voidaan myös nähdä tulevaisuudessa. Vaikka toisaalla todetaan että Suomeen ei haluta jäädä, ja että somalialaisten työttömyys on pitkäkestoista ja piinavaa. Erilaisten tutkimuksien pyrkimyksenä on ensisijaisesti vaikuttaa suomalaisiin vaikuttajiin ja kansalaisyhteiskuntaan, kuinka somalialaisiin suhtaudutaan Suomessa ja tuetaan muutosta myös omalta osalta. Tärkeää ehkä olisi luoda mahdollisuuksia optimistisiin odotuksiin ja konkreettisia keinoja myös toteuttaa niitä.

Pakolaisuus

Tutkimukset somalialaisista ovat lähes poikkeuksetta myös tutkimuksia pakolaisuudesta. Tarkemmin huomioituna somalialaiset saavat Suomessa useimmiten turvapaikanhakijan oleskeluluvan, eivätkä pakolaisstatusta, mikä tulee muutamasta pakolaisuutta käsittelevästä tutkimuksesta ilmi. Tutkimuksissa kuitenkin käytetään laajemmin yleisnimitystä pakolainen, kun puhutaan Suomeen sotaa tai vainoa pakooneille somalialaisista. Tutkimusaineistossa pakolaisuuspohdinta painottuu konkreettisemmin hallinnolliseen, kun taas etnografioissa suurimmilta osin pakolaisuus on enemmänkin läsnä taustalla vaikuttavana tekijänä, muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Hallinnollinen tutkimus ikäänkuin näkee somalialaiset pakolaisina, ja pakolaisuuteen keskitytään niin sanotusti virallisemmin, kun taas etnografiassa pakolaisuus tarkoittaa enemmän kokemuksia ja vaikutuksia arkielämään tämän päivän Suomessa. Etenkin hallinnollisessa tutkimuksessa selvitetään tarkasti miten pakolaisuus-status määritellään, mitä pakolaisuus tarkoittaa ja miten pakolaiseksi ”joudutaan”. Samoin pohdinta pakolaisuuden ja ”tavallisen” maahanmuuttajan välillä toistuu usein molempien tyyppisessä tutkimuksessa, samoin

pohdinta pakolaisuuden niin sanotusta alkamisesta ja loppumisesta, ja miten pakolaiset sen itse kokevat. Menneisyyttä tietenkään unohtamatta molemmat tutkimustyypit tarkastelevat pakolaisuuteen johtaneita seikkoja ja aiempia kokemuksia tuodaan esiin. Menneisyys tuntuu somalipakolaisten elämissä monella tapaa yhä nykyään, ja sitä pidetään yleisesti monien nykyhetken henkisten ongelmien ja pahoinvoinnin alkulähteenä. Ongelmat ja epätoivon tunteet tuodaan esiin pakolaisuusdiskurssissa voimakkaasti.

Ongelmalliset kokemukset pakolaisuudesta eivät kuitenkaan johda tarkasteltuja tutkimuksia kartoittamaan tarkemmin esimerkiksi somalialaisten pakolaisuudesta aiheutuneita mielenterveysongelmia. Tutkimuksissa todettiin, kuinka mielenterveysongelmat ovat somalialaisille hankalampia asioita tuntemattomuutensa takia kuin länsimaalaisille. Mielenterveysongelmia ei ikäänkuin ole olemassa somalialaisille samaan tapaan kuten länsimaisessa kontekstissa, koska niitä ei somalialaisessa kulttuurissa käsitellä eikä niitä ole käsitteellistetty. Joissain yhteyksissä mainittiin kuinka henkien aiheuttamat ongelmat voivat vaikuttaa ihmisen mielenterveyteen, mutta tällaista ajattelua ei voi yleistää tyypilliseksi somalialaisille. He hakevat siten melko harvoin apua näihin ongelmiin, ja siksi niitä on myös hankalampi kartoittaa. Kuitenkin suomalaisesta ja länsimaisesta näkökulmasta olisi mielenkiintoista tietää kuinka paljon ja kuinka monentasoisista mielenterveyshäiriöistä Suomen somalialaiset yhä kärsivät, ja miten paljon ne vaikuttavat heidän jokapäiväiseen elämään. Tutkimuksissa ahdistus ja masennus ikäänkuin vain todetaan olemassaoleviksi jättämällä ne omaan arvoonsa ja tavallaan todeten niiden ”luonnollisuus” kyseisessä tilanteessa.

Pakolaisuuteen liittyvät ongelmat ovat pitkälti yhteneviä muutoksen ongelmien kanssa. Ja kuten aiemminkin todettiin, pakolaisuus itsessään on muutos. Pakolaisuuteen liitettiin kuitenkin myös erityislaatuisia ongelmia, joita nimenomaan haluttiin korostaa pakolaisuuden yhteydessä. Pakolaisuudesta johtuvia ongelmia ja haasteita tuotiin esiin molemman tyyppisessä tutkimuksessa, sekä tutkimuksen sanoin että tutkittavien, eli somalialaisten pakolaisten omin sanoin. Monesti erityisesti somalialaisten oma halu tuoda pakolaisuusongelmia esiin toi ongelmat näkyviin, jotka ovat osa heidän elämää. Pakolaisuudessa ongelmiksi määriteltiin esimerkiksi vastaanottokeskusaika, siihen liittyvät ahdistukset, laitostumisen uhka, odottelu ja jopa vankilamaisuus. Toisinaan vastaanottokeskusaika nähtiin myös hyvänä asiana, mutta monet ongelmat kulminoituivat nimenomaan vastaanottokeskusaikana. Hallinnollinen tutkimus ikäänkuin oikeuttaa vastaanottokeskusajan välttämättömän ja pitkän odottelun toteamalla, että tutkittavien

reilun vuoden odotusaika ei onneksi kuitenkaan laitostanut heitä. Sitä ei kuitenkaan voitane pitää perusteluna pitkälle odottamiselle, niinkuin ei todennäköisesti ole tutkimuksen tarkoituksaan. Tutkimus toteaakin samassa yhteydessä konkreettisista tuloksistaan, kuinka kolmen kuukauden odotusaika olisi kaikin puolin inhimillinen ja sopiva odotusaika.

Aiemmin mainittu tilanteen ulkoajautuvuus toistuu pakolaisuuden yhteydessä ongelmana, ja siitä aiheutuva avuttomuuden ja oman elämän kontrolloinnin puute. Hallinnollinen byrokratia turvapaikanhaun ja kuntaan sijoittamisen yhteydessä ovat ahdistavia kokemuksia monelle. Kuntiin *sijoittaminen* ja kuntapaikan *osoittaminen* kertovat hallinnollisen diskurssin lähtökohdista, jossa pakolaiset ovat ulkopuolelta kontrolloitavia kohteita, jotka *sijoitetaan* vastaanottohalukkaisiin kuntiin, somalialaisten omia toiveita kysymättä. Toki käytössä oleva mahdollisuus itse kotipaikan etsimiseen ilmaistiin, todeten sen kuitenkin hidastavan byrokratiaa, ja estäessä joidenkin tukien maksun sen myötä, jotka olisi helpompi panna täytäntöön pakolaisten tehdessä hallinnon ohjailun mukaan. Muuten pakolaisuuden ongelmina liitettiin tietenkin suomalaisten suhtautuminen somalialaisiin nimenomaan pakolaisina, etenkin laman aikaan pakolaisuusidentiteetti on todennäköisesti ollut hankala ja monen omin sanoin ongelma. Pakolaisuuden koettiin myös somalialaisten itsensä mukaan olevan ikään kuin pakollinen aika ennen ”oikean” ihmisen aseman saavuttamista, pakolaisena olemisen koettiin monien sanomana nöyryyttävänä ja lamaannuttavana. Lisäksi monien sanottiin myös kokevan, että pakolaisuus jatkuu todellisuudessa pitempään, ulkopuolisten yhä jatkaessaan heihin suhtautumista kuin pakolaiseen.

Tuodakseen pakolaisuuden kokonaiskuvan esiin, tutkimuksissa esiteltiin tietenkin pakolaisuuteen johtaneita konkreettisia asioita esimerkiksi historiaa ja taustaa, kuinka pakomatka eteni ja kuinka kenraali Siad Barrea vastustettiin ja hänen hirmutekojaan paheksuttiin. Kerrottiin myös kuinka paljon kuolemaa ja sodan kauhuja monet somalialaiset kokivat ennen Suomeen tuloa, ikäänkuin autentisoidakseen pakolaisuuden siihen johtaneilla seikkojen esittämisellä. Pakolaisuutta todennettiin myös toistamalla pakolaisuuden kokemuksen tuomaa kipua ja tuskaa, sekä lamaannuttavuutta ja avuttomuutta. Somalialaisten itsensä kertomana pakolaisuuden kokemus tuntuu todellisemmalta ja surullisemmalta kuin tutkimuksen ”äänellä” kerrottuna.

Pakolaisuus toimii Suomen kontekstissa ongelmallisesti myös erilaistavana tekijänä. Monet somalialaiset tuntuvat itse kokevan, kuinka pakolaisuusidentiteetti aiheuttaa syrjintää ja arvottavaa kohtelua. Erilaisuudesta johtuva syrjintä on oletettavasti yksi osatekijä siihen, miksi niin monessa

yhteydessä todetaan somalipakolaisten halusta palata kotimaahan, tai ylipäättään halusta päästä pois Suomesta. Luultavasti näin ei jokaisen Suomessa elävän somalialaisen kohdalla ole, mutta monessa tutkimuksessa korostettiin tyytymättömyyttä suomalaiseen ympäristöön ja voimakasta poislähtemisen tarvetta. Tutkimuksellinen päätös nostaa esille somalialaisten tyytymättömyys Suomessa oloon kuvastanee tutkimuksen tavoitetta viestiä somalialaisten aitoa pahoinvointia, sekä suomalaisten ja suomalaisen systeemin todennäköistä myötävaikutusta asiaan.

Pelkän ongelmallisuuden ja tyytymättömyyden ohella pakolaisuutta kuvataan joidenkin somalialaisten kohdalla uusien odotusten aikana. Esitetään, kuinka somalipakolaisilla on kuitenkin myös tavoitteita ja tarpeita sekä odotuksia ja suunnitelmia joihin tähdätään. Pakolaisuus ei siis ole kaikilla vain masentunutta odotusta ja epätoivoa. Halutaan osoittaa, kuinka somalialaiset pakolaisetkin haluavat tavoitella ja suunnitella parempaa elämää, eivätkä vain passiivisina tyydy tulevaan, niinkuin kenties suomalaisten yleisesti oletetaan ajattelevan somalialaisista tai pakolaisista. Hallinnollisessa tutkimuksessa todetaan myös, kuinka esimerkiksi vastaanottokeskusajasta voitaisiin tehdä vähemmän passivoivaa ja ongelmattomampaa antaen konkreettisia kehitysehdotuksia. Ongelmia siis voidaan karsia, kunhan vain ryhdytään toimenpiteisiin. Tulevaisuuteen katsovien somalialaisten kerrotaan myös hieman itsestäänselvästi pyrkivän ”rakentamaan tulevaisuuttaan aiemmin kertyneiden elämäkokemustensa varaan”. Näin todennetaan somalialaisten yhtäläinen kyky hyödyntää oppimastaan ja kokemastaan, ja jalostavansa siitä rakennusainetta tulevaan elämään. Toteamus on jossain määrin yksinkertaistava, niinhän ”me” kaikki yleensä pyrimme rakentamaan vaikeuksien täyttämästä elämästä entistä rikkaampaa, muokkaamalla vaikeuksista uusia ja parempia tulevaisuuden rakennusaineita. Tutkimuksissa korostetaankin kuinka monet somalialaiset pakolaiset eivät vain tyydy elämäänsä ”kohteina” ja syrjittyinä, vaan pyrkivät elämään elämäänsä niinkuin kaikki muutkin.

Erilaisuus

Somalialaiset eroavat ”meistä suomalaisista”. Se tuodaan peittelemättä esille kaikissa tutkimuksissa, niin ymmärtävän otteen tutkimuksissa, kuin suoraviivaisissa hallinnollisissa tutkimuksissakin. Erontekoa tehdään tietoisesti, luultavasti osoittamaan myös todellisuus, joka ikäänkuin osoittaa yleensä somalitutkimusten toteuttamisen tarpeellisuuden. Eihän kyseisiä tutkimuksia edes tarvitsisi, mikäli ymmärtäisimme jo toistemme arvoja ja ajatuksia. Tutkimuksen tarve osoitetaan siis eronteilla ja samalla eritellään somalialaisten erityisluonne suhteessa suomalaisiin. Näin

voinemme ymmärtää ”erilaisia” somalialaisia paremmin.

Kulttuuriset erot ovat kenties eroista merkittävimmät, sillä ne tuodaan esiin kaikissa tutkimuksissa, jolloin osoitetaan suomalaisten ja somalialaisten välinen konkreettinen erilaisuus. Erilainen kulttuuri sisältää tutkimusten mukaan muun muassa erilaiset tavat asua, erilaisen kielen, erilaisen uskonnon ja erilaiset arvot. Myös somalialaisten esiintuonti tutkimuksissa pakolaisina on toisaalta yksi merkittävä erilaistava tekijä. Vaikkakin pakolaisuudella osoitetaan somalialaisten tämänhetkinen elämäntilanne ja virallinen status, osoitetaan sillä myös mitä me itse emme ole. Erilaisen uskonnon ja elintapojen osoittaminen tutkimuksessa on toisaalta monikulttuurisuuden tavoittelua, toisaalta se taas nostaa esiin ”toisen” eksoottisuuden ja meistä poikkeavuuden. On selvää, että erilaisesta kulttuurista ja kontekstista tulevat ihmiset ovat jossain määrin erilaisia ja kohdatessaan törmäävät haasteisiin toistensa ymmärtämisen suhteen, mutta mikäli ”toisen” erilaisuudesta tehdään erityinen ongelma, voi se hankaloittaa kohtaamista ja keskinäistä ymmärtämistä. Toisaalta taas konkreettisten erojen esiintuonti lienee välttämätöntä voidaksemme kohdata erilaisesta kulttuurista tulevaa ihmistä ilman suuria yllätyksiä.

Eronteko tarkoittaa toisinaan myös poissulkemista. Etnografinen tutkimus esittää somalialaisten itse kokevan tulevansa suljetuksi suomalaisesta yhteiskunnasta, eivätkä he koe kuuluvansa Suomeen ja suomalaisten joukkoon. Kuuluminen onkin poissulkemisen ohella termi jota tuodaan erityisesti etnografioissa esiin erilaisuutta käsitellessä. Etnografisessa tutkimuksessa määritellään tietoisesti kuinka sukupuoli ja ”rotu” määrittävät somalialaisia, olivat he sitten nuoria somalipoikia yksin suomalaisessa ympäristössä tai naisia, jolle uusi ympäristö sanelee uudet roolit. Sukupuolen ja ”rodun” käsitykset kertonevat siis suomalaisen yhteiskunnan arvottavista määreistä, toisin sanoen mitkä asiat oletetaan tärkeiksi ihmisiä määritellessä. Samassa tutkimuksessa haluttiin tietoisesti jättää pois ihonväri erottelijana, mutta tutkimuskohteena olleet nuoret somalialaiset itse toivat ihonvärinsä jatkuvasti esiin. Se taas kertonee seikasta, että oma ihonväri suomalaisessa ympäristössä ei voi jäädä huomaamatta, suomalaisten korostaessa arkielämässä somalialaisten erilaisuutta, esimerkiksi syrjintätilanteissa. Toisaalta tutkijan pyrkimys jättää tutkimuksesta pois suomalaisille selkeästi erottuva asia kuten ihonväri, pitänee tulkita tutkijan yritykseksi neutralisoida ulkoisia eroja. Tällaiset erothan eivät loppujen lopuksi ole merkittäviä asioita, mutta ehdottomasti nuorten suomalaistuvien somalialaisten elämässä valitettavankin todellisia ja rankastikin erilaistavia tekijöitä.

Erontekoa siis tehdään molemmissa tutkimustyypeissä samankaltaisilla ja samoillakin termeillä ja määrittelyillä. *Etnisyys* toistui lähes jokaisen tutkimuksen sivuilla, monen kuitenkin jättäessä termin määrittelemättä. Toiset syventyivät *etnisyyden* merkityksiin enemmän, toiset vain esittivät sen avulla mutkattoman toteamuksen somalialaisten erosta verrattuna suomalaisiin. Hallinnollinen tutkimus liitti etnisyyden suorasti myös uskontoon, toteamalla että ”tutkittavien kulttuuriin ja uskontoon kuuluu etnisuus”. Tällä uusinnetaan tahtomatta toiseuden erilaisuutta uskonnon nimissä, jolloin ”toisen” uskonnosta tulee yhä edelleen vieraampi ja eksoottisempi ”meidän” silmissä. Toteamus on tarkoitettu osoittamaan tutkittavien uskonnon erilaisuus, ja luultavasti on haluttu edistää ajatusta ”erilaisuudesta rikkautena”, kuitenkin itse nostamalla se esiin korostamalla erilaisuutta liikaa. Samoin kulttuuri *etnisenä* osoittaa vain toisen kulttuurin erilaisuuden ”meidän” näkökulmasta.

Hallinnollinen tutkimusote puhuu myös *kulttuurisesta herkkyydestä* ja *kulttuurisesta moniarvoisuudesta*. Halutaan siis osoittaa, että Suomestakin todella halutaan yhteinen moniarvoinen ja monikulttuurinen yhteiskunta. Kuitenkin tutkimuksen aikaan 90-luvun puolivälin tienoilla, tilanne somalialaisten vastaanoton suhteen oli vielä melkoista kaaosta, ja alettiin korostaa toisten suvaitsemista ja omaa kulttuurisen herkkyyden tärkeyttä. Samalla kuitenkin rakennettiin yhä voimakkaammin toiseutta aidon monikulttuurisen pyrkimyksen sijaan. Toisaalta monessa yhteydessä esiintyvä *kulttuuriherkkyys* osoittaa yhä tänäkin päivänä todellisen tarpeen, jota muun muassa hallinnon virkamiehillä on oltava, esimerkiksi hypoteettisessa tilanteessa jossa tiukan uskonnollinen somalimies ei hyväksy miespuolista tulkkaa vaimolleen tulkaamaan.

Myös somalialaisten osapuoli itsessään korostaa omaa erilaisuuttaan suhteessa suomalaisiin. Heidän omat erontekonsa tuodaan esiin kertomalla, kuinka he itsekkin haluavat kuulua ”omaan” ryhmäänsä, erottaen itsensä selvästi suomalaisista. He näkevät ja kokevat itsensä erilaisiksi, muun muassa pakolaisuutensa, tapojensa ja ihonväriinsä puolesta. Etnografioissa muun muassa pyritään osoittamaan, kuinka somalialaiset Suomessa rakentavat omaa identiteettiään erilaisina Suomessa, ja joutuvatkin pohtimaan omaa paikkaansa maailmassa uudestaan. Vaikka heillä olisikin vahva yhteenkuuluvuuden tunne keskenään, he kokevat aina omien sanojensa mukaan olevansa toisia Suomessa. Tämänkaltaiset toteamukset taas tuovat esille sen, kuinka suomalainen yhteiskunta on hidas muuttumaan, syrjivä ja ennakkoluuloinen. Molempien tyyppisissä tutkimuksissa pyritään edistämään muutosta monikulttuurisuutta kohti, mutta samalla esitetään rivien välistä ja joskus suoraankin osoituksia kuinka Suomi on yhteiskuntana syrjivä ja etnosentrinen. Myös monet

faktoina esitetyt syrjintäkokemukset vahvistavat oletusta Suomesta vielä varsin kehittymättömänä yhteiskuntana, mitä tulee monikulttuurisuuteen.

Erontekoja somalialaisten puolelta värittää myös muutamassa tutkimuksessa esiintuleva somalialaisten yksipuolinen ja yleistäväkin suomalaisten ja suomalaisuuden määrittäminen. Omat kokemukset näyttäisivät ratkaisevan somalialaisten suhtautumisen suomalaisiin ja samankaltaiseen tuomitsemiseen syylistymisen, jota suomalaisten puolelta on nähtävissä suhteessa somalialaisiin. He eivät siis itsekään näyttäisi olevan niin sanotusti syyttömiä rakentaessaan erilaisuuden kuilua kahden kulttuurin väliin. Toisaalta tutkimuksesta riippuu, miten se somalialaisten suhtautumisen suomalaisiin esittää.

Toisenlainen tapa somalialaisten omassa erilaistamisessa on heidän oman erityislaatuisuuden ja moninaisuuden korostaminen. Somalialaisten omin sanoin kerrottuna eroja on myös ”ryhmän” sisällä, eikä somalialaisiakaan ryhmänä voi yleistää. Esimerkiksi hallinnollinen tutkimus tuo esille ”erilaisen” somaliäidin, joka ei mahdu yhteisön omaan muottiin olemalla itsenäinen ja enemmän länsimainen kuin perinteinen ja uskonnollinen somaliäiti, eikä siten kuulu ”normaalien” somaliäitien joukkoon. Erontekoa ja kuulumista tehdään myös siis tietenkin ryhmien sisällä. Tällainen monitahoisen erilaisuuden korostaminen on tärkeää myös eritoten ymmärtävien etnografisten tutkimusten kannalta, ettei tutkimus itse jää kiinni yleistävästä kategorisoinnista. Todellisen moninaisuuden esiintuominen on tärkeää, voidaksemme todeta että erilaisuutta on enemmän kuin tiedämme.

Somalialaisten itse kokema syrjintä juontuu pitkälti todennäköisesti juuri erilaisuudesta. Etnografinen tutkimus toteaa, että *etnisyyteen* ei ole osattu suhtautua oikein, ja yhteiskunnan vääränlainen suhtautuminen sekä jähmeys liittyy yhteiskunnan todelliseen ja osittain oletettuunkin asenteellisuuteen, jota tuodaan esiin lähes jatkuvasti. Hallinnollinen tutkimus taas huomauttaa, että niin sanottujen erityisryhmien hoitoon ei ole osattu varautua. Kyseinen toteamus on julkaisunsa aikana 1990-luvun puolivälissä kenties tarkoitettu myöntämään virheet, joita vastaanottava yhteiskunta on tehnyt, mutta herää kysymys onko sen tarkoitus ottaa samalla kantaa vastaanottavan yhteiskunnan ennakkoluuloisuuteen ja asenteellisuuteen. Tilanteeseen varautumattomuus ja tietämättömyys eivät tietenkään ole riittäviä perusteluja asenteellisuudelle, jota jotkut somalialaiset ovat jopa hallinnon puolelta kertoneet tutkimuksissa kokeneensa moneen otteeseen. Valtion virkamies toteaaakin samassa yhteydessä, että somalialaiset kärsivät lähes päivittäisestä rasismista,

ilmeisesti todeten myös hallinnon puolelta tällaista tapahtuvan. Ja ikäänkuin vasta-argumenttina, sekä kenties oman asenteellisuuden puolustamiseksi, osoitetaan myös toisen puolen asenteellisuus kerrottaessa somalialaisten turvapaikanhakijoiden vastahakoisuudesta ja hankaluudesta suomalaisia työntekijöitä kohtaan.

Etnografinen tutkimus esittää toisenkin puolen somalialaisten kokemasta rasismista tai asenteellisyydestä. Se kertoo somalialaisia kohtaavan terveydenhuollon henkilökunnan omista peloista tulla ymmärretyksi rasisteiksi, mikäli he käyttäytyvät somalialaisia kohtaan samoin kuin suomalaisia kohtaan, joskus siis tiukastikin. Esimerkkinä kerrotaan sairaalassa vierailevasta somalialaisesta perheestä, joka ylittää annetut vierailuajat. Tuolloin yleensä toimittaisiin samoin kuin suomalaistenkin kanssa, eikä somalialaisille tulisi antaa ”erilaisuutensa” takia mitään erityisoikeuksia. Kuitenkin henkilökunnan kerrotaan aprikoivan miten tilanteessa toimittaisiin. Tietynlainen ”silkkihansikkain” kohtelu jo itsessään korostaa ryhmien välisiä eroja ja rakentaa siten epätasa-arvoa. Tutkimuksessa todetaankin tietyllä tapaa, että kyseinen hoitohenkilökunta toimii omalla tavallaan asenteellisesti unohtamalla, että tasaveroisina kaikilla on samat säännöt. Toisaalta taas saman tutkimuksen hoitohenkilökunta osoittaa myös selvää, mutta piiloista rasismia, joka tutkimuksessa tuodaan peittelemättä esiin. Hoitohenkilökunnan kertoessa viattomasti hemoglobiinitasoista, he kertovat *rodullisista piirteistä*, kategorisoiden somalialaiset potilaat biologisesti erilaisiksi ja toistaen näin me-he –asetelmaa. Toisaalta hoitohenkilökunta halutaan tuoda esiin myös ei- asenteellisena, sillä tutkimus esittää heidän toteamuksen ”erilaisuuden rikkaudesta” potilaiden kohdalla. Toisaalta tämä terveydenhuoltohenkilökunnan toteamus vesittää oman tarkoituksensa, sen ollessa lukijan silmissä aiemmin mainittujen jälkeen väkinäinen yritys ymmärtää erilaisuutta.

Hallinnollinen 90-luvun alkupuolella tuotettu tutkimus tuottaa itsekin jossain määrin asenteellisia ja voimkkaastikin arvottuneita arvorakennelmia. Siinä todetaan kuinka vuonna 1992 kunnat saivat *syyn* vastaanottaa somalialaisia, valtion kulunkorvauksien alkaessa. Herää kysymys aidosta humaaniudesta, eli eikö kunnilla ole ollut muuta syytä pakolaisten vastaanottamiseen. Ja että täytyykö tällaisesta teosta ikäänkuin palkita. Kunnan tasolla taloudelliset tekijät ovat tietenkin oleellisia ja huomionarvoisia seikkoja, mutta haluaako tutkimus osoittaa tällä kuntien todellisen vastahakoisuuden, kun näin he vasta saivat *syyn* vastaanottaa? Hallinnollinen tutkimus myös kertoo, kuinka somalialaisten sijoittamisvaiheessa kunta saattoi *esittää toiveita kansallisuudesta*. Kunta on luultavasti voinut perustella kansallisuustoiveensa esimerkiksi eri kansallisuuksien yhteenottojen

välttämällä, tai saman kansallisuuden keskittämällä, mutta tänä päivänä molemmankaltaiset perustelut lienevät menettäneen merkitystään. Kansallisuustoiveiden esittäminen tuo mieleen jopa jonkin tasoisen etnisen segregoinnin ajatuksen. Tutkimus myös esitti tämän *mahdollisuuden* neutraalina faktana, asiana muiden joukossa. Ainakin Suomen somalialaisten alkutaipaleella 90-luvun alussa erilaisuus tuotiin julkisesti esille me-he -erotteluna, jossa erilaisuus toimi toisinaan voimakkaastikin eriarvoistavana tekijänä.

Myöhempi hallinnollinen tutkimus toteaa yksimielisesti mutta kehäpäätelmän kaltaisesti, kuinka ”etnisellä taustalla saattaa olla merkitystä henkilön työmarkkinoilla menestymiseen”. Toisin sanoen tutkimus toteaa somalialaisten todellisuudessa yhä kärsivän erilaisesta taustastaan arkielämässä. Samaan yhteyteen kerrotaan erityisesti *näkyvien maahanmuuttajien eli somalien* vaikeudet työllistyä. Tutkimuksen kohteena olevat somalilaiset itsekin ajattelivat selvän erilaisuutensa vaikuttavan heidän työllistymisongelmiin. Jos tutkimus esittää lähes faktana sen, että etnisellä taustalla saattaa olla merkitystä, koska somalilaiset itse kokemustensa mukaan näin kertovat, näin se todennäköisesti on. Suuressa osassa somalitutkimuksia Suomen somalilaiset itse raportoivat kärsivänsä ainakin jossain määrin erilaisuutensa aiheuttamista ongelmista.

Sosiaaliset kontaktit toisten somalialaisten sekä suomalaisten kanssa

Somalialaisten ja suomalaisten väliset sosiaaliset kontaktit näyttävät molempien tutkimustapojen mukaan painottuvan eniten viranomaiskontakteihin. Somalialaisten omat kokemukset kontakteista vaihtelevat, mutta huonot kokemukset näyttäisivät korostuvan. Viranomaisten ja muun muassa terveydenhuoltohenkilöstön kanssa koetaan toisinaan kommunikointiongelmia ja tyytymättömyyttä heidän tapoihin toteuttaa asioita. Esimerkiksi hallinnollisessa tutkimuksessa somalilaiset olivat tyytymättömiä sosiaalityöntekijöihin, koska heidän omia odotuksiaan ei heidän mielestä täytetty tapaamisissa. Samassa yhteydessä todettiin kuitenkin myös, kuinka vaikeaa somalialaisilla on luottaa vieraisiin auttajiin henkilökohtaisten asioiden käsittelyssä ja omia kokemuksia voi olla hankalaa työstää suomalaisen sosiaalityöntekijän kanssa. Monesti kuitenkin kerrottiin että somalilaiset kohtasivat paljon epäasiallista suhtautumista ja asenteellisuutta erilaisissa virallisissa tilanteissa. Esimerkiksi etnografinen tutkimus esittää terveydenhoitohenkilökunnan lähes puhtaasti kielteisesti somalialaisiin suhtautuvana, niin somalialaisten itsensä kokemana kuin tutkimuksen tulkitsemana. Poikkeuksena eräässä etnografiassa esitettiin ”hyvä” maahanmuuttajien opettaja, joka oli rento, ymmärtäväinen ja joustava – ikäänkuin esimerkkinä hyvästä kontaktista ja hyvästä

viranomaisesta. Kaikkia kokemuksia ei kuitenkaan voi tutkimuksissakaan tyhjentävästi esittää, eikä aina voida tietää, kuinka väärinymmärretyiksi myös viranomaiset voivat joissain tilanteissa tulla, ja kuinka heidän käyttäytyminen on voitu tulkita ennakkoluuloisuudeksi.

Ennakkoluulojen esittämisen lisäksi etnografinen tutkimus tuo esiin, kuinka esimerkiksi somalialaisten huonot kokemukset suomalaisista viranomaisista vaikuttavat jatkossakin somalialaisten esioletuksiin suomalaisista lähtökohtaisesti pahoina ihmisinä. Tutkimuksen mukaan Suomi siis koetaan epäoikeudenmukaisena valtiona, ja rasistisuus länsimaisessa yhteiskunnassa otetaan ikäänkuin selviönä. Suomalaisen yhteiskunnan rakenteellinen rasismi on esioletus, mikä ohjaa somalialaisten käsityksiä suomalaisista. Joissain tutkimuksissa ennakkoluuloinen yhteiskunta on itsestänselvyys, joka myös ohjaa tutkimuksen tekoa. Suomi onkin vielä tottumaton maahanmuuttomaa, mikä tuodaan tutkimuksissa monessa yhteydessä esiin. Mutta mikäli somalialaisilla on oletuksena kokemusten perusteella syntynyt kuva suomalaisista pysyvästi rasisteina, ennakkoluulojen kitkeminen Suomesta voi senkin takia olla vaikeaa. Samoin yhteistyötä suomalaisten ja somalialaisten välillä voi olla erittäin vaikeaa toteuttaa molempien puolisten oletusten takia.

Somalialaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja ja rasismia tuotiin siis esiin viranomaisten kohdalla, mutta 90-luvun puolivälin hallinnollinen tutkimus esittää, että esimerkiksi henkilökunta eräässä vastaanottokeskuksessa ei olisi kovinkaan rasistinen, tai sitä ei ainakaan kyseisessä tutkimuksessa nostettu juurikaan esille. Turvapaikkahaastattelussa 71 prosenttia somalialaisista katsoi, että suomalaiset viranomaiset olivat hoitaneet asiat hyvin tai erittäin hyvin. Mutta jos otetaan huomioon haastattelun ajankohta, somalialaiset eivät olleet viipyneet Suomessa vielä kovinkaan kauan, jolloin kokemuksia monista viranomaisista ei todennäköisesti juuri ollut. Suomalaisia virkamiehiä tuskin myöskään arvosteltaisiin suoraan viranomaishaastattelussa, joka liittyi turvapaikan saamiseen.

Sosiaaliset kokemukset somalialaisten ja suomalaisten välillä eivät tietenkään rajoitu vain viranomaiskontakteihin. Tutkimuksissa tuotiin esiin lisäksi niin sanottuja tavallisia kontakteja, ja niistä korostui myös niiden valitettava vähäisyys. Somalialaisten kerrottiin molemmissa tutkimustyypeissä kokevan suomalaiset ihmiset ahdasmielisinä ja syrjivinä. Tietenkin esiin tuotiin myös joitain hyviä kokemuksia joita somalialaisilla oli suomalaisista, mutta huonot kokemukset painottuivat tutkimuksissa. Ongelmina kontaktien vähäisyydessä ja laadussa voidaan nähdä juuri kommunikointiongelmat ja erilaisten kulttuurien edustajien vaikeudet ymmärtää toisiaan. Kuitenkin

esimerkiksi somalinaisten mielestä suomalaiset edustavat ikäänkuin enemmänkin ”pahaa”, jolloin ilmeisesti toiset somalialaiset sen sijaan ”hyvää”. Somalialaisten keskinäiset välit eivät kuitenkaan aina ole niin yksioikoisia, kuten myöhemmin tulen toteamaan.

Somalialaiset näyttävät tutkimusten mukaan luokittelevan suomalaiset sukupuolen mukaan tietynlaisiksi, ja nimenomaan kokemustensa pohjalta: suomalainen mies on useasti sulkeutunut tai humalainen, kun taas nainen on enemmän avoin ja ihailtavasti yhdistänyt työn ja perheen. Tutkimusten mukaan naisiin ei kuitenkaan juuri oltu kontakteissa viranomaiskontaktien ulkopuolella. Lieneekö suomalaisesta naisesta ajateltu avoimuus kuitenkin pelkkää oletusta, jos kontakteja suomalaisten ja somalialaisten naisten välillä ei todellisuudessa juuri ollut? Samoin oletus suomalaisen miehen ainaisesta sulkeutuneisuudesta pitänee yllä käsitystä suomalaisuudesta tietynlaisena, helposti yleistettävänä kansallisuutena. Toisaalta kategorisoiva yleistäminen molemminpuolin vain todistaa ihmisten tyypillisen tarpeen kategorisoida ja luokitella toisia.

Tutkimuksissa kuvailtiin selkeästi, kuinka sosiaaliset kontaktit somalialaisten kesken olivat erittäin tärkeitä. Näin olettaisikin olevan vieraassa ympäristössä, jossa kohdataan uusia haasteita ja omat entiset verkostot ovat pakon sanelemana pienentyneet. Sosiaalisia verkostoja kerrottiin rakennettavan Suomen sisällä, jolloin moneen asiaan saatiin sellaista tukea, jota suomalaisilta ei voitu saada. Onkin ymmärrettävää, että samassa tilanteessa olevat ymmärtävät toisiaan parhaiten. Verkostot ovat kuitenkin muodostuneet vähitellen, huomioiden sen, että etenkin 90-luvun alkupuolen Suomessa somalialaisia oli vielä vähän, eikä alkuperäisiä somalialaisten keskinäisiä verkostoja ollut. Hallinnollinen tutkimus 90-luvun puolivälistä toteaa, että etenkin miehille sosiaaliset verkostot Suomessa ovat tärkeitä. Naisten verkostojen vähäisyys selittyy naisten keskittymisellä perinteisesti kotiin ja perheeseen myös Suomessa. Naisilla oli tutkimuksen mukaan myös Somaliassa suppeammat verkostot kuin miehillä. Todettakoon kuitenkin monissa tutkimuksissa esitetty tosiasia, että koska somalinaisten aiemmat perhe- ja ystäväverkostot hajosivat pakolaisuuden takia, jolloin kodin- ja lasten hoitotaakka muuttui naiselle yksin liian suureksi kantaa, niin miehetkin alkoivat osallistumaan kodin asioihin enemmän. Naisillakin oli verkostoja Somaliassa, mutta eri tavalla ja kapeammin kuin miehillä. 2000-luvulla tehdyssä etnografiassa, eli suhteellisen tuoreessa tutkimuksessa todettiin myös, että naisilla ja miehillä on Suomessa lähinnä somalialaisia ystäviä, ei juuri suomalaisia. Suomalaisten ja somalialaisten keskinäisten kontaktien määrä ei siis ainakaan tutkimusten mukaan ole merkittävästi kohentunut 20 vuoden kuluessa. Somalialaiset yhä näyttäisivät keskittyvän lähtökohtaisesti omaan tuttuun elinpiiriinsä, koska he

eivät vieläkään koe kuuluvansa Suomeen. Syntyy hankala kierre jota on vaikea katkaista, mikäli kumpikaan osapuoli ei ole valmis tekemään työtä kierteen katkaisemiseksi.

Hallinnollinen tutkimus 90-luvun puolesta välistä osoittaa etteivät somalialaisten keskinäisetkään välit yleisesti ottaen ole aina niin yksinkertaiset. Se esittelee somalialaisilla olleen lukuisia etnisiä järjestöjä 90-luvun alussa erityisesti Helsingissä. Tutkimuksessa kerrotaan että tutkittujen järjestöjen edustajat väittävät niiden olevan avoimia kaikille somalialaisille, yhtä järjestöä lukuunottamatta. Tutkimus halunnee osoittaa monien somalialaisten epäilevän etnisten järjestöjen kykyjä muun muassa luoda yhteisöllisyyttä, yhteisten ongelmien käsittelyä ja somalialaisten yhteenkokoamista. Tiettyjen järjestöjen, joilla on valtaa esimerkiksi suhteessa julkisuuteen, pelätään luovan Suomen somalialaisista sellaista kuvaa, mikä ei ole yleistettävissä kaikkiin somalialaisiin. Suomessa olevien somalialaisten kesken osoitettiin olevan epätasaisia valta-asetelmia ja keskinäistä luottamuspulaa. Tutkimuksessa todetaankin, että Somalian historian takia keskinäisen yhteisöllisyyden luominen on haastavaa Suomessakin. Monessa yhteydessä tuotiin myös esiin somalialaisten keskinäinen varauksellisuus heidän omien sanojensa mukaan. Kuitenkin somalialaisten keskinäiset suhteet joita monessa tutkimuksessa korostetaan, lienevät huomattavan tärkeitä Suomessa asuville somalialaisille. Kaikki tällaiset järjestöt eivät siis kuitenkaan liene tärkeitä kaikille, vaan joillekin jopa tarpeettomia.

Muutamassa etnografiassa erityisesti tuotiin esiin lähes itsestäänselvänä totuutena esimerkiksi somalialaisten naisten tai nuorten poikien keskinäinen solidaarisuus. Yhteiset kysymykset ja kokemukset yhdistävät toki somalialaisten alaryhmiä, mutta yhteisyys osoitettiin lähes kyseenalaistamatta olemassaolevaksi. Vain muutamassa yhteydessä tutkimuksissa tuotiin esiin mahdollisia erimielisyyksiä, tai ”poikkeavia” somalialaisia, jotka eivät ikään kuin kuulu joukkoon. Heidän oletettu samuus ja yhteisyys eivät kuitenkaan oletettavasti koske kaikkia somalialaisia, esimerkiksi somalialaisten keskinäinen verkostoituminen Suomessa ei käsittäne kaikkia naisia. Eivät kaikki somalialaiset Suomessakaan koe samoja asioita tärkeiksi, mitä ei joko huomioida tutkimuksissa, tai sitten heidän keskinäinen erilaisuus esitetään lähinnä poikkeuksena.

Somalialaisten tärkeimmät sosiaaliset kontaktit tapahtuvat perinteisen ajattelun mukaan perheen sisällä, onhan perhe olennaisin sosiaalinen yksikkö. Perhe ja suku ovat somalialaisille siis ihmisistä tärkeimpiä, niinkuin kollektiivisessa kulttuurissa perinteisesti on. Perhe voi myös olla elämää hankaloittava tekijä Suomen somalialaisten elämässä, ainakin länsimaisin silmin katsottuna.

Esimerkiksi somalialaiset nuoret joutuvat usein kahden voimakkaan vaikutteen väliin yrittäessään pärjätä suomalaisessa koulutuskeskeisessä yhteiskunnassa, jossa vallitsevat länsimaiset normit ja arvot. Tai uskonnollisten somalialaisten vanhempien silmin se on yhtä kuin länsimainen arvottomuus. Eräissä etnografiassa perhe painostaa nuoria pitämään kiinni arvoistaan niin, että koulunkäynti hankaloituisi merkittävästi. Suomalainen koulutusjärjestelmä ja kouluympäristö sisältävät sellaisia arvoja, jossa omia lapsia ei haluta kasvattaa. Samoin tutkimuksessa esitetään, kuinka tyttöjä painostetaan perinteiden mukaiseen rooliin äitinä, jolloin koulutuksen merkitys on vähäisempää. Länsimaisittain tulkittuna tutkimuksesta syntyi kuva tyttöjen tulevaisuudesta, jossa heidän olisi mahdoton edetä elämässä tavalla, johon ”me suomalaiset” olemme tottuneet. Suomalainen yhteiskunta antanee kuitenkin määrällisesti enemmän vaihtoehtoja tytöille, jolloin voitaisiin valita toisinkin jos niin halutaan. On tietenkin odotettavissa että uusi ympäristö pelottaa lapsiaan hitaammin sopeutuvia vanhempia, jolloin syntyykin uhkakuvia äärimmilleen ”länsimaistuvista” lapsista. Uudessa ja pelottavassa tilanteessa ei myöskään ole ennenkuulumatonta tällainen käytös vanhemmilta, jolla ehkä enemmänkin vahingoitetaan hankaloittamalla lasten koulutusta ja yhteiskuntaan integroitumista, vaikka hyvää tarkoitetaankin.

Hallinnollisen tutkimuksen mukaan perhe saattaa lisäksi vaikeuttaa erityisesti nuorten naisten ja äitien elämää. Monilapsinen perhe sekä kodinhoito vievät aikaa koulutukselta ja mahdollisilta ulkopuolisilta kontakteilta. Täten todetaan että sosiaalisia kontakteja ei synny ja mahdollisuus niin sanottuun hyvään tulevaisuuteen länsimaisessa yhteiskunnassa pienenee. Näistä syistä nuoret somalialaiset eivät integroidu suomalaiseen yhteiskuntaan ja eristäytyvät ympäristöstään seurustellessaan vain muiden somalialaisten kanssa. Nuorten naisten omat tulevaisuuden haaveet voivat kuitenkin olla toisenlaiset, kuin se mihin länsimaissa kannustetaan. On silti hyvä, että Suomessa pyritään osoittamaan nuorille naisille ne mahdollisuudet, joita Suomessa asuessa on. Muun muassa suomalaisten viranomaisten olisi syytä pitää mielessä, että joillain eri kulttuurin edustajilla voi kaikista mahdollisuuksista huolimatta olla päällimmäisenä tavoitteena elää niinkuin perinteisesti kotimaassa on eletty, hankaloitti se integroitumista tai ei.

Samalla tavalla eräissä etnografiassa selvitetään, kuinka nuorilla pojilla on hieman vastaavia integroitumisongelmia kuin nuorilla naisilla ja äideillä. Somalialaisten nuorukaisten todetaan marginalisoituvan ja tippuvan yhteiskunnan ulkopuolelle nimenomaan vajavaisten kontaktien takia. He seurustelevat lähinnä vain joko oman etnisen ryhmän sisällä tai sen lisäksi suomalaisten ongelmanuorten kanssa. Myös välit omaan perheeseen voivat tulehtua perheen arvoille

sopimattomien elintapojen vuoksi. Tutkimuksessa osoitetaan, kuinka yhteiskunta ei osaa huomioida näitä nuoria tarpeeksi, ja viralliset kontaktitkin jäävät riittämättömiksi muuttaakseen nuorten elämiä. Sekä yhteiskunnallisilla että niin sanotusti tavallisilla, ihmisten välisillä kontakteilla on siis olennaisen paljon merkitystä vähemmistöryhmien integroitumisessa. Tutkimuksen tavoitteena on ilmeisesti autenttisesti osoittaa, kuinka pieleen menneet kontaktit tai toimenpiteet vaikuttavat somalialaisten poikien tulevaisuuteen ja kykyyn elää tässä yhteiskunnassa, ja kuinka tärkeää olisi pyrkiä korjaamaan nämä virheet.

5.3. Havaintoja teemojen ulkopuolelta

Yleisesti tarkasteltuna lähes kaikki tarkastellut tutkimukset, sekä hallinnolliset että etnografiset, pitivät ainakin tietyllä tapaa ongelmadiskurssia yllä. Somalialaisten arkielämä Suomessa vähemmistön edustajina esitettiin ongelmallisena, vaikeana ja monella tapaa haasteellisena. Pakolaisuus Suomessa tuotiin esille lähinnä ongelmallisena asiana. Somalialaisten itse sanottiin kokevan että pakolaisena oleminen on leimaavaa ja ahdistavaa. Turvapaikanhakuun ja uuteen maahan muuttamiseen liitetyt ja raportoidut asiat olivat lähinnä pelkästään ongelmallisia. Esimerkiksi vastaanottokeskusajan ilmoitettiin olevan vaikeaa: somalialaiset tunsivat ahdistusta ja masennusta, sekä epätietoisuutta tulevaisuudesta, oman perheen voinnista ja ylipäätään Somalian tilanteesta. Kaiken tämän hankaluuden ja ikävyyden kääntöpuolena on tietenkin tyytyväisyyttä ja onnellisuutta tuottavat asiat Suomessa, kuten vapaus ja koulutus, joita ei tietenkään kokonaan unohdettu tutkimuksissa. Ongelmallisuus tuotiin kuitenkin esille itsestäänselvänä ja oletettavampana totuutena kuin mukavat asiat Suomessa. Elämisen ongelmallisuus ja lukuisat vaikeudet antoivat ikäänkuin syyn näiden tutkimuksien tekemiselle. Onhan selvää, että vaikeaan ja ongelmalliseen asiaan on puututtava ja sitä on tutkittava, jotta asiaa voidaan viedä eteenpäin. Kuitenkin pelkästään haastavassa valossa esitettävät somalialaiset piirtyvät ihmisten mieliin pelkästään negatiivisena ihmisryhmänä, mikäli tutkimus tuo Suomessa asuvan vähemmistöryhmän esiin aina ongelmadiskurssissa median tapaan. Tutkimukset eivät kuitenkaan syöllisty somalialaisten ongelmalliseksi leimoittamiseen kovin räikeästi, onhan ainakin etnografioiden lähtökohtana luoda kuvaa kulttuurillisesti erilaisesta ihmisryhmästä mahdollisimman monipuolisesti. Ongelmallisuus näyttää silti lähes poikkeuksetta olevan osa kaikkien somalialaisten elämää Suomessa, jota ei ole siten syytä unohtakaan tutkimuksia tehdessä. On vain kyse siitä, kuinka paljon ja millä tavalla ongelmat ja haasteet tuodaan esiin.

Molempien tyyppiset tutkimukset näyttävät tietyllä tapaa syyllistyvän keskenään samanlaisiin yleistyksiin. Tutkimusten tulokset ja tutkimuksissa esitetyt asiat eivät nimittäin ole yksinkertaisesti yleistettävissä koskemaan yleisesti somalialaisia. Tutkimusten kohteinahan ovat somalialaiset Suomessa, ja tutkimuksissa tiedostetaan somalialaisten edustuksen niin sanottu puutteellisuus. Tutkimuksissa käsiteltävät somalialaiset eivät edusta koko laajaa somalialaisten diasporaa, vaan ainoastaan Suomessa eläviä somalialaisia. Suomen somalialaiset edustavatkin pientä joukkoa somalialaisista yleensä. Merkittävämpi puute onkin se, että Suomessa asuvat somalialaiset ovat suurimmilta osin alunperin kaupunkilaisväestöä ja vähintään keskituloisia, vaikka todellisuudessa suurin osa maailman somalialaisista on paimentolaisia. Heillä ei kenties ole ollut samanlaista mahdollisuutta lähteä maanpakoon, ainakaan näin kauas. Tällainen puute tutkimuksissa ei kuitenkaan ole tutkimustiedon laatua tai käytettävyyttä heikentävä seikka, vaan pelkkä huomio, sillä tarkastelstujen tutkimusten nimenomainen tarkoitus on ollut selvittää ”totuutta” Suomen somalialaisista.

Etnografisissa tutkimuksissa esiintyy sen sijaan toisinaan tietynlaista yleistämistä, nimittäin yksiselitteisen ”totuuden” esittämistä. Vaikka erityisesti juuri etnografinen tutkimus pyrkii olemaan syyllistymättä subjektiivisen tutkimustiedon esittämiseen, sitä silti toisinaan esiintyy. Muutamassa etnografiassa luodaan rivien välistä käsitystä yhdestä ainoasta ja yksiselitteisestä totuudesta, sen esittäessä somalialaisen yhteiskunnan ja sen tavat, arvot ja moraalitottumukset puhtaasti tietynlaisina. Esimerkiksi naisista vähemmistönä puhuttaessa, heidän arvonsa ja asenteensa, sekä tarpeensa ja tavoitteensa saatetaan esittää hyvinkin samanlaisina toistensa kanssa. Jossain määrin voidaan ehkä sanoa, että somalialaiset ovat kansana melko yhtenäinen ja että he ovat tavoiltaan toistensa kaltaisia, mutta todellisuudessa toimintatapoja ja arvoja lienee kuitenkin koko maailman somalialaisten sekä Suomen somalialaisten keskuudessa enemmän kuin annetaan ymmärtää. Suomessa elävien ja tutkimusten kohteina olevien pienten somalialaisten ryhmien arvoperusta tuodaan esiin erityisen yhtenäisenä. Etnografisista tarinoista luodaan ”totuutta”, jonka tutkimusten lukija helposti siirtää koskemaan kokonaista ihmisryhmää. Myöskään tutkimusten pienten kohderyhmien yhteinen ”todellisuus” ei liene aivan niin yhtenäinen kuin esitetään. Etnografioiden tavoitteena on tuoda esiin tutkimuskohteen omalaatuinen elämä, sen tavat ja arvot, sekä ongelmat ja haasteet, eikä luoda yksiselitteistä kuvaa kokonaisuudesta. Tavoite näyttää joskus unohtuvan asioiden tullessa esiin ”yleisesti”, vaikka todellisuudessa esitetäänkin vain pienen kohderyhmän omaa todellisuutta.

Kaikkia tutkimuksia yksi yhdistävä piirre näyttää olevan yhteiskunnan epäkohtien osoittaminen ja muutokseen ohjaaminen. Tutkimuksissa halutaan ikäänkuin ohjata ihmisiä ja suomalaista hyvinvointivaltiota pyrkimään yhteisiin tavoitteisiin maahanmuuttoasioissa ja toimimaan ihmisoikeuksien mukaisesti. Esimerkiksi eräs hallinnollinen tutkimus painottaa, kuinka ihmisoikeuksiin kuuluu, että myös Suomessa asuvilla somalialaisilla, niin lapsilla kuin aikuisilla, on oikeus mahdollisimman laadukkaaseen koulutukseen ja sen myötä tulevaisuuteen. Tutkimuksissa osoitetaan, että somalialaisille kuuluvat samat oikeudet ja mahdollisuudet kuin suomalaisille. Somalialaisten velvoitteista osana suomalaista yhteiskuntaa ei puhuta yhtä paljon kuin heidän oikeuksistaan. Enemmänkin suomalaista hyvinvointivaltiota kritisoidaan ja arvostellaan maahanmuuttajia käsittelevien asioiden huonosta hoidosta. Monessa tutkimuksessa mainitaan Suomen valtion vajavainen kyky huomioida Suomessa asuvia somalialaisia osana ”meitä” ja silti maahanmuuttajina *erityistarpeineen*. Tällainen somalialaisten asioiden ajaminen ja toimivamman yhteiskunnan tavoittelu korostui useasti tutkimuksissa, ja joitain tutkimuksia, erityisesti hallinnollisia, kohdennettiin selvästi suomalaisille toimijoille ja yhteiskunnassa vaikuttaville ihmisille.

Erityisesti etnografisessa tutkimuksessa kohdistettiin kritiikkiä myös tiedotusvälineitä kohtaan, koskien tapaa jolla somalialaiset esitetään. Median luoman kuvan kerrottiin olevan yksipuolinen ja vaikuttavan suomalaisten käsityksiin somalialaisista. Myös monen somalialaisen omat kokemukset mediasta ja sen vaikutuksista heidän arkielämäänsä tuotiin esiin. Media esitettiin lähinnä somalialaisia leimaavana yhteiskunnallisena toimijana, ja siten heidän elämää hankaloittavana tekijänä. Median vaikutus ilmeni erityisesti laman aikana, jolloin somalialaiset tulivat tutkimusten mukaan suomalaisille tutuiksi lähinnä ongelmallisessa valossa, ja tämän ikävän valon kerrottiin yhä varjostavan heidän elämää Suomessa. Myös nykyisen median toimintaa moitittiin ja kerrottiin kuinka ”media on tehnyt niin ja näin”. Tällä tavalla tutkimus rakentaa erontekoa mediaan, ja korostaa omaa toimintaansa erilaiseksi kuin median. Tutkimusmaailman toiminta esitetään siten hyvässä valossa tiedotusvälineitä kritisoimalla ja osoittamalla, että tutkimus harvemmin syyllistyy median kaltaiseen toimintaan. Tiedotusvälineiden tarkastelu osana somalialaisia koskevaa keskustelulenttää osoittaa samalla tiedotusvälineiden merkityksen mielipiteiden muokkaajana ja ennakkoluulojenkin synnyttäjänä. Samaan tapaan osoitetaan tutkimusten vaikuttavuus, jonka toivotaan olevan toisenlainen kuin median.

Kenties juuri median ja yleisen keskustelun luoman negatiivisen käsityksen takia Suomen

somalialaiset joutuvat todistelemaan olevansa ”hyviä” somalialaisia. Esimerkiksi hallinnollinen tutkimus esittelee henkilön, joka vakuutti tutkijalle haluavansa tehdä töitä ja olevansa aktiivinen ja ahkera. Hän kuitenkin halusi myös palata Somaliaan, eikä siksi ollut motivoitunut opiskelemaan Suomessa. Tutkimus selittää kyseisen henkilön käytöstä turhautumisella, ja että siksi tämä ei osaa hyödyntää mahdollisuuksiaan. Sama pätee tutkimuksen mukaan moniin somalialaisiin, joilla tilanteeseen turhautuminen vaikuttaa motivaation yrittää. Samalla tutkimuksessa korostetaan, kuinka suurin osa Suomen somalialaisista opiskelee ja näkee vaivaa elämänsä eteenpäin viemiseen. Tutkimuksessa sanotaan, että Suomessa pärjääminen on vaatinut somalialaisilta erityisen paljon *motivaatiota* ja *henkilökohtaista kapasiteettia*. Tällaisten termien käytöllä haluttaneen korostaa somalialaisten kyvykkyyttä ja aktiivisuutta, joita juuri median antaman käsityksen mukaan ei olisikaan. Toisessa hallinnollisessa tutkimuksessa tuodaan myös esille kuinka somalialaiset itse korostavat opiskelun ja työn merkitystä. Tutkimus painottaa heidän kokevan kuinka työn tekeminen saa heidät tuntemaan itsensä tärkeiksi, ja kuinka työllä on suuri merkitys elannon tuottajana. Näin halutaan tuottaa kuvaa somalialaisista työteliäinä ja ahkerina ihmisinä. Ikäänkuin tutkimuksissa haluttaisiin korjata ne virheet joita on tehty, kun somalialaisista on yleisessä keskustelussa rakennettu negatiivista kuvaa.

Tutkimuksissa tuotetaan toisinaan myös tietoa, joka on joko itsestäänselvää tai muuten ehkä vähemmän tarpeellista. Esimerkiksi etnografiassa, jossa etnografiseen tutkimustyyliin uskollisesti tarkasteltiin naisten normaalia, jokapäiväistä arkielämää: tutkimuksessa todetaan, kuinka somalialaisten arkielämä, lasten hoito, kodin hoito ja arjen pyörittäminen Suomessa ei lopulta eroa suomalaisten kotiäitien arjesta paljoakaan. Onko siten tutkimusten lähtökohtana ollut, että samassa kontekstissa ja samojen reunaehtojen kanssa elävillä perheillä arki olisi merkittävästi toisistaan poikkeavaa? Tietenkin oma syväälle sisäisetty kulttuuri ja erot esimerkiksi lasten määrässä värjätävät arkea ja kodin elämää. Mutta jos perimmäiset elämisen puitteet ovat samat liittyen esimerkiksi lastenhoitoon ja asumiseen, on oletettavaa että arki on samanlaista pärjäämistä niin suomalaisilla kuin somalialaisilla äideillä ja isillä. Tutkimuksen sisällön kannalta voi olla jopa tarpeetonta todeta, että suurin osa vanhemmista onkin melko samanlaisia keskenään, vaikka olisivatkin lähtöisin eri kulttuureista. Toisaalta, tieto erilaisuuksien samanlaisuuksista voi olla yllättävääkin, varsinkin jos halutaan pyrkiä ajattelemaan niin sanotusti monikulttuurisesti ja halutaan korostaa erilaisuuksia. Tietyissä asioissa erilaisuudella ei välttämättä olekaan niin paljon konkreettista merkitystä.

Myös hallinnollinen tutkimus tuottaa joskus tietoa, jolla ei liene juurikaan merkitystä ”totuuden”

tuottamisen tai tilanteen muuttamisen kannalta. Tutkimus 90-luvun alkupuolelta on esimerkiksi tuottanut tilastoja, joissa selvitettiin että elämäänsä yleisesti tyytyväiset somalialaiset pitivät kunnallista sairaanhoitoa parempana kuin tyytymättömät, ja että asuntoon tyytyväiset pitivät kunnan sosiaalisia palveluja riittävinä ja valittivat harvemmin turvapaikkapäätöksistä kuin tyytymättömät. Tulokset yleisesti tyytyväisten vähemmästä valittamisesta muun muassa sairaanhoidon, sosiaalisten palveluiden riittämättömyydestä ja turvapaikkapäätöksistä luo vaikutelman tutkimuksellisista kehäpäätelmistä. Onhan oletettavaa, että yleisesti tyytyväiset kokivat myös sairaanhoidon hyväksi, koska todennäköisesti muutenkin tarvitsivat sitä vähemmän, tai sitten sitä tarvitessaan osasivat arvostaa kunnallista sairaanhoitoa ja palveluita. Mahdollisesti tulokset olisivat voineet olla toisetkin, mutta kyseiset tulokset vain vahvistavat käsitystä tyytyväisten tyytyväisyydestä. Myös tilasto, jossa selvitettiin suomen kielen oppimiseen suhtautumista paikkakunnittain tuottaa tietoa, jolla ei liene konkreettista merkitystä esimerkiksi koulutuksen kehittämisen kannalta. Se että tietyllä paikkakunnalla suhtaudutaan suomen kielen oppimiseen vaisummin kuin toisella paikkakunnalla antaa vain vaivaisia viitteitä siitä, missä opetuksen tasoa ehkä voisi parantaa. Opiskelijan suhtautuminen oppimiseen on eri asia kuin oppiminen tai opetuksen laatu. Tällainen selvitys olisi syytä toteuttaa paikkakunnittain, mikäli kielikoulutusta halutaan kehittää paikallisesti. Toisinaan tutkimuksissa siis etsitään erikoisia asiayhteyksiä ilman että kyseisen tiedon tarvetta tai asiayhteyden taustoja perusteltaisiin.

Tutkimustiedon esittämistavat

Etnografinen ja hallinnollinen tutkimus eroaa toisistaan erilaisten tiedon tarpeiden lisäksi selkeimmin tavoissa, joilla ne tuovat tutkimustietoa esiin. Etnografialle on tyypillistä ihmisläheinen ote, joka ilmenee humanistisena tapana tulkita ja esittää asioita. Etnografioissa luodaan usein vaikutelmaa tutkittavan ja tutkijan välisestä keskinäisestä luottamuksesta, joka on syntynyt pitkän kenttäjakson aikana. Halutaan myös antaa kuva ymmärtäväisestä tutkijasta, joka ilmaisee asiat juuri niin kuin ne on koettu. Etnografinen tutkimus analysoi elämäkertapohjaisesti tutkittavien omia kokemuksia. Traumot ja tuskatkin halutaan tuoda ilmi, kenties hieman dramatisoiden, mutta ei liioitellen. Myös eettiset tutkimustavat huomioidaan tutkimuksia toteuttaessa nimenomaan kipeitä kokemuksia käsitellessä.

Etnografioissa tutkijan läsnäoloa ei haluta salailla, vaan sitä enemmänkin tuodaan esiin. Näin tutkimustiedosta ja tutkittavasta maailmasta syntyy autenttinen vaikutelma. Tutkijan ääni on siis

tietyllä tavalla ”totuuden” ääni, vaikka suuri osa etnografisen tutkimusraportin sisällöstä koostuukin yleensä tutkittavien omasta äänestä. Tutkittavien oman äänen esiintuonnilla voidaan vedota tunteisiin, ja luoda myös siten aito tuntu tapahtumiin. Etnografia on tieteellisen tiedon tuottamistapa, jolloin tiedon neutraalisuus ja pyrkimys objektiivisuuteen korostuu, vaikka samalla yleensä tunnustetaan tutkijan läsnäolo ja jonkinasteinen subjektiivisuus. Tutkimuksessa myös tuodaan esiin tietoisesti analyysoiva tutkija, joka kohtaa henkilökohtaisesti tutkimuskohteensa.

Toisinaan neutraali tieteellisyys ei ole niin selvästi esillä, esimerkiksi somalinalaisia käsitellessä tutkimusote on toisinaan tietyllä tavalla herkempi ja jopa tunteellinen. Voikin olla, että naisiin tutkimuskohteina liitetään automaattisesti niin sanotut pehmeät arvot, jolloin tutkimuksen tuottamistavassa ilmenee tietynlainen herkempi tapa katsoa maailmaa. Nuoria poikia käsitellessä sen sijaan tutkimuksesta välittyi keskinäisen luottamuksen ja jopa kaverillisuuden tunnelma, mutta vastaavaa herkkyyttä ei tullut esiin. Joten vaikkakin tutkimustieto tuotetaan neutraalina ja mahdollisimman objektiivisena, tutkijan omat lähtökohdat ja esioletukset tutkittavista ihmisistä luovat pohjan sille, kuinka tutkimus toteutetaan ja millaisia tapoja asioiden ilmaisussa käytetään.

Hallinnollisen tutkimuksen esittämistavat eroavat etnografisesta erityisesti sen virallisen otteen myötä. Tutkimusteksti on yleensä raportoivaa ja suoraa, ei samalla tavalla syväluotaavaa kuin etnografinen teksti. Hallinnollisen tutkimuksen tarkoitus on tuottaa tietoa lähtökohtaisesti hallinnollisiin tarpeisiin ja tuoda virallista, autorisoitua tietoa maahanmuuttajaryhmästä nimeltä somalialaiset. Hallinnollisista tutkimuksista kaksi onkin tuotettu aikana, jolloin somalialaisia koskevat kysymykset olivat erittäin tulenarkoja. Niin sanotulle konkreettiselle tiedolle uudesta asiasta oli tuolloin suuresti kysyntää. Hallinnollisen tutkimuksen käytännönläheisyys viittaakin juuri tutkimuksen tarpeeseen, se on yleensä selvästi suunnattu tietylle lukijakunnalle joka tuota tutkimustietoa tarvitsee. Hallinnollinen tutkimus voi sisältää suoria neuvoja, kuten esimerkiksi miten somalialaisia maahanmuuttajina tulisi kohdella, miten pitäisi neuvoa ja auttaa. Erityisesti hallinnollinen teksti sisältää jonkin verran muotoja ”pitäisi tehdä”, ”tulisi olla” ja niin edelleen.

Tutkimusten kohdistaminen on siis selvää, mikä ilmenee myös 90-luvun alun hallinnollisen tutkimuksen tavasta viitata somalialaisten kokemuksiin. Tutkimuksessa viitattiin surullisen kuuluisaan ”Georg Ots” –laivalle sijoittuneeseen välikohtaukseen vuonna 1991, kun suuri joukko somalialaisia saapui laivalla Suomeen ja sai tylyä kohtelua suomalaisilta viranomaisilta. Tutkimuksessa oletetaan lukijan tietävän tapauksen, koska kyseisessä tutkimuksessa tapausta

selviteltiin melko pintapuolisesti. Tutkimuksen ajankohtaan nähden on erittäin mahdollista, että tapahtuma on ollut silloin ihmisillä tuoreessa muistissa, mutta lopulta tällainen aiemmin tapahtuneeseen viittaus on kohdistettu ihmisille, jotka ovat asiasta kiinnostuneita tai asiaan perehtyneitä. Tutkimus siis perustuu oletukseen tietystä lukijakunnasta ja pohjatiedoista.

Hallinnollista ja etnografista tutkimusta on kuitenkin vaikea vertailla keskenään, mikä ei ole ollut tämän tutkimuksen suoranainen tarkoituskaan. Etnografiset tutkimukset ovat muotoutuneet tietynlaisiksi ja noudattavat tieteen sääntöjä melko tarkasti, kun taas hallinnollisia tutkimuksia ei vastaavasti sido samanlaiset odotukset. Pienestä lukumäärästään huolimatta tarkastelemani hallinnolliset tutkimukset erosivat toisistaan erittäin paljon. Toisessa hallinnollisessa tutkimuksessa esitetään enemmän faktoja tilastojen kautta, kun taas toisessa tutkimusaineistoa avataan monipuolisempaan tekstimuotoon. Siksi saattaakin olla hieman arveluttavaa eritellä miten hallinnollisessa ja etnografisessa tutkimuksessa ”yleensä” on tehty. Olen kuitenkin esittänyt havaintoni yleisesti todettuani että tutkimustyypeittäin on toimittu tietyllä tapaa.

5.4. Pohdintaa teemoista

Yleisesti ottaen somalialaisia käsittelevien tutkimusten keskustelun suunta on ollut tyyliltään ymmärtäväistä sekä monikulttuurisuutta korostavaa. Niin sanottu suvaitsevaisuuspuhe yhdistää niin hallinnollisia kuin etnografisia tutkimuksia ja yhteisenä tavoitteena halutaan ainakin näyttää olevan suvaitsevaisuuteen ja ”kulttuurisen rikkauteen” ohjaaminen. Tällainen puhe kuitenkin voi joissain yhteyksissä jättää allensa muitakin merkityksiä, jotka ehkä ovat tutkijoiltakin piilossa, ja niitä olenkin yrittänyt etsiä. Kaikki kohdetutkimusten tekijät olivat suomalaisia, joilla oli suomalainen yhteisö tai instituutio takanaan. Yleensä se oli yliopisto tai Sosiaali- ja terveysministeriö. Jokaisella näistä instituutiosta on taustalla omat ajattelumallit sekä arvot ja ihanteet, jotka eittämättä määrittävät paljolti sitä mitä tutkitaan ja miten tutkitaan. Suomalainen tutkimusmaailma on perimmäisiltä pyrkimyksiltään avoin, neutraali sekä kriittinen. Kuitenkin tutkimusyhteisöt osoittavat omat intressinsä tutkimuksissaan, eli sen mikä heille on tärkeää. Tietenkin tieteen tekemiseen kuuluu myös osoittaa asioita, joiden tulisi olla tärkeitä ja tarpeellisia myös muulle yhteiskunnalle. Näin juuri somalitutkimuskin vastaa suomalaisen yhteiskunnan konkreettisiin tarpeisiin kertomalla millaisia ovat Suomen somalialaiset, miksi he ovat Suomeen tulleet ja kuinka he elämänsä täällä elävät. Oli tutkimus sitten Sosiaali- ja terveysministeriön tarpeisiin tuotettu tai yliopiston akateemisen tiedontarpeen synnyttämä tuotos, määrittäyty se kuitenkin tekijänsä ja tämän

taustan kautta. Ei ole täydellistä puhtaan neutraalia tiedettä, vaan kuten jo aiemmin moneen otteeseen on todettu, tieto tuotetaan aina jostain näkökulmasta käsin. Vaikka tavoitteena olisi puhua yhteisistä asioista suvaitsevaisuutta korostaen, se tehdään kuitenkin aina omista lähtökohdista alkaen. Tietynlaisen asiaa-ajavan ja osoittavan puheen alle voidaan vahingossakin lakaista asioita, joista ei puhuta syystä tai toisesta. Jotkut asiat jäävät aina sanomatta.

Kahdentyyppiset tutkimukset korostavat siinä mielessä toistensa merkitystä, että se mitä toinen jättää sanomatta, tulee olemaan toisen agendalla kenties se tärkein asia. Yksinkertaisesti sanottuna hallinnollinen tutkimus perehtyy konkreettisempiin asioihin ja tutkii usein tilastollisesti ja formaalisti haastatellen, kun taas etnografinen tutkimus pureutuu tutkittavien arkeen ja tekee siitä omat tulkintansa. Esimerkkinä myös mainittakoon vaikkapa jotkin hankalat asiat, joihin toinen tutkimustyyppi ei puutu sen vaikeuden tai monimutkaisuuden takia, jolloin toinen taas ottaa sen erittäin tärkeänä asiana ja osoittaa sen merkityksen. Erilaiset tutkimukset myös vastaavat eri kysymyksiin eri aikoina. Tällainen tutkimustyyppien välinen kaksisuuntainen liike on jatkuvaa. Joskus toinen tutkimuksen tyyppi vastaa kysymykseen joka on voinut aiemmin jäädä auki asioiden ollessa vielä liian tuoreita tai tulenarkoja. Esimerkiksi tyttöjen ympärileikkaus ei enää ole sellainen arka asia, josta ei voitaisi puhua, vaan etnografioissa siitä keskustellaan avoimestikin. Tutkimukseni analyysin ulkopuolelle jäänyt Mulki Mölsän hallinnollinen tutkimus osoitti ympärileikkauskysymyksen merkittävyyden jo vuonna 1994, mutta kyseinen herkkään asiaan tarttuminen hallinnollisen tutkimustyyppin sisällä ja niin oleellisella hetkellä selittynee tutkijan omalla alkuperällä, joka ei nimenomaan ole suomalainen. Etnografinen tutkimus siis ikään kuin hauduttaa asioita hetken ja tarttuu syvempiin asioihin vasta hieman myöhemmin, kun aika ja ihmiset ovat siihen valmiimpia. Hallinnollinen tutkimus taas on perinteisesti ollut ja tulee olemaan tarpeen selittämään asioiden nimiä ja kertomaan mistä juuri nyt on kyse. Hallinnollisen tutkimuksen merkitys korostuu juuri virallisille toimijoille kiireellisen ja konkreettisen tiedon lisääjänä. Mutta mitä kauemmin uuden kulttuurin edustajat elävät joukossamme ja sekoittuvat kanssamme, sitä enemmän tarvitsemme myös ensi käden tietoa siitä, millaista arkielämää nämä ”toiset” elävät ja millaisiin arvoihin he uskovat.

Kuten julkisessa keskustelussa yleensä, myös tutkimusmaailmassa ja –kentällä tietyt toimijat saavat enemmän ääntä kuin toiset. Luonnollisesti se tieto, mitä eniten tarvitaan ja mille on todellista kysyntää tulisi olla keskustelussa päällimmäisenä. Usein kuitenkin tutkimusten tiedon laatu tai tiedon merkittävyys sinänsä eivät automaattisesti tee jostain tutkimuksesta varsinaista keskustelun

herättäjää, vaan enemmänkin tietynlainen tutkimus saa enemmän jalansijaa tai ääntä julkisessa keskustelussa. Se tiedonluoja tai tutkimusyhteisö, joka ikään kuin saa oikeutuksen olla esillä, muokkaa kuvaamme maailmasta ja käsitystämme esimerkiksi tietystä ihmisryhmästä. Hallinnollinen tutkimustyyli voi vastata välittömiin tiedontarpeisiin, mutta sen niin sanottu virallinen ote ei välttämättä saa merkittävää asemaa yleisenä tiedonlujana. Erilaiset tavat esittää tietoa, olivat ne sitten hallinnollisen virallinen tai etnografisen ymmärtäväinen, asettuvat tutkimuskentällä omaan paikkaansa rakentaen omalla tavallaan maailmaa. Erilaiset tavat kiinnittyvät eri tavoin todellisuuteen, jolloin hallinnollisen virallisuus ei kenties tavoita etnografisen tutkimuksen ihmisläheisyyden aikaansaamaa ymmärtävää ymmärtävyyttä, mikä taas omalta osaltaan saa sijaa kentältä juuri tutkimusotteensa takia. Epäkohtiin puuttuva realistinen ja ymmärtävä ote ja ongelmien osoittaminen saa kuulijoita, ehkä enemmän kuin määrälliset tosiasiat tai tilastot, jotka kuitenkin kätkevät sisäänsä olennaisen tärkeitä tietoja. Nämä yksinkertaisemmin esitetyt faktat kuitenkin kiirivät melko varmasti niiden korviin, joille sillä on konkreettista merkitystä ja tarvetta, eli päättäjille ja viranomaistoimijoille. Esimerkiksi juuri edellisessä kappaleessa mainittu hallinnollinen tutkimus tyttöjen ympärileikkauksista tarjosi tulenarkana aikana juuri sellaista käsinkosketeltavaa tietoa, mistä ”me suomalaiset” emme tienneet tarpeeksi, ja josta olimme hämmentyneen ymmällään, niin hallinnollisina toimijoina kuin yksityishenkilöinäkin.

Ensisijaisella keskustelunherättäjällä, eli jollain tietyllä tutkimuksella tai tutkimustyyppillä on toki myös vastuunsa suhteessa tiedon syntymiseen. Se mitä yhteiskunnassa oletetaan tärkeäksi, tulee enemmän esiin kuin se, mikä ehkä olisi tärkeää, mutta josta ei kuitenkaan puhuta. Suppea tietomäärä tai tiedon laatu voi myös aiheuttaa vinoutumia yleisessä keskustelussa ja sen myötä yleisissä käsityksissä esimerkiksi juuri Suomen somalialaisista. Aivan kuten media toisinaan syyllistyy tuomitsemaan ja yleistämään somalialaisia tai muita vähemmistöjä, myös tutkimusmaailman mahdollinen yksipuolisuus voi rakentaa kuvaa somalialaisista, joka ei kenties vastaa todellisuutta. Se tutkimus mikä saa eniten ääntä julkisuudessa, oli se sitten realistisen monipuolista tai ei, hallitsee sitä tietoa joka määrittelee meidän jokaisen maailmankuvaa. Nykyään kuitenkin on nähtävissä, että Suomen somalialaisia on voitu tutkia monelta kannalta ja somalialaisia onkin lähestytty eri tavoin, joten somalialaisista tuotettu tutkimus on tähän päivään mennessä muodostunut varsin kattavaksi. Jokaista tutkimusta tarvitaan, eritoten lisäämään tietoa, sekä sen myötä oppiaksemme lisää samalla sekä somalialaisista että suomalaisista.

6. Lopuksi

Olen tarkastellut käsiteltäviä tutkimuksia diskurssianalyttisiä menetelmiä löyhästi soveltaen ja sosiaalisen konstruktionismin kehystä väljästi noudattaen, jolla pyrin saamaan tutkimusten informatiivisen sisällön lisäksi teksteistä esiin muitakin merkityksiä.

Tutkimukselliset valinnat

Sosiaalinen konstruktionismi ja tutkittavan aineiston jossain määrin diskurssianalyttinen läpikäyminen tuotti vastauksia kysymyksiin, joita asetin tutkimukseni alussa. Sain vastauksia tutkimuskysymyksiini, selvitin miten somalialaiset on esitetty suomalaisessa etnografisessa ja hallinnollisessa tutkimuksessa 1990-luvulta alkaen, ja mitä kyseiset tutkimukset kertovat suomalaisesta tutkimusmaailmasta sekä arvostuksistamme ja tiedonintresseistämme. Tutkimuksen aineiston valinnan suoritin itse työni alkuvaiheessa, jolloin asetin tiettyjä rajoituksia aineistolle. Hylkäsin myös muutaman varteenotettavan tutkimuksen aineiston riittävyyden takia. Rajausvaiheessa jouduin lisäksi jättämään tutkimuksestani pois esimerkiksi informaatioarvoltaan merkittäviä somalialaissyntyisten kirjoittajien tutkimuksia selkeyden ja tutkimuksellisten tavoitteiden vuoksi.

Työni etenemistä ohjasi ensisijaisesti omat valintani esimerkiksi aineiston, kysymyksenasettelun ja rajausvalintojen suhteen. Myös helmikuussa 2009 vietetty aika Uppsalan Nordic Africa Institutessa edesauttoi gradutyön tekemistä, esimerkiksi tukemalla analyttisten valintojen tekoa. Tietokirjojen Afrikka Suomessa -projekti vaikutti päätöksiini aihetta valitessani.

Somalialaiset osana suomalaista yhteiskuntaa nyt ja tulevaisuudessa

Pohdin tutkimuksen alussa heijastaako somalialaisia koskeva tutkimus enemmänkin suomalaisen yhteiskunnan tilaa jossa somalialaiset elävät. Mietin myös, kuinka voimakkaasti suomalainen konteksti näkyy ja vaikuttaa tutkimusten tekoon, kun tarkasteltavien tutkimusten tarkoituksena on ollut löytää keinoja somalialaisten sopeuttamiseen ja ratkaisuja siihen liittyviin ongelmiin. Uskoin alunperin, että suomalainen tausta tutkimuksen teossa vaikuttaa tavalla tai toisella tutkimuksissa tehtyihin valintoihin ja että niin sanottu suomalaisuus näkyy tutkimuksissa. Monesti tutkimusten

tarkastelu loi kuvan tutkimusmaailman yleisestä suvaitsevaisuudesta ja suvaitsevaisuuden edistämisestä ennakkoluuloisessa yhteiskunnassa. Tutkimusten mukaan suomalainen yhteiskunta on yhä tietämätön ja ennakkoluuloinen niin somalialaisten kuin muidenkin ”erilaisten” maahanmuuttajaryhmien suhteen. Oma tausta ja monikulttuurisuuden lyhyt historia tekee Suomesta sen mikä se tänä päivänä on, mutta suomalaisuus itsessään on muutoksessa. Muutosta edesauttaa pienentyvä maailma, jossa sekä ihmisten että tiedon on kehittyneen teknologian ansiosta mahdollista liikkua helpommin kuin aiemmin.

Suomalainen tutkimus somalialaisista on sekä kontekstiin että aikaan sidottua. Kun somalialaiset ”ilmestyivät” Suomeen 1990-luvun alussa, oli aika ja yhteiskunnallinen tilanne toinen kuin nykyään. Esimerkiksi silloinen lama oli erilainen kuin nykyinen ongelmallinen taloustilanne. 1990-luvun lama väritti somalialaisten tuloa aivan toisella tavalla, esimerkiksi yleisessä keskustelussa somalialaisia syyllistettiin ”pakolaistulvasta” ja suomalaisten ihmisten elämien entisestään hankaloittamisesta. Ihmisiltä tuntui unohtuneen se, että somalialaisilla oli varsin vähän valinnanvaraa lähtiessään kotimaastaan pakolaisina turvaa hakemaan. Tällaisessa kiihkeässä tilanteessa 1990-luvun ensimmäiset somalialaisia koskevat tutkimukset syntyivät. Tiedontarve oli tuolloin tietyllä tapaa akuutimpi kuin nykyään, ja vähitellen ajan myötä tutkimusten sisällöt ja tarvevaatimukset ovat muuttuneet. Tämän päivän keskustelu maahanmuuttajista tuo muun muassa esille suomalaisessa yhteiskunnassa olevan maahanmuuttajien tarpeen työvoiman täydentäjinä.

2000-luvun vaihteessa ja ennen nykyistä lamaa tutkimus oli siis varsin erilaista verraten 1990-luvun alkuun. Vuosituhannen vaihteen taloudellinen vakavaraisuus valtion ja kuntien tasolla näkyi myös tutkimuksissa, somalialaisiin voitiin keskittyä myös jokapäiväisen elämän tasolla ja tehdä syvempää kuvausta somalialaisten arjesta ja muista asioista, joista ei aikaisemmin oltu tutkittu. Tämän hetkinen tilanne 2000-luvun loppupuolella näyttäytyy sen sijaan uudella tavalla niin tutkimuksissa kuin ihmisten suhtautumisessa maahanmuuttajiin. Maahanmuutto on erilaista kuin 20 vuotta sitten ja yhä siihen suhtaudutaan myös kriittisesti ja arvostellen. Tämän hetkisen yhteiskunnallisen tilanteen myötä ihmisten henkilökohtaiset elämäntilanteet ovat muuttuneet valitettavan monella huonoon suuntaan. Vastaavanlaisia syntipukkeja, kuten 1990-luvulla, on kenties helppo osoittaa maahanmuuttajien ja muiden ”erilaisten” joukosta. On kuitenkin muistettava, että 1990-luvun alun lama erosi nykyisestä muun muassa taustatekijöidensä ja syntysyidensä puolesta. Siten myös ihmisten omat ongelmat ja asenteet esimerkiksi somalialaisia kohtaan olivat erilaisia kuin tänä päivänä. Yhteneväisyyksiäkin toki on, taloudelliset puutteet aiheuttavat nykyäänkin suuria ongelmia

esimerkiksi perheissä ja koko yhteiskunnassa. Ongelmalliset asenteet sen sijaan ovat laajempaan kontekstiin sidottuja, eikä taloudelliset suhdanteet lopulta yksinään vaikuttane ihmisten suhtautumiseen ”erilaisia” kohtaan. Joten oletettavasti tänä päivänä 90-luvun ennakkoluuloista ollaan päästy, mutta uusia lienee kuitenkin ilmestynyt tilalle.

Haasteellinen ja mullistuksessa oleva yhteiskunnallinen tilanne näkyy siten tutkimusmaailmassakin. Mutta kuten todettu, etenkin etnografinen tutkimus syntyy hiljalleen pienellä viivellä. Tutkimukset syntyvät hitaasti pitkäaikaisia ilmiöitä tarkastellen ja sulatellen. Oletettavasti siis nykyisen haastavan yhteiskunnallisen tilanteen niin sanottu jälkipyykki käydään tutkimuksissa lähitulevaisuudessa. Tutkimusten nykyinen somalikuva on ajassa muotutunut ja tulee jatkamaan muotoutumistaan riippuen ympäröivästä yhteiskunnasta. Tulevaisuuden somalikuva tutkimuksissa tulee heijastumaan nykyajan ilmiöistä, joista nyt voidaan oletettavasti ainakin nykyisen ”maahanmuuttokriittisyyden” ja taloudellisen tilanteen olevan eräitä vaikuttavia tekijöitä. Myös maailman pieneneminen ja kasvava valveutuneisuus globaalin maailman ilmiöistä muokkaa kuvaa somalialaisista, joka luonnollisesti myös laajenee ja tarkentuu ajan kuluessa. Tarkasteltujen tutkimusten anti kertoo somalialaisista sen, mitä tällä aikavälillä on mahdollista kertoa. Kaikkea oleellista ei voida kartoittaa edes 20:ssa vuodessa, mutta mitä enemmän tutkimustietoa saadaan, sitä enemmän voidaan sanoa tiedettävän niin Suomen somalialaisista kuin suomalaisesta yhteiskunnasta jossa he elämäänsä rakentavat.

Lähteet

- Aallas, E. 1991, *Somalishokki*, Suomen pakolaisapu, Helsinki.
- Abdi, Y.O. 1992, *Somalina Suomessa*, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Pakolaistoimisto, Helsinki.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2001, "Somalis in Finland: The process of integration", *Variations on the theme of Somaliness. Proceedings of the EASS/SSIA International Congress of Somali Studies.*, ed. S.L. Muddle, Centre for Continuing Education, Åbo Akademi.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2004, *The icebreakers. Somali-speaking youth in metropolitan Helsinki with a focus on the context of formal education*, Population Research Institute, Helsinki.
- Alitolppa-Niitamo, A. 1994, *Somali refugees in Helsinki. Focus on social networks and the meaning of clan membership*, Helsinki Ministry of Social Affairs and Health Office.
- Assal, M.A.M. 2006, "Somalis and Sudanese in Norway - Religion, ethnicity/clan and politics in the diaspora" in *Diasporas within and without Africa*, eds. L. Manger & M.A.M. Assal, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala, pp. 165-196.
- Bariagaber, A. 2006, *Conflict and the refugee experience : flight, exile, and repatriation in the Horn of Africa*, Ashgate, Aldershot.
- Berns McGown, R. 1999, *Muslims in the diaspora. The Somali Communities of London and Toronto*, University of Toronto Press Incorporated, Toronto.
- Bjork, S.R. 2007, "Clan identities in practice: The Somali diaspora in Finland" in *Somalia: Diaspora and State Reconstitution In The Horn Of Africa*, eds. A.O. Farah, M. Muchie & J. Gundel, Adonis & Abbey Publishers Limited, London.
- Braziel, J.E. 2008, *Diaspora. An Introduction*, Blackwell Publishing Limited, Malden.
- Burr, V. 1995, *An introduction to social constructionism*, Routledge, London.
- Cohen, R. 1999, *Global diasporas an introduction*, UCL Press, London.
- Ekberg-Kontula, P. 2000, *Toimettomuus tylsistää. Pääkaupunkiseudulla asuvat afrikkalaiset*

maahanmuuttajanaiset ja heidän näkemyksensä koulutuksesta ja työllistymisestä, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Eno, M.A. 2008, *The Bantu - Jareer Somalis. Unearthing Apartheid in the Horn of Africa*, Adonis & Abbey Publishers Limited, London.

Fangen, K. 2007, "The need to belong and the need to distance oneself: Contra-identification among Somali refugees in Norway" in *Somalia: Diaspora and State Reconstitution In The Horn Of Africa*, eds. A.O. Farah, M. Muchie & J. Gundel, Adonis & Abbey Publishers Limited, London.

Forsander, A. 2002, *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*, Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto, Helsinki.

Gergen, K.J. 1999, *An invitation to social constructionism*, Sage, London.

Griffiths, D.J. 2002, *Somali and Kurdish Refugees in London. New identities in the diaspora*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot.

Hakola, P. 1996, *Kun sukupuoli on terveysriski. Tutkimus terveyden ja hyvinvoinnin ehdoista Suomessa asuvien somalialaisten pakolaisnaisten keskuudessa*, Pakolaistoimisto, Helsinki.

Hakola, P. 1993, *Auta äitiä, suojele tytärtä! naisten ympärileikkaus - uusi terveystieteellinen haaste Suomessa*, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Hassinen-Ali-Azzani, T. 2002, *Terveys ja lapset ovat Jumalan lahjoja. Etnografia somalialaisten terveyskäsitteistä ja perhe-elämän hoitokäytännöistä suomalaisen kulttuuriin siirtymävaiheessa*, Kuopion yliopisto.

Hautaniemi, P. 2004, *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Helsinki.

Helander, R. 2002, "Somalitytöt kahden kulttuurin välissä." in *Tulkintoja tytöistä.*, eds. S. Aaltonen & P. Honkatukia, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, pp. 109-128.

Huttunen, L. 2004, "Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi

- ja maahanmuuttajien vastastrategiat" in *Puhua vastaan ja vaieta neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*, eds. A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala, Gaudeamus, Helsinki, pp. 134-154.
- Isotalo, A. 2006, "Somalitytöt ja seksuaalisen kulttuuriset merkitykset" in *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*, eds. T. Kinnunen & A. Puuronen, Gaudeamus, Helsinki, pp. 109-126.
- Issa-Salwe, A.M. 2006, "The Internet and the Somali-Diaspora: The Web as a Means of Expression", *Bildhaan. An International Journal of Somali Studies*, vol. 6, pp. 54-67.
- Jaakkola, M. 1999, *Maahanmuutto ja etniset asenteet*, Oy Edita Ab, Helsinki.
- Johnsdotter, S. 2002, *Created by God. How Somalis in Swedish Exile Reassess and Practice of Female Circumcision*, Department of Sociology, Lund University, Lund.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993, *Diskurssianalyysin aakkoset*, Vastapaino, Tampere.
- Jørgensen, M. & Phillips, L. 2002, *Discourse analysis as theory and method*, 4th edn, Sage Publications Ltd, London.
- Joronen, T. 2007, "Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset" in *Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ*, eds. T. Martikainen & M. Tiilikainen, Väestöliitto, Helsinki, pp. 285-311.
- Kaartinen, M. 2004, *Neekerikammo. Kirjoituksia vieraan pelosta*, Turun yliopisto, Turku.
- Keynan, H.A. 2001, "Male roles and the making of the Somali tragedy: Reflections on gender, masculinity and violence in Somali society", *Variations on the theme of Somaliness. Proceedings of the EASS/SSIA. International Congress of Somali Studies.*, ed. S.L. Muddle, Centre for Continuing Education, Åbo Akademi.
- Kusow, A.M. 2007, "From Mogadishu to Dixon: Conceptualising the Somali diaspora" in *Somalia: Diaspora and State Reconstitution In The Horn Of Africa*, eds. A.O. Farah, M. Muchie & J. Gundel, Adonis & Abbey Publishers Limited, London.

- Laitinen, I. 1987, *Pakolaisuus psykososiaalisena kokemuksena. Mielenterveystyöryhmän ehdotuksia pakolaisille tarkoitetuista tukitoimenpiteistä*, VAPK Kampin VALTIMO, Helsinki.
- Lanzieri G. (ed.) 2008, Population in Europe 2007: first results, Population and social conditions, Eurostat Statistics in Focus 81/2008, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-081/EN/KS-SF-08-081-EN.PDF, viitattu 10.5.2009.
- Leitzinger, A. 2008, *Ulkomaalaiset Suomessa 1812-1972*, East West Books Helsinki, Tampere:Juvenes.
- Löytty, O. 2008, *Maltillinen hutu ja muita kirjoituksia kulttuurien kohtaamisesta*, Teos, Helsinki.
- Löytty, O. 2006, *Ambomaamme. Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut*, Vastapaino, Tampere.
- Manger, L. & Assal, M.A.M. 2006, "Diasporas within and without Africa - Dynamism, heterogeneity, variation" in *Diasporas within and without Africa - Dynamism, heterogeneity, variation*, eds. L. Manger & M.A.M. Assal, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala, pp. 7-31.
- Marjeta, M. 2001, *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos*, Joensuu University Press, Joensuu.
- Martikainen, T. 2008, "Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa" in *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*, eds. T. Martikainen, T. Sakaranaho & M. Juntunen, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, pp. 62-84.
- Mölsä, M. 1994, *Tyttöjen ympärileikkauksen hoito ja ehkäisy Suomessa*, Stakes, Helsinki.
- Moore, D.S., Kosek, J. & Pandian, A. 2003, "Introduction. The Cultural Politics of Race and Nature: Terrains of Power and Practice" in *Race, Nature and the Politics of Difference*, eds. D.S. Moore, J. Kosek & A. Pandian, Duke University Press, Durham and London, pp. 1-68.
- Pentikäinen, M. 2005, *Loputon matka. Vietnamlaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*, Työministeriö, Helsinki.
- Prah, K.K. 2002, "Race and Culture: Myth and reality" in *Discourses on Difference. Discourses on*

Oppression, eds. N. Duncan, P.D. Gqola, M. Hofmeyr, T. Shefer, F. Malunga & M. Mashige, The Center for Advanced Studies of African Society, Cape Town.

Ruotsalainen, W. 2003, *Somalian historia. Osa II Itsenäisyyden aika*, http://www.koor.fi/doc/koor_historia2.pdf, viitattu 12.6.2009.

Said, E.W. 1987, *Orientalism*, Penguin, London.

Sakaranaho, T. 2008, "Islam ja muuttuva katsomusaineiden opetus koulussa" in *Islam Suomessa*, eds. M. Juntunen, T. Martikainen & T. Sakaranaho, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, pp. 157-181.

Samatar, A.I. 2006, "The Internet and the Somali Diaspora: The Web as a Means of Expression", *Bildhaan. An International Journal of Somali Studies*, vol. 6, pp. 54-67.

Sawyer, L.S. 2000, *Black and Swedish: Racialization and the cultural politics of belonging in Stockholm, Sweden*, University of California, Santa Cruz.

Serkkola, A. & Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 1992, *Somalia. Taival suvun ja valtion varjossa*, VAPK-kustannus, Helsinki.

Somaliliitto 2008, *Somalian humanitaarinen tilanne pahenee*, <http://www.somaliliitto.fi/liitto.htm>, viitattu 12.6.2009.

Tiilikainen, M. 2004, "Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. Somalinaiset Suomessa." in *Arki satuttaa kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*, eds. M. Honkasalo, T. Utriainen & A. Leppo, Vastapaino, Tampere, pp. 113-138.

Tiilikainen, M. 2003, *Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa*, Vastapaino, Tampere.

Tilastokeskus 2009, <http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp>, viitattu 10.5.2009.

Tilastokeskus 2009, <http://www.stat.fi/til/vrm.html>, viitattu 19.2.2009.

Tuomarla, I. 2001, "The Somalis in Finland and in Britain. A comment to Asha-Kin F. Duale", *Variations on the theme of Somaliness. Proceedings of the EASS/SSIA International Congress*

of Somali Studies., ed. S.L. Muddle, Centre for Continuing Education, Åbo Akademi.

Valentine, G. 2001, *Social geographies space and society*, Prentice Hall, Harlow.

Virtanen, T. 1993, *Somalipakolaiset Suomessa. Tutkimus somalipakolaisten tulosta ja vastaanotosta Suomeen*, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Wahlbeck, Ö. 1999, *Kurdish diasporas. A comparative study of Kurdish refugee communities*, Macmillan, Basingstoke.